

Bespreking van het Bijbelboek Daniël

door J.G. Fijnvandraat

De 12 hoofdstukken vers voor vers verklaard

Daniël Hoofdstuk 11

HOOFDSTUK 11 - EEN BIJZONDERE GESCHIEDENISLES

Dit hoofdstuk bevat een heel bijzondere geschiedenisles. Het bijzondere is in het volgende gelegen:

(1) Het is een *profetische* geschiedenisles. De geschiedenis is niet achteraf beschreven, maar voorspeld. En dat zo nauwkeurig dat bijbelcritici vooral op grond van dit hoofdstuk het boek Daniël veel later hebben gedateerd dan de tijd die het boek zelf aangeeft. Daarover is echter in de inleiding op hst.10 en in de eerste inleiding in deel I al genoeg gezegd. We laten dat verder rusten. We herhalen alleen ten overvloede dat we deze voorstelling van zaken volkomen afwijzen.

(2) Het is een *morele* geschiedenisles. Ze onthult door welke *drijfveren* de machthebbers op aarde gedreven worden: zucht naar macht, bezit en eer. Ze laat zien welke middelen men gebruikt: geweld en bedrog.

(3) Het is een *typologische* geschiedenisles. De voorzegging loopt uit op Antíochus Epífanēs, de koning die van 175-164 v.Chr. regeerde en deze vorst is heel duidelijk een voorafschaduw van de antichrist alsook van de 'koning van het noorden' van de eindtijd.

Omdat er nog wel eens wat weerstand is tegen de typologische schriftverklaring is het vermeldenswaard wat H. Veldkamp (p.170) bij dit hoofdstuk opmerkt:

Maar evenals Christus in het Oude Testament Zijn *typen* had, d.w.z. personen die in hun leven iets lieten zien van de Christus, zó heeft ook de antichrist zijn type gehad. Met dit onderscheid, dat de overweldigende heerlijkheid van Christus niet in één mens kon worden weerspiegeld; Christus had *vele* typen nodig, Melchizedek, Jozef, Simsom, David en zo maar voort, die allen tezamen nog maar 'n heel zwakke schaduw tonen van de veelvuldige schoonheid van de Zoon des mensen. De antichrist kan men echter uit één type, één voorloper voldoende leren kennen. Dit is de Griekse koning Antíochus Epífanēs geweest, de grote vijand en vervolger van de Joden, die leefde ongeveer 160 jaar vóór Christus, de 'gruwel der verwoesting'. Het is *zijn* portret dat in dit zelfde hoofdstuk van Daniël levensgroot wordt getekend.

(4) Het is een *joodse* geschiedenisles, want het gaat over de koning van het noorden en de koning van het zuiden, maar dan wel vanuit Palestina bekeken; er wordt bedoeld op Syrië en Egypte, en er is sprake van gewelddadigen 'uit uw volk' (vs.14). En in de oorlog tussen die twee rijken speelt het 'sieraadland' een rol (vs.16,41; vgl. vs.20,24).

(5) Het is een *godsdiensstige* geschiedenisles. Het optreden van de antichrist met zijn afvallige anti-goddelijke eredienst wordt beschreven. Heel duidelijk wordt daarbij echter gezegd, dat dit optreden maar tijdelijk is en die tijd is ook exact bepaald. Opnieuw citeer ik H. Veldkamp:

Het zal wel terstond duidelijk zijn, dat de Heilige Geest er geen ogenblik aan gedacht heeft, ons een les in de algemene geschiedenis te geven. Dit is Gods geschiedenis. Deze veldslagen en lotgevallen der volken zouden geheel onvermeld zijn gebleven, als ze niets te maken hadden met het koninkrijk Gods.

Een tweetal visies: Onder hen die het eindtijdelijk karakter van deze profetie onderkennen bestaat verschil van mening over de vraag waar de overgang naar de eindtijd in dit hoofdstuk geplaatst moet worden. In hoofdzaak onderscheiden we twee meningen (besproken door G.H. Lang, p.154-157). De ene is die van S.P. Tregelles, alsook van Lang zelf en van Sir Robert Anderson (p.195) die de overgang ziet tussen vs. 4 en 5. De andere, die door J.N. Darby, W. Kelly, E.J.H. van Leeuwen, H. Bultema en vele anderen wordt aangehangen, plaatst de overgang ergens tussen vs. 32 en 36, waarbij men Antíochus Epífanēs die vanaf vs. 21 voor het voetlicht treedt, als een type be-

schouwt, hetzij van de antichrist, hetzij van de toekomstige koning van het noorden (ofwel de Assyriër), hetzij van beiden. We komen daar bij de bespreking van vs. 6vv. op terug.

Als pluspunt van de visie van Tregelles noemt men, dat de heiligen in de toekomst door deze voorzeggingen gesteund worden: ze hebben een schriftelijke gids in handen, die zij heel wat meer nodig hebben dan de getrouwe Joden in het verleden. En waar vinden ze ergens anders zo'n gedetailleerd onderwijs? In de andere visie heeft dit gedeelte verder afgedaan.

Als argumenten voert men aan:

- *dat de beschrijving van de eindtijd in hst.2 voorgesteld door de periode van de voeten bijna tweemaal zo lang is als de beschrijving van de geschiedenis van de vier rijken in de tijd die nu achter ons ligt;
- *dat het grootste deel van de beschrijving in hst.7 gewijd is aan het optreden van de kleine ho-
- ren;
- *dat in hst.8 de vs.3 tot 8 gewijd zijn aan de nabije toekomst en de volgende 17 verzen aan de eindtijd;
- *dat in de profetie van de zeventig weken de eindperiode van één week veel meer aandacht krijgt dat alle negenenzestig voorafgaande weken bij elkaar;
- *dat blijkens 10:14 het doel van de profetie was de eindtijd te belichten;
- *dat het struikelen van de verstandigen (vs.32,34) niet kan slaan op de tijd van de Makkabeeën, want vs.35 zegt dat dit struikelen duurt tot de eindtijd.

Het hierboven genoemde pluspunt van de visie van Tregelles berust op een puur menselijke overweging. Daarop mag men nooit een uitleg baseren. In het boek de Openbaring vinden we ook niets dat aan deze uitleg van hst.11:5-30 enig houvast biedt, terwijl dat boek met het boek Daniël in zoveel zaken correspondeert. Als Tregelles gelijk had zouden we in de Openbaring juist een nadere belichting van deze gegevens moeten vinden, zoals we er ook een nadere belichting van het optreden van het vierde dier in aantreffen. Het pluspunt van de mening van Tregelles is dan ook eerder een minpunt.

Vervolgens heeft Christus in zijn rede op de Olijfberg voldoende kenmerken aangegeven waaraan de gelovigen in de eindtijd houvast hebben, evenals aan dat wat de Openbaring meedeelt. Bovendien is in het boek Daniël buiten dit gedeelte uit hst. 11 nog genoeg te vinden dat als een algemene richtlijn voor de gelovige Joden in de eindtijd dient. We behoeven slechts te wijzen op Dan.7:7,8,19-27; 8:9-14,19-26; 9:26,27.

Verder zien we dat God in vs. 1-4 een aantal gegevens vermeldt over het Perzische rijk en over het ontstaan en uiteenvallen van het Griekse rijk, die voor ons allang historie geworden zijn. Het is dan in ieder geval niet vreemd, dat deze 'historische' lijn doorgetrokken wordt tot op een vorst die bij uitstek fungeert als een type van de antichrist. Het ligt voor de hand, dat Antíochus dient als een springplank voor de toekomst; het is veel minder aannemelijk dat die springplank bij de verdeling van het rijk van Alexander de Grote waarover vs.4 spreekt, zou liggen.

Daar komt nog iets bij. De voorzeggingen van vs.5-31 hebben een zo nauwkeurige vervulling gevonden in de geschiedenis van de diadochenrijken Egypte en Syrië dat bijbelcritici op grond daarvan de profetieën van het boek Daniël als achteraf beschreven geschiedenis beschouwen, die de schrijver de inkleding van voorzegging gegeven heeft. De agitatie van deze critici zou echter totaal overbodig zijn, want deze zeldzame overeenkomst tussen het beschrevene en de bedoelde gebeurtenissen zou puur toeval wezen! In dat toeval geloven de bijbelcritici kennelijk niet en van ons geloof vraagt het ook teveel.

We gaan dan nu in op de argumenten, die men aanvoert. Het is zeker waar dat in hst.2,7,8 en 9 heel wat meer verzen gewijd zijn aan de eindtijd dan aan de 'nabije toekomst'. Zo kan hst. 11 vanaf vs. 5 theoretisch gesproken helemaal aan een beschrijving van de eindtijd gewijd zijn. In vergelijking met de indeling in de hierboven genoemde hoofdstukken zou dan echter wel heel erg veel ruimte aan de beschrijving van de eindtijd zijn ingeruimd.

Bij de door ons voorgestane opvatting wordt deze overaccentuering vermeden terwijl het eindtijdelijk karakter voldoende uit de verf komt. Aan Antíochus Epífanēs, die een type is van de antichrist in de eindtijd zijn immers minstens zoveel verzen gewijd als aan zijn zes voorgangers samen. En vanaf vs.36-45 (in wezen al vanaf vs.31) springt het eindtijdelijk karakter heel sterk in het oog. Dat het doel van de profetie is de eindtijd te belichten (10:14) is duidelijk. Maar dat betekent niet dat er geen ‘nabije toekomst’ voorzeggd wordt. Dat is in ieder geval in 11:1-4 wel het geval. De grote vraag is nu maar waar de sprong naar de eindtijd gemaakt wordt. En het gaat niet aan die sprong maar zo gauw mogelijk te willen maken (in dit geval na vs.4) zonder dat er duidelijke aanwijzingen zijn dat die sprong inderdaad daar gemaakt moet worden. Verder moeten we bedenken dat deze profetie wel steeds de eindtijd in het oog heeft, maar dat eerst in vs.40 gesproken wordt over ‘in de eindtijd’.

We wijzen dan ook de opvatting van Tregelles af en stellen daartegenover: (a) dat dit hoofdstuk begint met een schildering van de geschiedenis van het Griekse rijk tot op Antíochus Epífanēs; (b) dat de tekening van deze Syrische vorst duidelijk typologisch bedoeld is en dus indirect heenwijst naar het optreden van de antichrist; (c) dat het slot van het hoofdstuk vanaf vs.36 (eventueel vs.40) een min of meer directe beschrijving van de eindtijd geeft, daar Antíochus Epífanēs daar als type steeds meer op de achtergrond raakt.

11:2

Nu dan, ik zal u de waarheid bekendmaken. Zie, nog drie koningen zullen in Perzië opstaan, en de vierde zal grotere rijkdom bezitten dan alle anderen, en als hij sterk geworden is door zijn rijkdom, zal hij alles in beweging brengen tegen het koninkrijk van Griekenland.

Nadat de engel de vertraging van zijn komst aan Daniël verklaard heeft en hem een blik achter de schermen van de geestelijke wereld heeft laten slaan, gaat hij hem nu de boodschap bekend maken waarmee hij gezonden is. En die boodschap is waarheid! Aan Daniël wordt onthuld dat er nog een aantal vorsten over Perzië zullen regeren. Drie ervan worden zonder verdere bijzonderheden aangeduid, terwijl van de vierde twee dingen worden gezegd: dat hij geweldig rijk is, en dat hij oorlog gaat voeren tegen Griekenland.

Uitgaande van Kores (vgl. 10:1) krijgen we het volgende overzicht.

Kores of Cyrus	(559-529 v.Chr.)	vgl. Ezra 1
(1) Ahasveros of Cambyses	(529-521 v.Chr.)	vgl. Ezra 4:6?
(2) Arthasasta (Pseudo-Smerdis)	(521 v.Chr.)	vgl. Ezra 4:7?
(3) Darius I Hystaspes	(521-486 v.Chr.)	vgl. Ezra 4:5; 5:6; 6:1
(4) Xerxes	(486-465 v.Chr.)	de Ahasveros van Esther 1:1

Het is zeer te betwijfelen of de beide koningen in Ezra 4:6,7 genoemd wel tussen Kores en Darius I Hystaspes geplaatst moeten worden. Veeleer zijn er mee bedoeld Ahasveros (Xerxes I) die na Darius Hystaspes aan het bewind kwam en Arthasasta of Artaxerxes Longimanus die deze opvolgde.

Het is evenzeer te betwijfelen of de Pseudo-Smerdis (Smerdis was de zoon van Cambyses, voor wie deze man zich uitgaf) hier wel bedoeld is. Hij had geen recht op de troon en regeerde ongeveer zeven maanden. Als de Pseudo-Smerdis niet in de drie opvolgers begrepen is dan zijn de drie koningen die na Kores opstaan: (1) Ahasveros of Cambyses, (2) Darius I, Hystaspis en (3) Xerxes. Onder ‘de vierde’ moeten we dan niet de vierde opvolger verstaan, maar de vierde koning die over Perzië regeert, Kores dus meegeteld. De derde opvolger is dan de vierde koning. Deze lezing is mogelijk omdat de uitdrukking ‘de vierde’ niet de vierde opvolger behoeft te beduiden. Natuurlijk kunnen beide lezingen niet tegelijkertijd waar zijn, maar als de eerste niet juist is geeft de tweede een goed alternatief.

In ieder geval is het onbetwistbaar dat de hier genoemde vierde koning Xerxes is. Zijn rijkdom was fabelachtig. De Griekse geschiedschrijvers maken daar melding van, maar het laat zich ook afleiden uit de Bijbel (zie Esther 1). Hij zag dan ook kans een geweldige expeditie over zee en over land

tegen Griekenland op touw te zetten. Men spreekt van een miljoenenleger. Geschiedkundig is dat de derde tocht van de Perzen tegen het Griekse rijk. De eerste twee vonden plaats respectievelijk in 492 en 490 v.Chr. tijdens de regering van Darius. De eerste van de twee liep op niets uit doordat de vloot schipbreuk leed bij Athos en het landleger daarop terugtrok. De tweede eindigde bij Marathon in een nederlaag voor de Perzen.

Daarna was het tien jaar vrij rustig, totdat in 480 v.Chr. bovengenoemde expeditie plaatsvond, die de vorige twee in grootte overtrof. Ook deze tocht eindigde na de aanvankelijke overwinning van het landleger bij Thermopylae in een nederlaag, doordat de Perzische vloot bij Salamis vernietigend verslagen werd en het landleger een jaar later bij Plataeae.

Van toen af kwam er een definitieve keer in de strijd; de Perzen trokken niet meer op tegen de Grieken, maar de Grieken tegen de Perzen. Vandaar dat Daniël de vorige tochten van de Perzen niet vermeldt, maar wel deze derde. Daarmee wordt namelijk de overgang naar het Grieks-Macedonische rijk gegeven. Er is wel gezegd, dat de veldtocht van Xerxes eigenlijk de ondergang van Perzië inhield; de volgende koningen zijn het noemen niet waard.

Koninkrijk van Griekenland: Op dat moment bestond Griekenland uit een aantal stadstaatjes met elk zijn eigen vorst (of regerende raad). Weldra echter worden deze door Philippus van Macedonië - zij het onvrijwillig - in één rijk verenigd met Macedonië. De profetie loopt als het ware even vooruit op de situatie die in de tijd waarvan het volgende vers spreekt zijn beslag al had gekregen. Bovendien had Xerxes het niet op enkele staatjes gemunt, maar op heel Griekenland.

11:3

En er zal een heldhaftige koning opstaan, die met grote heerschappij zal regeren en doen zal nat hem goeddunkt.

De heldhaftige koning waarover dit vers spreekt, is niet (zoals we zouden verwachten) een Perzisch vorst en opvolger van Xerxes. Daniël geeft namelijk niet een aaneengesloten profetische beschrijving van de toekomstige geschiedenis van het Perzische en daarna van het Grieks-Macedonische rijk.

Terecht is gezegd dat de Bijbel geen geschiedenisboek is in de zin zoals wij dat schrijven. Maar dat wat de Bijbel over de geschiedenis zegt, is wel betrouwbaar. We moeten evenwel het eigene van de bijbelse beschrijving goed in het oog houden en dat van de profetie wel in het bijzonder.

In vs.3 maakt de profetische beschrijving namelijk een sprong, waarbij een tijdvak van 130 jaar wordt overgeslagen. Het koninkrijk van de Grieken is in vs.2 even genoemd als het rijk waartegen de Perzische vorst optrok. De nederlaag die hij leed bracht een wending in de verhoudingen, die er tenslotte op uitliep dat de Grieken het Perzische rijk onder de voet liepen. Vandaar dat vs.3 met de geschiedenis van het Griekse rijk verder gaat. We hebben hier een herhaling van wat in hst.8 naar voren is gebracht in de profetie over de ram met de twee horens en de geitebok met de ene grote horen. In dat hoofdstuk lasen we dat de Grieken zich met 'grimmige kracht' op de Perzen wierpen. Dat is een reactie op de expedities van Darius en Xerxes. De opgekropte haat van de Grieken, nog versterkt door wat hun landgenoten in Klein-Azië daarna te verduren hebben gehad, vindt nu een uitweg. Vandaar dat over de volgende koningen van het Perzische rijk niet gesproken wordt. Wat zou er ook van gezegd moeten worden? Het zou een droge opsomming worden, want iets nieuws hebben ze in de situatie niet aangebracht.

We hebben al eerder stilgestaan bij het specifieke karakter van de profetie. Die geeft niet een aaneengesloten beschrijving van wat er zal gaan gebeuren, maar de grote lijn wordt aangehouden, en vaak wordt een sprong gemaakt van een gebeurtenis in het heden of in de naaste toekomst naar een gebeurtenis die met de voorgaande in verband staat, maar die veel later zal plaatsvinden. Dit vers geeft daar een heel duidelijk voorbeeld van.

De heldhaftige vorst die zal opstaan, is de bekende *Alexander de Grote*, die van 336-323 v.Chr. regeerde en die de grondvester van het Grieks-Macedonische wereldrijk is geworden. Staat Xerxes bekend om zijn rijkdom, Alexander is befaamd om zijn krijgsmanskunst en onverschrokkenheid. Het aantal anekdotes over hem is legio. We danken aan zijn optreden de gezegdes: 'de knoop doorhakken', en 'de schepen achter zich verbranden'.

De tekst wijst verder op de grootheid van de heerschappij van deze vorst. Dat stemt overeen met wat in 2:39 ('over de gehele aarde') aangaande het derde (Griekse) rijk voorzeggd wordt. Door de geschiedenis is bevestigd dat het rijk van Alexander dat van zijn voorgangers ver overtrof. Tenslotte lezen we van deze heldhaftige koning, dat hij zal doen wat hem goeddunkt. Dit is kernachtig gezegd en op Alexander de Grote volledig van toepassing.

11:4

Maar nauwelijks is hij opgestaan, of zijn koninkrijk zal verbroken worden en verdeeld naar de vier windstreken des hemels; doch niet aan zijn nakomelingen, en zonder de macht waarmee hij heerste; want zijn koninkrijk zal uiteengerukt worden en aan anderen dan dezen komen.

In 7:6 werd het Griekse rijk vergeleken met een panter met vier vogelvleugels op zijn rug en met vier koppen. En in 8:5 met een vliegenvlugge geitebok, met één grote horen (Alexander de Grote) tussen zijn ogen. Als deze horen breekt komen er vier horens voor in de plaats '*naar de hier windstreken van de hemel*'. Bij deze gegevens sluit bovenstaand vers uit Dan. 11 nauwkeurig aan. Uit alle drie Schriftplaatsen volgt dat het Grieks-Macedonische rijk in vier delen zal uiteenvallen. En dat betrekkelijk kort nadat het is ontstaan. En dat is ook gebeurd. Alexander regeerde slechts dertien jaar en toen was het met hem en zijn wereldrijk gedaan. Hoe vergankelijk is aardse glorie! Ook de beide andere bijzonderheden: dat geen van zijn nakomelingen iets van het rijk zou verkrijgen, en dat de vier deelrijken nooit de macht van Alexanders rijk zouden evenaren, zijn letterlijk in vervulling gegaan.

Zijn nakomelingen: Sommige uitleggers (J. Kroeker, p.225/226; E.J.H. van Leeuwen, p.250) wekken de indruk alsof Alexander twee zoons naliet, die vergiftigd zijn. Nu is er inderdaad sprake van twee zoons van Alexander. Roger Liebi (p.70) vermeldt de eerste als Hercules. En H.A. Ironside (p.195) spreekt over Hercules en Alexander. Hercules, een onwettige zoon, is echter al vóór de dood van Alexander omgebracht. Er waren *na* de dood van Alexander wel twee troonpretendenten, maar dit waren zijn halfbroer Arrhidaeus en zijn zoontje Alexander, dat na zijn dood geboren werd.

Aan anderen: Dit betekent denkelijk niet zoals Seiss (p.236) en G.H. Lang (p.153) stellen dat het rijk daarna aan anderen dan aan de generaals zou overgaan, te weten aan de Romeinen. Evenmin wordt hiermee geduid op andere generaals behalve de bekende vier, zoals Van der Palm (p.328) wil. Het 'aan anderen' ziet erop dat niet de troonpretendenten maar de generaals het rijk in bezit zouden nemen. Zie voor de vertaalmogelijkheden 'anderen dan' of 'anderen behalve' Aalders, p.229vv.

Voor hen die zich interesseren in de geschiedkundige vervulling van wat in deze profetie als het ware samengebond in enkele woorden wordt vermeld, geven we bij elk vers een uitgebreide historische schets van het verloop van het Grieks-Macedonische rijk. We drukken die overwegend in kleine letter om de omvang beperkt te houden en tevens terwille van hen die alleen de grote lijn willen volgen; zij kunnen de kleine lettergedeelten gevoeglijk overslaan.

De geschiedkundige gegevens voor deze schetsen zijn ontleend aan Edouard Will, *Histoire Politique du Monde Hellénistique*, Nancy 1966, en aan Jakob Seibert, *Historische Beiträge zu den dynastischen Verbindungen in hellenistischer Zeit*, Wiesbaden 1967.

Historische schets van de verbrokkeling van het Grieks-Macedonische rijk, die laat zien hoe de profetie van vs. 4 in vervulling is gegaan.

Alexander sterft een jaar na het massahuwelijk van Susa dat in het voorjaar van 324 v.Chr. plaatsvond. Bij die gelegenheid traden de vorst, de voornaamste legeraanvoerders en nog zo'n 10.000 Macedoniërs in het huwelijk met Perzische vrouwen. Dit feit is tekenend voor de politiek van Alexander, die Macedoniërs en Perzen wilde versmelten om daarmee de eenheid van het rijk te bevorderen.

Als de vorst kort daarop (in juni 323) sterft, is hij met de organisatie van het onmetelijke rijk nog maar weinig gevorderd. Of hij, als hem een langer leven was vergund geweest - hij heeft het trouwens zelf verkort door zijn losbandig gedrag - werkelijk in staat zou zijn geweest er een eenheid van te maken, is de vraag. Dat niemand uit zijn omgeving er kans toe zag of er de kans toe kreeg is een feit.

De eerste kwestie die de rijksgroten moeten oplossen, is die van de troonsopvolging. Alexander heeft geen nakomeling op het moment dat hij sterft; wel is zijn Perzische vrouw *Roxane* in verwachting. Of zij een mannelijk kind ter wereld zal brengen is natuurlijk de vraag. Sommigen vinden dat daarop niet gewacht kan worden en zij schuiven de halfbroer van Alexander naar voren. Deze, *Arrhidaeus* geheten, is echter epilepticus en daarbij nog zwakzinnig. Om een conflict te voorkomen sluit men een compromis. Als Roxane een zoon krijgt, zal deze als *Alexander IV* troonsopvolger zijn, maar dan samen met Arrhidaeus die men met de naam *Philippus III* vereert.

In de tweede plaats moest de kwestie van de regering worden opgelost, waarbij de eenheid van het rijk bewaard moet blijven. Dat laatste was althans de bedoeling van *Perdiccas* die naast Alexander als een soort grootvizier is opgetreden. Ook de trouwe *Antipater*, die in het Macedonisch gebied de belangen van Alexander verdedigt en hem in staat gesteld heeft tot zijn Aziatisch avontuur, en nog anderen, willen dat. Voornoemd tweetal vormt samen met *Craterus* een soort driemanschap dat het bewind van Alexander zal voortzetten. Craterus krijgt in het begin de taak van voogd over de beide koningen toebedeeld; later eigent Perdiccas zich deze functie toe en na diens dood neemt Antipater het toezicht op de troonpretendenten voor zijn rekening.

Men wil dus de eenheid handhaven, maar er werken ook separatistische krachten. Alexander had de oude indeling van het Perzische rijk in satrapieën overgenomen (zie Dan.6:2, waar 'satraap' is weergegeven met stadhouder). Deze satrapieën zijn opnieuw verdeeld en ingedeeld en dat betekent in feite het uiteenvallen van het rijk, omdat verschillende satrapen hun eigen belang boven het totale rijksbelang stellen. Zeer zeker geldt dat van *Ptolemaeus*, die satraap van Egypte wordt. Daarnaast wordt *Antigonos Monophthalmus* (Eénoog) satraap van Anatolië (Frygië, Lycië, Pamphylië). Een derde veldheer van Alexander, *Lysimachus* geheten, krijgt Thracië toebedeeld en mag zich daar in het noorden de "barbaren" van het lijf houden. Vervolgens moet nog genoemd worden *Eumenes van Cardia*, de archivaris van Alexander. Hij is de enige Griek van deze vier; de anderen zijn Macedoniërs. Hem wordt het beheer over Paphlagonië en Cappadocië toevertrouwd. Dit laatste gebied is nooit door Alexander veroverd, er heerst een Perzische satraap en Eumenes, de man van het bureau, moet maar zien die aan de kant te zetten. Deze vier zijn op dat moment de satrapen die een rol van betekenis spelen. Een periode van grote onrust en strijd breekt nu aan. Merkwaardigerwijze ontstaat die niet doordat de Aziatische bevolking tegen de Macedonisch-Griekse overheersers in opstand komt, maar door onderlinge naijver en wantrouwen van de rijksbestuurders en satrapen.

Zo komen Antipater en Craterus (die in 321 sneuvelt in de strijd tegen Eumenes) al gauw tegenover Perdiccas te staan die zich tot voogd over de kroonpretendenten heeft opgeworpen en kenmerkend ambities in de richting van alleenheerser heeft. Perdiccas krijgt steun van Eumenes, die hij als satraap in het zadel heeft geholpen, maar moet een strijd op twee fronten voeren aangezien Ptolemaeus zich ook tegen hem keert. Huwelijksverhoudingen spelen in dit alles ook nog een rol, maar die kunnen we laten rusten. Perdiccas wordt vermoord o.a. door toedoen van *Seleucus*, die in Dan. 11:5 als overste van de koning van het zuiden wordt aangeduid. Deze laatste weet in Babylonië vaste voet te krijgen, en nu zijn er naast de overgebleven twee rijksbestuurders Antipater en Craterus, vijf satrapen die een belangrijke rol spelen, te weten Ptolemaeus, Antigonos, Eumenes, Lysimachus en Seleucus.

De strijd van de anderen tegen Eumenes wordt voortgezet en Antigonos krijgt de opdracht de leiding te nemen.

De dood van Antipater en het feit dat hij niet zijn zoon *Cassander* maar een zekere *Polyperchon* tot opvolger benoemt, geeft nieuwe complicaties.

Eumenes krijgt 'gratie', mits hij zich met de anderen tegen Polyperchon keert. Hij accepteert de 'vrede', maar sluit zich daarop bij Polyperchon aan. Hij verliest de strijd echter en wordt in 316 door zijn eigen troepen gedood.

In die tijd wordt op aanstichten van *Olympias*, de moeder van Alexander, Arrhidaeus gedood, waarmee de ene kroonpretendent van het toneel is verdwenen.

Nog steeds zijn de vier delen van het rijk waarop Dan.11:4 doelt niet duidelijk alle vier aan het licht getreden.

Een nieuwe strijd ontbrandt en nu keren de diverse satrapen zich tegen Antigonos. Deze dwingt Seleucus Babylonië af, en die vlucht naar Egypte om daar steun te zoeken bij Ptolemaeus. Er wordt tijdelijk vrede gesloten, waarbij we de volgende machthebbers op het toneel zien: *Ptolemaeus* in Egypte; *Lysimachus* in Thracië; *Cassander* in Macedonië; *Antigonos* in Klein-Azië.

Dan echter trekt Seleucus vanuit Egypte naar het noorden om weer vaste voet in Mesopotamië en Syrië te krijgen. Dit gelukt hem, en als Antigonos tenslotte op het slagveld het leven laat (301 v.Chr.), is het met zijn satrapie bekeken en houden we de vier rijken over, die in Dan.11:4 bedoeld zijn.

Wanneer er in vs.4 staat dat het rijk *uiteengerukt* zal worden, dan is dat dus wel heel letterlijk vervuld. Tenslotte moet nog vermeld worden dat Cassander in 310 Roxane en Alexander IV ter dood brengt, waarmee de tweede troonpretendent van het toneel verdwijnt. Zo *gaan de noorden ‘doch niet aan zijn nakomelingen’ volledig in vervulling*.

Geen van de rijksbestuurders weet het tot een machtsontplooiing te brengen als die van Alexander. *De geschiedenis bevestigt dus dat Gods Woord voorzegt had met de woorden ‘en zonder de macht waarmee hij heerste’*.

Aangezien het rijk van Cassander en dat van Lysimachus niets met het land Israël te maken hebben gehad, worden ze in deze profetie verder niet vermeld. Deze beiden hebben ook geen dynastie gesticht. Antigonos heeft dat wel gedaan, doordat zijn nakomelingen Macedonië in bezit kregen.

Dit overzicht laat zien hoe de mens door eerezucht, machtsdrang en ijverzucht wordt gedreven en daarbij voor moord en doodslag niet terugdeinst (vgl. Rom.3:10-18).

11:5

Dan zal de koning van het zuiden sterk worden, maar één van zijn oversten zal hem in sterkte overtreffen en heersen; zijn heerschappij zal een grote heerschappij zijn.

Van de vier rijken waarin het rijk van Alexander uiteenviel hebben alleen dat van *Ptolemaeus* in Egypte en van Seleucus in Syrië en Babylon, een rol in de geschiedenis van het joodse volk gespeeld. We zien dan ook dat de geschiedenis van die twee rijken nader beschouwd wordt. Onder de koning van het zuiden moeten we namelijk Egypte verstaan (zie 11:8) en onder de koning van het noorden Syrië, dat gezien vanuit het land Israël noordelijk ligt (zie inleiding op dit hoofdstuk).

11:6

En na verloop van jaren zullen zij zich verbinden: de dochter van de koning van het zuiden zal komen tot de koning van het noorden om een vergelijk te treffen, maar zij zal de sterkte van haar macht niet behouden, evenmin zal zijn macht standhouden; zij zal worden prijsgegeven, zo ook degenen die haar brachten, hij die haar verwekte, en hij die haar verwierf.

Er verloopt een periode (‘na verloop van jaren’, vanaf 305 gerekend ongeveer een halve eeuw) die niet nader wordt aangeduid. De tekst houdt in dat er, zo geen openlijke oorlog, toch op zijn minst vijandelijkheden tussen de beide rijken moeten hebben plaatsgevonden; anders zou er niet gestaan hebben: ‘zij zullen zich verbinden’. De ongewijde geschiedenis en ook het verdere van dit hoofdstuk onthullen dat de twee rijken voortdurend met elkaar in onmin hebben geleefd. Het lijkt alsof het in dit vers over dezelfde vorsten gaat als in vs.5, maar dat is niet het geval. De titel ‘koning van het zuiden’ is een algemene aanduiding voor de Egyptische koningen waarbij een onderscheid tussen de ene en de andere vorst vaak niet aangegeven wordt. Hier geldt de uitspraak: ‘de koning sterft niet’. Er kan een andere persoon koning worden, maar

EGYPTE

Ptolemaeus I Soter (=redder), naar de naam van zijn vader ook Ptolemaeus Lagi genoemd.

SYRIE

Seleucus 1 Nicator (=overwinnaar).

Gehuwd met:

Achtereenvolgens gehuwd met:

1. Artacama. dochter van Artabazus
2. Eurydice, dochter van Antipater
3. vanaf ±300 met Berenice, hofdame van Eurydice, nadat deze gestorven is.

van 323-305 v.Chr. satraap

van 305-285 v.Chr. koning

Als Seleucus omstreeks 315 v.Chr. uit Babylo nië wijken moet, vindt hij bij Ptolemaeus, die hem tot veldheer aan stelt, een wijkplaats.

Terwijl Cassander, Lysimachus en Seleucus in hevige strijd gewikkeld zijn met Antigonos, bezet Ptolemaeus Coele-Syrië. Dit gebied omvatte o.a. Phoenicië en het land Kanaän. Nadat Antigonos in 301 v.Chr. bij Ipsus vernietigend verslagen is, waarbij hij zelf de dood vindt, weigert Ptolemaeus dit gebied, waarop Seleucus aanspraak maakt, aan deze af te staan. Het wordt daardoor de twistappel tussen de beide koninkrijken en de inzet van de diverse zogenoemde Syrische oorlogen.

1. Apama, dochter van Spitamenes (324); en later tevens met

2. Stratonica, dochter van Demetrius Poliorketes (298/9).

van 312-305 v.Chr. satraap

van 305-281/0 v.Chr. koning

Met hulp van Ptolemaeus doet Seleucus een poging het aan Antigonos verloren gebied te heroveren. Hij verslaat diens zoon Demetrius Poliorketes (de stedenbedwinger) bij Gaza en diens vader nog zeker twee keer daarna, o.a. in 301 bij Ipsus.

Daarop sticht hij een rijk, dat van alle diadochenrijken (diadochen zijn op volgers, nl. van Alexander de Grote) het grootste was. Hij verplaatst zijn residentie van Seleucië aan de Tigris naar Antiochië aan de Orontes (gesticht in ca. 300 v.Chr.). In 280 (anderen noemen 281) v.Chr. wordt hij door Ptolemaeus Keraunos vermoord en opgevolgd door zijn zoon Antíochus.

Toen de diverse satrapen er toe overgingen de koningstitel aan te nemen, werd aan de idee van Alexander, een groot Grieks-Macedonisch rijk te stichten, de genadeslag gegeven.

Het is ook van belang op te merken, dat de geschiedenis van het Joodse volk zoals dat in de boeken van de Makkabeeën wordt beschreven, gedateerd wordt vanaf het jaar 312.v.Chr., het jaar dus waarin Seleucus Babylon veroverde en satraap werd over Syrië. Er is in deze boeken regelmatig sprake van het 'zoveelste' jaar van de heerschappij van de Grieken. Men spreekt van de Seleucidische tijdrekening. Israël had geen eigen jaartelling, geen eigen muntstelsel. Het was in knechtschap overgegeven. Dat getuigde er pijnlijk van dat Lo-Ammi boven het volk geschreven stond.

het koningschap gaat door. Het voorgaande geldt voor de term 'koning van het noorden' precies zo. In dit geval gaat het om Ptolemaeus II Philadelphus van Egypte die zijn dochter Berenice uithuwelijkt aan Antíochus II Theos van Syrië. Vrede bewerkt dat niet.

Deze voorzegging is exact vervuld. Berenice kon in Syrië 'haar macht niet behouden', maar ook Antíochus, de Syrische vorst aan wie ze uitgehuwelijkt was, kon dat niet. Berenice werd 'prijsgegeven', ze vond de dood, evenals haar Egyptisch hofgezelschap, haar begeleiders, die hier aangeduid worden als 'degenen, die haar brachten'. En dat gebeurde kort nadat haar vader, 'hij die haar verwekte', was gestorven en haar man, 'hij die haar verwierf', was vermoord.

Het is treffend op te merken hoe letterlijk deze voorzegging vervuld is. Van de profetie geldt hetzelfde als wat Jozua zegt van de beloften, namelijk dat de Heer geen van de goede beloften aan het huis van Israël gegeven onvervuld gelaten heeft (Joz.21:45; 23:14; vgl. 1Kon.8: 56; 2Kon.10:10). Ook het woord dat de Heer Jezus -zij het in een ander verband - sprak is hier van toepassing, namelijk: 'De Schrift kan niet gebroken worden' (Joh.10:35).

Zijn arm (St.Vert.): In dit hoofdstuk is dikwijls sprake van 'arm' waarmee dan macht of instrumenten van macht, legers, worden aangeduid. In plaats van 'evenmin zijn macht' geven sommigen weer 'evenmin zijn zaad'. Dat zou dan op het kind slaan dat uit dit huwelijk geboren is.

Hij die haar verwekte: H. Bultema (p.171) meent dat de vertaling moet luiden: ‘Hij die zij gegeneerd heeft’. Dan zou die uitdrukking op het zoontje van Berenice zien.

Ptolemaeus II was geen krijgshaftig vorst en moest van staatszaken ook niet veel hebben. Hij interesseerde zich meer voor kunst en wetenschap. Onder zijn regering moet de Griekse Vertaling van het Oude Testament tot stand gekomen zijn. Deze wordt de Septuaginta (zeventig) genoemd. Volgens de legende heeft namelijk de hogepriester Eleazar op verzoek van Ptolemaeus zes man uit elke stam van Israël dus 72 totaal naar Egypte gestuurd om daar het vertaalwerk te verrichten. Deze hebben op het eiland Pharos in 72 dagen de vertaling tot stand gebracht.

Later werd het verhaal nog mooier gemaakt en beweerde men dat alle vertalers apart het hele Oude Testament vertaalden, en dat, toen ze klaar waren de zeventig vertalingen precies gelijk bleken te zijn (Chr. Encycl. 1e druk V p.156).

11:7-9

En in die tijden zal een spruit uit haar wortels in zijn plaats oprijzen, en deze zal oprukken tegen het leger, de burcht van de koning van het noorden binnentrekken, en zegevierend daartegen optreden. Ja, zelfs hun goden met hun gegoten beelden, met hun kostbare voorwerpen, zilver en goud, zal hij als buit naar Egypte voeren; hij zal enige jaren zich van strijd tegen de koning van het noorden onthouden, daarna zal deze het koninkrijk van de koning van het zuiden binnenvallen, doch naar zijn eigen land moeten terugkeren.

Met ‘een scheut uit haar (Berenice’s) wortels’ wordt niet bedoeld op een kind van haar, maar op één die uit hetzelfde geslacht als zij komt. Bedoeld is haar broer Ptolemaeus III Euergetes. Deze trekt de burcht van de koning van het noorden (kennelijk is bedoeld het koninklijk paleis te Antiochië) binnen en behaalt een grote buit. Speciaal worden de godenbeelden genoemd om de volledigheid van de overwinning te tekenen (vgl. Jes.46:1). Volgens Hieronymus ging het om zo’n 2500 stuks en om een buit van 40.000 talenten zilver. Ptolemaeus buit de overwinning echter niet uit (‘hij onthoudt zich van strijd’). De Syrische vorst krijgt tijd zich te herstellen.

Het laatste deel van vs.9 biedt enige moeilijkheid. Zoals het er staat, zal de koning van het noorden het koninkrijk van het zuiden binnenvallen. Van een dergelijke actie weet de ongewijde geschiedenis echter niets. Op zichzelf is dat niet van doorslaggevend belang, maar het zou toch vreemd zijn, want de gegevens uit die tijden zijn vrij veelvuldig. Anderen vertalen echter ‘hij zal enige jaren staande blijven boven de koning van het noorden’ (St.Vert., Aalders). Die vertaling stemt in ieder geval overeen met de feiten voorzover die bekend zijn.

11:10-12

Dan zullen zijn zonen zich ten strijde rusten en een menigte grote legers verzamelen; een van hen zal tegen hem oprukken, als een overstroming steeds verder om zich heen grijpen, en bij een hernieuwde stormloop komen tot aan zijn vesting. Dan zal de koning van het zuiden verbitterd worden en uittrekken en strijden met de koning van het noorden, en deze zal een grote menigte op de been brengen, maar die menigte zal in zijn macht worden overgegeven. En wanneer die menigte is weggevaagd, zal zijn hart zich verheffen; wel zal hij tienduizenden neervellen, maar toch niet sterk zijn.

Syrië laat het er niet bij zitten. De zonen van Seleucus II, te weten Seleucus III en Antiochus III, brengen legers op de been. Zij regeren niet samen en werken hierin ook niet samen, maar na elkaar. Uit de ongewijde geschiedenis kunnen we ook niet opmaken dat Seleucus III met zijn leger tegen Egypte is opgetrokken. Eén bron vermeldt slechts dat er een oorlog tegen dat land op het program stond, meer niet. Maar vs.10 zegt ook niet dat Seleucus III werkelijk de strijd met Egypte aangebonden heeft; er is alleen sprake van zich ten strijde toerusten en het verzamelen van legers. Wie er precies oprukt tegen Egypte staat er niet, maar dat is Antiochus III geweest. Deze lijkt aanvankelijk succes te hebben. Mede dank zij het verraad van de Egyptische generaal Theodotus ‘grijpen’ de legers van Syrië ‘steeds verder om zich heen’. Ze dringen ver zuidelijk door tot Raphia. Dat is de vesting die hier genoemd wordt. De Egyptische vorst, Ptolemaeus IV keert zich echter in toorn tegen hem en ondanks zijn talrijke legermacht (‘zal

Ptolemaeus II Philadelphus (=die zijn zuster liefheeft)

285-246 v.Chr.

Gehuwd met

1. Arsinoe I, dochter van Lysimachus
2. Arsinoe II, zijn eigen zuster, na de dood van haar eerste echtgenoot Lysimachus en scheiding van haar tweede echtgenoot Ptolemaeus Keraunus.

We treffen hier het verschijnsel van zusterhuwelijk aan, waaraan de geschiedenis van de Ptolemeeën zo rijk is. Er worden voor dit verschijnsel verschillende verklaringen aangevoerd, waarbij die van incestueuze, onreine begeerte in de meeste gevallen geen verklaring biedt. Meer aannemelijk is dat men de invloed van andere dynastieën via een huwelijkspartner wilde uitschakelen.

Een derde verklaring, dat de Ptolemeeën met een zusterhuwelijk Zeus en Hera wilden nabootsen, heeft in zoverre grond, dat ze zich inderdaad als godheden lieten verheerlijken, net als de farao's vanouds. De tweede verklaring verdient de voorkeur.

Om de zogenaamde tweede Syrische oorlog af te sluiten, die van 260-253 v.Chr. duurde, huwelijkt Ptolemaeus II zijn dochter Berenice uit aan Antíochus II. Ze kreeg een geweldige bruidsschat mee, waardoor ze de bijnaam Fernoforos (d.i. een huwelijksgift meebrengend) gekregen heeft.

Dit is een voorbeeld van een zogenaamd dynastiek huwelijk. Zulke huwelijken werden in de hellenistische tijd regelmatig gesloten. Over de zin ervan wordt verschillend geoordeeld. Sommigen menen dat 'standsbesef' een rol speelt, maar deze gedachte wordt weerlegd door het feit dat verschillende hellenistische vorsten hun dochters aan gewone burgers uithuwelijkten. Meer aannemelijk is de opvatting dat deze huwelijken een politiek doel dienen: hetzij het bevestigen van een overeenkomst, hetzij het aan zich binden van een andere dynastie. Het is duidelijk dat geneenheid van de huwelijkspartners voor elkaar praktisch nooit een rol speelt. Een langdurige vrede wordt met het uithuwelijken van Berenice niet verkregen; integendeel, er komt nieuwe strijd uit voort.

een grote menigte op de been brengen') wordt Antíochus door Ptolemaeus IV verslagen ('die menigte zal in zijn [Ptolemaeus] macht worden overgegeven'). De woorden 'zal zijn hart zich verheffen' slaan ook op Ptolemaeus. Ondanks zijn succes, aangegeven met de woorden 'hij zal tienduizenden neervellen' wordt de positie van de Egyptische vorst er toch niet door verstevigd, zoals de woorden 'maar toch niet sterk zijn' aangeven.

Sommigen menen, dat het neervellen van tienduizenden slaat op het verdelgen van in Egypte wonende Joden die de koning ervan

Antíochus I Soter (=redder)

280-261 v.Chr.

Gehuwd met Stratonice, 2e vrouw van zijn vader (294/3 v. Chr.)

Deze vorst wordt in Dan.11 niet aangeduid; het gaat in vs.6 om zijn zoon:

Antíochus II Theos (=god)

261-246 v.Chr. gehuwd met

1. Laodice, dochter van Achaius, zoon van Seleucus I Nicator.
2. Berenice, dochter van Ptolemaeus II Hij laat zich scheiden van Laodice, die met haar twee zoons Seleucus en Antíochus in Klein-Azië in ballingschap gaat. Enkele maanden na de dood van zijn schoonvader, Ptolemaeus II, sterft ook Antíochus en wel te Efeze (!), nadat hij de oudste zoon van Laodice tot opvolger had aangewezen! Dit wijst op een verzoening tussen hem en Lao-

dice. Aangaande zijn dood stemmen de berichten niet overeen. De één zegt dat hij na de verzoening en troonsopvolgingsregeling door Laodice is vergiftigd, de ander houdt het op een natuurlijke dood.

Kennelijk is bij de huwelijksvereenkomst in 252 v.Chr. bepaald, dat een nakomeling van Berenice op de troon zal komen. Hoe dat ook zij, er ontstaat twist tussen Laodice en Berenice, die elk strijden voor het belang van hun zoon. Berenice roept daarbij de hulp in van haar broer Ptolemaeus III. Deze vindt bij aankomst in Antiochië zijn zuster en haar zoontje vermoord op aanstichten van Laodice. Deze heeft de stad Laodicea gesticht, die in Kol.2:1; 3:13,15 en Openb.3 genoemd wordt (G. Maier, p.378).

verdenkt met Antiochus te sympathiseren (E.J.H. van Leeuwen, p.254). Meer aannemelijk is dat ze een nadere verklaring zijn van het voorafgaande terwijl de woorden die volgen dan een contrast aangeven (zie G.Ch. Aalders, p.235).

Een van hen: Deze woorden zijn toegevoegd. Volgens G.Ch. Aalders (p.234) is dat gebeurd omdat de geschiedkundige vervulling daartoe aanleiding geeft. Hij vindt de toevoeging onterecht en laat het 'oprukken' slaan op de menigte grote legers. De woorden 'tegen hem, de koning van het noorden' van vs.11 geven echter grond om als onderwerp van het 'oprukken' een persoon te zien en niet de legers. Dit ook al omdat het onderwerp van de vorige zin personen zijn, namelijk 'zijn zonen'.

11:13

En opnieuw zal de koning van het noorden een menigte op de been brengen, groter dan de eerste, en na een tijdsverloop van jaren zal hij tegen hem oprukken met een groot leger en een geweldige tros.

De hier bedoelde koning van het noorden is nog steeds Antiochus III. De Egyptische vorst is Ptolemaeus V, die zijn vader in 204 v.Chr. opvolgt.

De troonswisseling in Egypte biedt Antiochus natuurlijk een geschikte gelegenheid om zijn nederlaag bij Raphia (217) te wreken en Coele-Syrië te veroveren. Voorshands maakt hij echter van deze gelegenheid geen gebruik, omdat zijn aanwezigheid in KleinAzië vereist is.

Algemeen wordt aangenomen dat hij zich in 202 wel voor de strijd gereedmaakt en de vijfde Syrische oorlog ontketent. Het 'na een tijdsverloop van jaren' slaat op de periode die tussen 217 en 202 v.Chr. verlopen is. Over de geweldige troepenmacht die Antiochus daarbij op de been brengt, spreekt ons vers met de bewoordingen 'een groot leger' en 'een geweldige tros'.

11:14

In die tijden nu zullen velen opstaan tegen de koning van het zuiden; ook zullen gewelddadige mensen uit uw volk zich verheffen om een gezicht tot werkelijkheid te maken, maar zij zullen struikelen.

Hier zien we voor het eerst in deze profetie over de twee rijken Syrië en Egypte, dat er een verband gelegd wordt tussen de volkerengeschiedenis en de geschiedenis van het joodse volk. Na de overwinning bij Raphia is Kanaän weer onder de heerschappij van Egypte gekomen. Onder de 'velen die opstaan tegen de koning van het zuiden' moeten we denkkelijk niet de Joden verstaan, want die worden in het vervolg van het vers apart aangeduid. Nee, het gaat om onderdanen van het Egyptische rijk. Dit vers doelt kennelijk

Ptolemaeus III Euergetes (=weldoener)

246-221 v.Chr.

Gehuwd met Berenice, dochter van Magas van Cyrene.

Zoals reeds opgemerkt, dringt hij tot in het koninklijk paleis te Antiochië door. Dit gebeurt eigenlijk zonder slag of stoot. Daarna zet hij

Seleucus II Callinicus (=met schone overwinningen)

246-225 v.Chr.

Gehuwd met Laodice, (volgens Seibert, p.57 de zuster van Andromachus en kleindochter van Seleucus I. Dit kan echter een vergissing zijn. Diens zuster Laodice (2) is namelijk met

een vergeldingsexpeditie op touw (of is hij op bezitsvermeerdering, buit of eer uit?), waarbij hij volgens de inscriptie op de steen te Adoulis doordringt tot aan de grens van Indië. Volgens deze zelfde inscriptie heeft hij een grote buit behaald, o.a. bestaande uit Egyptische godenbeelden, die hij in de tempels in Egypte laat terugzetten. Deze beelden waren door de Perzische koning Cambyses op Egypte veroverd in 525 v.Chr. Hieronymus, zich beroepend op de heidense schrijver Porphyrius, vermeldt dat de Egyptenaren de koning daarom de naam Euergetes gaven.

Moeilijkheden in Egypte doen Ptolemaeus III terugkeren; hij laat echter een troepenmacht in Azië achter.

Tenslotte wordt in 241 v.Chr. deze derde Syrische oorlog met een vrede afgesloten, waarbij Ptolemaeus de havenstad Seleucië in bezit houdt en een aantal steunpunten in Klein-Azië verwerft.

Op de terugweg moet de koning uit dankbaarheid voor de overwinning in Jeruzalem naar de regel van de Joodse wet aan God geofferd hebben (J. Kroeker, p.228).

Antíochus II Theos getrouwd. Het betreft w.s. Laodice (3) de dochter van Andromachus. Zo bijv. C. Bradford Welles, p.454).

Deze legt het hoofd niet in de schoot, maar begint vanuit Klein-Azië een tegenoffensief dat kennelijk succes heeft, want in 245 v.Chr. worden er te Babylonië onder zijn naam aktes gedateerd. Een poging om Coele-Syrië te veroveren mislukt echter. Bovendien schuift zijn moeder Laodice haar jongste zoon Antíochus Hierax (=havik) als mederegent in Klein-Azië naar voren. Seleucus kan niet anders dan zich voorlopig daarin schikken. In 241 of 239 probeert hij zijn broer aan de kant te zetten, maar dat lukt niet. Hij lijdt een gevoelige nederlaag bij Ancyra en sluit vrede. In de strijd met koning Attalus van Pergamus delft Antíochus Hierax echter het onderspit. Hij zoekt op diverse plaatsen onderdak en wordt tenslotte in 226 v.Chr. in Thracië vermoord. Seleucus is daarmee zijn mededinger kwijt, maar ook Klein-Azië. Hij overleeft zijn broer trouwens niet lang.

Ptolemaeus IV Philopator (= die zijn vader liefheeft)

221-204 v.Chr.

Gehuwd met Arsinoë III, zijn zuster.

Met deze vorst begint de afgang van het regime van de Ptolemeeën. Interne moeilijkheden beginnen de kracht van het rijk te ondermijnen. Ptolemaeus IV is ongeveer 17 jaar als hij koning wordt en is door zijn leermeester Eratosthenes meer ingeleid in intellectueel-wetenschappelijke dan in staatszaken. Bovendien is hij niet vrij te pleiten van genotzucht. Twee raadgevers, Sosibius en *Agathocles*, sporen hem aan alle koninklijke personen te laten doden. Ze bedoelen daarmee hun eigen invloed op de vorst veilig te stellen. In feite voeren zij gedurende de hele regeringstijd van Ptolemaeus IV het bewind.

Van de troonsopvolging maakt Antíochus de Grote in 221 v.Chr. gebruik om een nieuwe oorlog met Egypte te ontketen. De eerste slag die Ptolemaeus krijgt te incasseren, is het verlies van de haven Seleucië (219 v.Chr.). De tweede slag wordt hem toegebracht door zijn legeraanvoerder Theodotus. Deze heeft de eerste aanval van Antíochus in 221 weerstaan, maar geeft in 219 aan Antíochus vrije doorgang, kennelijk uit haat tegen Sosibius. De Syrische koning stoot dan snel door naar het zuiden. De aanval komt voor Alexandrië zo onverwacht, dat het niet beter weet te doen dan het gebied van de Nijldelta af te sluiten door inundatie en het graven van ontelbare putten. Daar ze geen kans zien Antíochus te weerstaan, besluiten de beide regenten onderhandelingen aan te gaan. Antíochus gaat daarop in en daarmee wordt de eerste fase van de strijd afgesloten.

Sosibius gebruikt de vrede om een leger van 75.000 man op de been te brengen. Voor het eerst in de geschiedenis van de Ptolemeeën schakelt men de Egyptenaren zelf in, namelijk een 20.000 man. Zij hebben prima gestreden. De overwinning bij Raphia heeft het zelfbewustzijn van de inheemse Egyptenaren sterk vergroot; zij werden zich van hun onmisbaarheid bewust. De rest van

het leger bestaat zoals gebruikelijk uit Grieken en Macedoniërs die in het moederland geronseld zijn.

Het inschakelen van inheemse troepen wordt de Ptolemeeën echter funest. De overwinning die behaald wordt geeft het Egyptische volk een toenemend nationaal bewustzijn en heeft voor Egypte ernstige gevolgen. Vanaf 217 ontstaan er moeilijkheden met de inlandse bevolking. De Egyptenaren nemen de Grieks-Macedonische overheersing niet langer gewillig meer. De onlusten kunnen alleen bezworen worden door concessies te doen aan hun verlangens in het bijzonder de verlangens van de priesterklasse.

Zelfs weet Boven-Egypte zich aan de heerschappij van Alexandrië te onttrekken.

Ptolemaeus neemt met zijn inheemse en Grieks-Macedonische troepen het Zuid-Syrische gebied weer in bezit. Hij wordt er met vreugde ontvangen. Als na vier maanden de onderhandelingen nog niet afgesloten zijn, besluit hij opnieuw tot actie over te gaan. Daarbij verstout hij zich zelfs de noordgrens van Coele-Syrië te overschrijden. Dit gebeurt alles zonder dat hij veel tegenstand ondervindt.

Ptolemaeus had zijn tegenstander kunnen ruïneren. Hij is echter geen krijgsman en vindt het wel mooi genoeg. Hij laat zelfs de haven Seleucië in bezit van Antíochus en verliest bij de vrede uiteindelijk dus terrein.

Seleucus III Soter Ceraunus (= redder, bliksem)

226-223 v.Chr.

Gehuwd met ?

en diens broer

Antíochus III Magnus (= de Grote)

223-187 v.Chr.

Gehuwd met

1. Laodice, dochter van de koning Mithradates II van Pontus.

2. Euboea van Chalcis, dochter van Kleoptolemus.

Seleucus brengt een leger op de been en begint een veldtocht tegen Attalus I van Pergamus met het doel Klein-Azië weer onder Syrische heerschappij te brengen. Tijdens deze veldtocht wordt de koning in Frygië vermoord door zijn veldheer Nicanor.

Antíochus volgt zijn broer op. Hij staat aanvankelijk onder toezicht van *Hermus*, die hem beweegt de oorlog met Egypte te beginnen om Coele-Syrië in handen te krijgen. Dit wordt echter een fiasco. De Egyptische defensiemacht, gelegen tussen Libanon en Antilibanon, blijkt veel te sterk te zijn. Een smadelijke terugtocht in 221 is het gevolg. Ondertussen is in het oosten van het rijk een zekere Molon in opstand gekomen. Het gelukt de twee veldheren, die Antíochus tegen hem heeft ingezet, niet de opstand te bedwingen. Dan vertrekt Antíochus zelf naar het oosten en de legers onder aanvoering van Zeuxis weten de opstand te beteugelen. Teruggekeerd laat Antíochus Hermias ombrengen omdat die een mederegent uit de weg geruimd heeft. Vanaf dit moment (220) is Antíochus zelfstandig heerser. Ondertussen is zijn zwager Achaius in Lydië in opstand gekomen. Antíochus laat dit eerst geworden en bereidt zich voor op de vierde Syrische oorlog, die zoals gezegd voorspoedig verloopt.

Antíochus koopt de vrede niet uit door zijn macht in Coele-Syrië te versterken en dat wordt hem noodlottig.

Hij begeeft zich op het bericht van de Egyptische oorlogsdreiging naar het zuiden en ontmoet het Egyptische leger bij Raphia.

Aanvankelijk lijkt hij de strijd weer te winnen, want de Egyptische cavalerie slaat op de vlucht. Het Egyptische leger herstelt zich echter en Antíochus lijdt een gevoelige nederlaag.

Antíochus trekt zich terug tot Antiochië toe en stuurt een gezant naar Ptolemaeus met het verzoek vrede te sluiten.

Men komt een wapenstilstand overeen; de onderhandelingen voor de vrede willen echter niet vlotten.

Antíochus besluit na de opmars van Egypte toch een overeenkomst met Ptolemaeus aan te gaan. Deze gaat op het voorstel van de Syrische vorst in.

Men zou zich kunnen afvragen wat voor zin een zo uitvoerige profetie over twee heidense rijken eigenlijk heeft. Wel, we moeten bedenken, zoals boven al is aangeduid, dat het land Kanaän als een omstreden zone tussen Egypte en Syrië was gelegen.

Deze oorlogen zijn niet ongemerkt aan de Joden in het land voorbijgegaan. In de volgende verzen zullen we zien dat de situatie in Kanaän ook daadwerkelijk een plaats krijgt in het profetische woord.

op de binnenlandse onlusten in Egypte, die aan een ontwakend nationaal bewustzijn bij de Egyptische bevolking moeten worden toegeschreven. Daarnaast echter krijgt de koning van het zuiden te maken met een opstand in het joodse gebied. De uitdrukking ‘gewelddadige mannen uit uw volk’ wijst daar onmiskenbaar op.

Wat is bedoeld met ‘een gezicht tot werkelijkheid te maken’? Heeft een of andere profeet soms een visioen gehad en ziet men daarin een goddelijke aanwijzing om het vreemde juk af te werpen? Of beroepen ze zich op een visioen van de profeten, bijv. een visioen van Daniël zelf? Deze gedachte ligt wel niet voor de hand, maar behoort tot de mogelijkheden. Men denke aan een voorval dat Josephus vertelt, dat toen Alexander de Grote Perzië versloeg en Palestina binnentrok, de hogepriester hem tegemoet ging met de boekrol van Daniël in de hand en uitsprak dat hij de koning was die het Perzische rijk volgens Dan.7 en 8 zou vernietigen.

Of is de bedoeling van de tekst, dat de hellenistische Joden door hun optreden - zonder dat ze zich dat bewust zijn - meewerken het gezicht van Daniël te vervullen (D.J. de Groot, p.169)? Het ‘om’ lijkt echter meer op een welbewuste actie te doelen (zie G.Ch. Aalders, p.236). Het vervolg van het vers sluit daar ook bij aan. Ze struikelen (vgl. vs.19), dat wil zeggen dat hun toeleeg niet zal gelukken.

Van deze opstand van de Joden hebben we geen duidelijk bericht uit de ongewijde geschiedenis. Er is slechts een enkele aanduiding dat er ten tijde van Ptolemaeus IV een opstand onder de Joden is geweest, die door de veldheer Scopas neergeslagen is.

Alhoewel we met vs. 13 - wat Egypte betreft - zijn aangeland in de tijd van Ptolemaeus V, kan vs.14 terugslaan op de laatste regeringsjaren van zijn vader. De uitdrukking ‘in die tijden’ waarmee vs. 14 begint, is zo ruim dat er mee bedoeld kan zijn op de tijd die met de eerste actie van Antíochus III tegen Egypte is begonnen; vs. 10-13 vormen immers duidelijk één geheel. Voor deze gedachte pleit ook, dat Ptolemaeus V binnen twee jaar alle macht, over Coele-Syrië heeft verloren en dat voorgoed. De opstand zou dan al in zijn eerste regeringsjaren hebben moeten plaatsvinden. Dat kan theoretisch gesproken het geval geweest zijn, maar onze tekst vereist het niet.

11:15

En de koning van het noorden zal komen, een wal opwerpen en een versterkte stad innemen; de strijdkrachten van het zuiden zullen geen stand kunnen houden, noch ook de keurtroepen, ja, er zal geen kracht zijn om stand te houden.

De hiergenoemde koning van het noorden is ook nog steeds Antíochus III de Grote. Het vervolg van zijn veldtocht, waarop vs.13 duidt, wordt nu beschreven. Zonder veel moeite nemen de Syri-

sche troepen het hele gebied van Coele-Syrië tot aan Gaza in bezit. Deze stad biedt sterke tegenstand. Scopas, de veldheer van Ptolemaeus V, krijgt daardoor de kans een tegenoffensief te organiseren, dat Antíochus terugwerpt tot aan de bronnen van de Jordaan. Maar deze keer loopt het toch anders af dan in 217 bij Raphia, want Antíochus herstelt zich en brengt het Egyptische leger in het jaar 200 v.Chr. bij Paneum een vernietigende nederlaag toe. Scopas sluit zich op in Sidon. Hem wordt een eervolle capitulatie aangeboden, die hij accepteert. Daarop vertrekt hij naar Egypte en maakt zich klaar om de Nijldelta te verdedigen.

Tussen de gebeurtenissen die in vs. 12 en 13 worden beschreven in, is Ptolemaeus IV op de leeftijd van ca. 35 jaar gestorven. Hij wordt opgevolgd door zijn zoon: *Ptolemaeus V Epífānes* (=de doorluchtige); 204-181 v.Chr., gehuwd met Cleopatra I, dochter van Antíochus III.

Deze is op dat moment slechts 5 jaar (volgens anderen 4 jaar) oud. De beide regenten laten zijn moeder Arsinoë III ombrengen om de greep op haar zoon en daarmee op de regering te houden.

Als Sosibius is gestorven, probeert Agathocles alleen het bewind voort te zetten; hij wordt echter in 203 v.Chr. door toedoen van de legerleider Tlepolemus vermoord, waarna deze met een nieuwe hofkliek het bewind uitoefent.

Antíochus heeft na de nederlaag bij Raphia de opstand van Achaius bedwongen. Het gelukt hem echter niet heel Klein-Azië weer in bezit te krijgen. Wel heeft hij de handen vrij gekregen om naar het oosten te trekken. In het Armenische en Iraanse gebied hadden diverse heersers zich onafhankelijk gemaakt. Het gelukt de koning een geweldig leger op de been te brengen. Justinus spreekt van 100.000 man voetvolk en 20.000 ruiters. Om deze menigte te kunnen betalen, plundert de koning de tempel van Abaïtus te Ecbatana. De tocht verloopt voor Antíochus zeer voorspoedig. Hij weet tot aan de grens van Indië door te dringen. In totaal heeft deze actie met onderbreking van 212-206/5 v.Chr. geduurd. De koning trekt zich uit het oosten terug met versterking van zijn troepen met een heel bijzondere ‘cavalerie’, namelijk 150 strijdolifanten, die een Indisch vorst hem verschaftte. Sinds deze tocht draagt hij de bijnaam ‘de Grote’, wat niet alleen als een eerbewijs voor zijn prestaties moet worden opgevat. Nee, Antíochus heeft niet alle regeerders in het oosten tot volledige onderwerping kunnen brengen. Enkelen moet hij de koningstitel toestaan. Om zich boven hen te stellen neemt hij de naam ‘de Grote’ aan. Na deze expeditie komen we ook de duidelijke bewijzen van een koningscultus tegen.

De versterkte stad waartegen de koning van het noorden een wal opwerpt, moet Sidon zijn, dat door Antíochus tot overgave wordt gedwongen (198 v.Chr.) Dat strijdkrachten van het zuiden (letterlijk: ‘de armen’, zie St.Vert.) geen stand kunnen houden, is hierboven duidelijk aangegeven. Ook de keurtroepen niet. Dat ziet op Scopas en de soldaten die hij onder zijn directe beheer heeft.

11:16

En hij die tegen hem optrekt, zal doen wat hem goeddunkt, en niemand zal voor hem standhouden; hij zal vaste voet krijgen in het Sieraadland en verdelging zal in zijn hand zijn.

Dit vers herhaalt nog eens dat de Egyptische legers geen stand kunnen houden en dat Antíochus kan doen wat hem belieft. De verovering van de provincie Coele-Syrië wordt hier aangegeven met de woorden ‘zal vaste voet krijgen in het Sieraadland’. Deze benaming voor Palestina kwamen we in iets andere vorm al tegen in 8:10 (zie aldaar) en ontmoeten we in vs.41 (zie ook vs.45) nog een keer. Van het land Kanaän geldt dat God het voor Israël apart stelde toen Hij de volken de erfenis uitdeelde (Deut.32:8; vgl. Hand.17:26). Op dat land heeft de Here zijn ogen bestendig gericht ‘van het begin des jaars tot het einde’ (Deut.11:12).

Vanaf de slag bij Paneum is Palestina werkelijk Syrisch bezit geworden, nadat Syrië tijdenlang tevergeefs dit gebied geclaimd had. En Palestina is Syrisch gebied gebleven totdat de Romeinen het in bezit namen.

Voor de Joden betekende de machtswisseling in 200 v.Chr. dat het redelijk draaglijke Egyptische juk vervangen werd door het minder gemakkelijke Syrische. Dat dit juk zwaarder was, lag aan het feit dat de Syrische koningen het hellenisme in hun rijk propageerden. Onder het hellenisme verstaan we een stroming die de oosterse cultuur met de Griekse wilde doordrenken, de religie daarbij inbegrepen.

Hij die tegen hem optrekt: Uriah Smith (p.209-211) laat dit vers slaan op de Romeinen en perst daarmee de hele geschiedenis vanaf dit moment tot aan het jaar 63 in dit ene vers. Dit is een puur willekeurige verklaring. Onder het wegnemen van 'het gedurig offer' verstaat hij het wegnemen van de heidense gruwel door de onderwerping van de heidense machten (in 508 n.Chr.) en daar kwam een verwoestende gruwel (volgens hem, naar adventistisch begrip: het pausdom) voor in de plaats (p.233) in het jaar 538. Onder de koning van vs.36 verstaat hij dan de Franse natie die tijdens de Franse revolutie het christendom afschafte en er de godsdienst van de rede voor in de plaats stelde.

Dit geef ik weer om te laten zien wat er gebeurt als men feiten uit de geschiedenis in de profetie gaat stoppen en zich niet houdt aan wat de tekst zelf zegt. Een waarschuwend voorbeeld dus.

Verdelging (verderving) zal in zijn hand zijn: Hij heeft de bedoeling om het geheel te vernietigen (A. de Bondt, p.54).

11:17-19

Dan zal hij ernaar streven om de macht te verwerven over het gehele koninkrijk van de ander - en hij zal een vergelijk met hem treffen; een vrouw zal hij hem geven om het rijk te gronde te richten, maar dit zal niet slagen en hem niet tot voordeel zijn. En hij zal zijn aangezicht keren tegen de kustlanden en er vele veroveren, maar een bevelhebber zal hem met zijn smaad doen ophouden zonder dat hij hem diens smaad vergelden kan. Daarna zal hij zijn aangezicht keren naar de burchten van zijn eigen land - maar hij zal struikelen en vallen en niet meer gevonden worden.

Antíochus wil heel Egypte veroveren en hij meent dat de tijd daartoe gunstig is als hij hoort dat Ptolemaeus V overleden is. Als hij bemerkt dat dit een onjuist bericht is, verandert hij van tactiek. Hij huwelijkt zijn dochter Cleopatra aan Ptolemaeus uit om via haar de zaken in Egypte naar zijn hand te kunnen zetten, 'een vrouw zal hij hem geven', maar dat naar zijn hand zetten mislukt. Cleopatra kiest de zijde van haar echtgenoot. Dat hij zich zal keren 'tegen de kustlanden', is vervuld in het feit dat hij de steden langs de kust van Klein-Azië verovert. Zelfs dringt hij tot in Thracië door. De 'bevelhebber die hem met zijn smaad doet ophouden' is de Romein Scipio. Het woord 'smaad' ziet op de wijze waarop Antíochus bij een eerdere gelegenheid de Romeinen bejegende. Zij brengen nu door Scipio smaad over Antíochus door hem een smadelijke nederlaag toe te brengen bij Magnesia. De Syriër heeft geen kans hun die smaad te vergelden. De laatste woorden van vs.19 zien erop dat Antíochus in eigen land orde op zaken moet stellen. Bij een poging om de tempel te Elymaïs te plunderen om met de buit de oorlogsschatting te betalen, wordt hij door de bevolking gedood.

Een vrouw geven: Letterlijk 'een dochter der vrouwen' (zie St. Vert.). Ziet dat op het feit dat Antíochus meerdere vrouwen had? Of dat het om een wettige dochter van hem gaat, een van zijn eigen vrouw? Of hebben we met een Hebr. taaleigen te maken dat niet meer betekent dan een vrouw geven? In ieder geval had Antíochus verschillende dochters en hij huwelijkte ze alle uit met politieke doeleinden.

Een bevelhebber: Vs. 18 is van erg veel belang, want hier stuiten we voor het eerst op de Romeinen, die hun invloed naar het oosten uitbreiden. Ze worden hier nog niet met name genoemd - we komen hun naam eerst in het Nieuwe Testament tegen -, maar de tekst maakt wel duidelijk dat het gaat om een bevelhebber van een volk dat westelijk van Thracië ligt, waar Antíochus in doorgedrongen is. De Romeinen weten hun macht uit te breiden door een verdeel-en-heers-politiek, waarbij ze steeds die partij steunen die hun op dat ogenblik het gunstigst uitkomt. Waar nodig schuwen ze een keiharde confrontatie niet, en in zo'n geval moet de mededinger totaal ten onder gebracht worden; ze houden dan niet van halve maatregelen. Met de slag bij Magnesia is er nog niet een de-

finitief einde gemaakt aan het derde wereldrijk van Dan.2 en 7, maar dit einde staat wel voor de deur. We zien het vierde dier met zijn ijze-

De begintijd van de Syrische overheersing gaf nog geen vervolging te zien van hen die het hellenisme niet wilden aanvaarden. Antíochus III trof namelijk maatregelen waarbij de Joden toegestaan werd te leven naar de voorvaderlijke wetten. Dit mede omdat ze het Ptolemese garnizoen te Jeruzalem aan hem uitgeleverd hadden. Het hellenisme betekende voor de Joden echter een geweldige verleiding en velen van hen ondergingen de beïnvloeding ervan. De buitenlandse Joden ondergingen die het meest. Ze verleerden hun omgangstaal (het Aramees), zowel als hun godsdienstige taal (het Hebreeuws). Ze stonden in hun heidense omgeving veel zwakker om de invloed van het hellenisme tegen te gaan dan de Joden in het land. Maar ook daar liet zich deze stroming duchtig voelen; vooral de leidslieden van het volk, en niet te vergeten de handelaars, werden erdoor beïnvloed. Zo trad er in het volk een scheiding op, die later heel duidelijk aan het licht zou treden, want de meeste priesters en het grootste deel van de plattelandsbevolking bleven de godsdienst der vaderen (althans wat de gebruiken betreft) trouw. Degenen die de hellenistische invloed het meest ondergingen waren de Tobiaden, een aristocratische familie, van oorsprong niet joods maar Ammonitisch. Ze waren echter wel verwant met joodse religieuze leiders. In de latere Makkabeeëntijd worden de afvalligen (in Daniël 11:30 aangeduid als 'hen die het heilig verbond verzaken'; St.Vert.: 'de verlaters des heiligen verbonds') heel kenmerkend 'zonen van Tobias' genoemd. Deze familie stamt af van Tobia, die in het boek Nehemia voorkomt (Neh.2:10,19; 4:3,7; 6:1,12,14,17,18; 13:4,7,8) en die de schoonzoon is geworden van Eljasib de hogepriester.

Ten tijde van Antíochus III was Simon, bijgenaamd de Rechtvaardige, hogepriester. Hij stond vrij loyaal ten opzichte van de Seleuciden. De Tobiaden stonden dat ook. Slechts één van hen, Hyrcanus, bleef trouw aan de Ptolemeeën. Hij trok zich terug in Transjordanië, maar onderhield wel relaties met Jeruzalem. Op de situatie in het joodse land komen we terug bij de bespreking van vs.20.

ren poten en ijzeren tanden zich opmaken om het Grieks-Macedonische rijk de genadeslag te geven. Vermelding verdient nog de bijzondere wreedheid waarmee de Romeinen in het binnenland van Klein-Azië orde op zaken stelden. Vreselijke plunderingen en moordpartijen vonden plaats, die evenwel niet op naam van Scipio, maar van Manlius Vulso geschreven moeten worden. We zien in dit alles hoe nauwkeurig Gods Woord vervuld werd. Er viel - om met het woord van onze Heer te spreken - geen tittel of jota van ter aarde.

Kerstlanden: Hiermee worden de kustgebieden van Klein-Azië bedoeld en de voor die kust liggende eilanden en ook het Griekse gebied. En in meer algemene zin veraf gelegen gebieden aan de zee. We komen de naam voor het eerst tegen in Gen. 10:5 als aanduiding voor de gebieden waar de zonen van Javan zich gevestigd hebben. Van Javan stammen o.a. de Grieken af. Door de Joden werd Griekenland dan ook Javan genoemd. De Statenvertaling geeft de uitdrukking kustlanden weer met 'eilanden der volken'. Vergelijk Jes.11:11; 42:4; 49:1; 51:5; 60:9; Jer.2:10; 25:22; Ezech. 26:15,18; 27:3,6,7,15,35; 39:6 (waarschijnlijk hoger gelegen gebied rond de Kaspische Zee); Zef.2:11. Zie ook bij vs.30 aant. Kittieten.

11:20

In zijn plaats zal iemand opstaan, die een afperser rondzendt door het heerlijkste deel van het koninkrijk, maar binnen enkele dagen zal hij verbroken worden, doch niet door toorn, noch door strijd.

Ook deze woorden zijn in de meest letterlijke zin vervuld. Ze slaan op Seleucus IV de zoon van Antíochus III, die de verplichting tot schatting betalen aan de Romeinen 'erft'. Hij zendt een zekere Heliodorus erop uit die later zijn moordenaar wordt. Dat deze de koning vermoord heeft is zeker; het klopt niet dat een zoon van de koning (W. Kelly, p.214) dat gedaan zou hebben. Hij valt dus 'niet door toorn' van een opstandige bevolking, zoals zijn vader, en ook 'niet door strijd' ofwel oor-

log. Met 'het heerlijkste deel van het koninkrijk' kan Kanaän bedoeld zijn. Uiteindelijk gaat het in deze profetie om de geschiedenis van het joodse volk en het is voor de hand liggend dat dat ook in deze term (vgl. de uitdrukking Sieraadland, vs.16) naar voren komt. G.Ch. Aalders (p.242) neemt deze uitdrukking echter meer algemeen.

11:21

En in zijn plaats zal een veracht man opstaan, wie men de koninklijke waardigheid niet had toegedacht; onverhoeds echter zal hij komen en zich meester maken van het koningschap door slinkse streken ...

Met dit vers bereiken we een hoogtepunt van heel de profetische beschrijving van dit hoofdstuk.

In dit hoofdstuk zijn aan een tijdperk van 150 jaar van de zogenaamde Diadochenrijken (diadochoi = opvolgers, nl. van Alexander de Grote) zeventien verzen gewijd. Daarin traden in Egypte zes en in Syrië zeven vorsten op. Aan de regering van een enkele vorst, Antíochus IV, die slechts elf jaar heeft geduurd, worden echter minstens vijftien, mogelijk vijfentwintig verzen gewijd. Dat gebeurt omdat zijn geschiedenis voor de Joden van het meeste belang is geweest. Maar dat niet alleen; de hoofdzaak is dat deze man een uitgesproken type is van de antichrist, die in de toekomst het volk van God op vreselijke wijze vervolgen zal. Hier wordt onthuld wat in 10:14 aangekondigd staat: 'Nu ben ik gekomen om u te verstaan te geven wat uw volk in het laatst der dagen overkomen zal'.

Over de persoon van Antíochus oordelen de geschiedschrijvers verschillend. Sommigen zien in hem een vrij gematigd vorst, die weliswaar het hellenisme voorstond, maar die zijn onderdanen, ook de Joden, nog tamelijk veel vrijheid liet. Zijn edicten tegen de godsdienst der Joden zouden zijn uitgevaardigd omdat zij zich tegen zijn bewind verzetten en ze zouden alleen de Joden in Judea betreffen. Men vergeet dan echter dat de Joden in de verstrooiing veel eerder genegen waren water in de wijn te doen. Het waren de Joden in het land die trouw bleven aan de godsdienst der vaders en die daardoor in botsing met de koning kwamen. In ieder geval is het zo dat het boek Daniël en ook de beide boeken van de Makkabeeën geen goed woord voor de koning over hebben. En wij houden het liever op het getuigenis van de Schrift (zie ook Dan.8:25) dan op het oordeel van de historici.

Volgens de Bijbel hebben we in Antíochus IV te maken met de sluwste en meest onbetrouwbare vorst die ooit op de troon van Syrië gezeten heeft. Ook met één die het meest tegen de dienst van de God van Israël gewoed heeft. In plaats van de bijnaam Epífanēs, d.i. de verhevene, heeft men hem de naam Epímanēs, d.i. de 'dolzinnige' (ruw gezegd: 'de idioot') gegeven. Volgens de één heeft hij deze naam van de Joden gekregen wegens zijn woeden tegen de tempel, anderen zeggen dat hem deze naam toegedicht is door Polybius vanwege zijn uitzonderlijk gedrag.

Ons vers zegt dat men hem de koninklijke waardigheid niet had toegedacht. Dit slaat erop dat hij in eerste instantie niet voor het koningschap in aanmerking kwam. Zijn broer Seleucus IV had als oudste zoon van Antíochus III recht van troonsopvolging. Na diens dood zou logischerwijze diens zoon Demetrius voor het koningschap in aanmerking gekomen zijn, maar de Romeinen deden Demetrius in gijzeling gaan als plaatsvervanger voor zijn oom Antíochus. Of deze daarbij al list te baat genomen heeft, is niet bekend. Behalve voornoemde Demetrius had Seleucus nog een zoon, die Antíochus heette en die door Heliodorus op de troon gezet was.

Antíochus IV dook onverhoeds in het Midden-Oosten op en wierp zich heel listig als co-regent van zijn neefje Antíochus op. Toen hij meende het te kunnen wagen beroofde hij zijn neef van het leven. En met behulp van Eumenes II, koning van Pergamus, die

Antíochus IV Epífanēs (=de verhevene, de doorluchtige, de schijnende)

175-164 v.Chr.

Gehuwd met Laodice, zijn zuster.

De ongewijde geschiedenis vermeldt dat Antíochus III niet het volle profijt van zijn overwinning op Egypte trekt. In plaats van Egypte binnen te vallen, dat maar weinig tegenstand heeft te bie-

den, houdt hij zich met andere zaken bezig. Kennelijk heeft hij eerst het bestuur over het verworven Palestijnse bezit geregeld. Daarna vinden we hem bij zijn troepen in het noorden. Het gelukt hem Klein-Azië te onderwerpen. Van Efeze maakt hij zijn vlootbasis. Slechts twee steden weerstaan zijn druk, te weten Smyrna en Lampsacus, waarvan de laatste een beroep op Rome doet. De diverse steden langs de kust van Klein-Azië die eens steunpunten van Egypte waren, weet hij te veroveren, alsmede diverse Griekse kolonies aldaar. Antíochus aarzelt zelfs niet om over te steken naar Europa, waar hij in Thracië doordringt. Dan zendt Rome hem een gezantschap onder leiding van Cornelius Lentulus. Rome werpt zich daarbij op als bemiddelaarster in het conflict tussen Antíochus III en Ptolemaeus V. Duidelijk is echter dat de Romeinen de opmars van Antíochus met argusogen bekijken. Op hun voorstellen (eisen) antwoordt Antíochus, dat de zaken in Azië de Romeinen net zo weinig aangaan als de zaken in Italië hem. Het komt op dat moment nog niet tot oorlogshandelingen, maar er heerst nu wel 'een koude oorlog' tussen Rome en Antiochië.

Ondertussen is de situatie in Egypte er niet slechter op geworden. Door een paar toegewijde dienaren is de hofkliek aan de kant gezet en wordt Ptolemaeus meerderjarig verklaard.

Als bijzonderheid kan nog vermeld worden, dat de bekende steen van Rosette, die in 1799 gevonden werd en die dank zij de geleerde Champollion tot ontcijfering van het hiërogliefenschrift leidde, uit deze tijd stamt (196 v.Chr.).

Als Antíochus hoort dat Ptolemaeus V is gestorven (pas dan!), vertrekt hij gehaast naar het zuiden, waarbij hij zijn troepen in Thracië onder het bewind van zijn zoon Seleucus achterlaat. Het bericht blijkt echter onjuist te zijn. In plaats van Egypte binnen te vallen sluit Antíochus in 195 v.Chr. vrede met zijn rivaal. Deze vrede wordt bevestigd door een dynastiek huwelijk. Antíochus huwelijkt zijn dochter Cleopatra aan Ptolemaeus uit, in de hoop dat ze zijn belangen zal dienen. Langs die weg wil hij het rijk van de Ptolemeeën te gronde richten. Zijn opzet mislukt, omdat Cleopatra zich niet voor zijn karretje laat spannen.

De Romeinen zijn met de aanwezigheid van de Syrische troepen in Griekenland en de inmenging van Antíochus in de Griekse zaken helemaal niet gelukkig. Tot nu toe is de vrede bewaard, maar de zaak dreigt te escaleren door de ontwikkelingen in Griekenland zelf. Hoewel de beide partijen eigenlijk geen oorlog willen, vliegt de Griekse Archipel toch in 192 v.Chr. in brand, omdat min of meer op aanstichten van Antíochus de Aetoliërs met anti-Romeinse activiteiten beginnen. Antíochus kan dan haast niet anders dan hen te hulp komen, hoewel hij voor de strijd niet klaar is. Het wordt dan ook een debacle voor hem. Het baat Antíochus niet dat hij zich bij de bekende pas van Thermopylae verschanst. Net als eertijds bij de Perzen in 480 v.Chr. maken de vijanden gebruik van een pad door de bergen, zodat hij van twee zijden wordt aangevallen. Met slechts 500 man weet hij in 191 v.Chr. Azië te bereiken.

Hiermee is de oorlog echter niet afgelopen. De Romeinse senaat geeft Publius Cornelius Scipio, bijgenaamd Africanus vanwege zijn strijd tegen Carthago in Noord-Afrika, het opperbevel over de troepen en de opdracht de strijd in Azië voort te zetten. Scipio krijgt daarbij assistentie van zijn broer Lucius, later Asiaticus genoemd. Antíochus moet ter zee spoedig de hegemonie van de Romeinse vloot erkennen. Daarop ziet hij zich genoodzaakt Thracië te ontruimen. Een poging om met de Romeinen te onderhandelen mislukt. De strijd zal nu tot het bittere einde worden voortgezet. Hoewel het leger dat Antíochus in Azië bij elkaar brengt. 72.000 man telt en dat van de Romeinen slechts 30.000, wordt Antíochus toch door de homogene Romeinse troepen volledig verslagen bij Magnesia (190 v. Chr.).

Volgens Livius verliest Syrië in deze veldslag 50.000 man. Zelfs als dit getal aan de hoge kant is, geeft het toch aan hoe smadelijk de nederlaag is. Te Sardis wordt een voorlopige vrede gesloten. De definitieve vrede, in 189/8 gesloten te Apamea, is voor Antíochus uitermate vernederend. Het

scheelt er nog maar aan dat hij vazalvorst van de Romeinen wordt! Hij moet alle steunpunten in KleinAzië opgeven, zijn leger verminderen en mag met bepaalde landen alleen oorlog voeren als hij wordt aangevallen (onder deze ontbreekt Egypte, zie later). Ook moet hij een twintigtal mannen als gegijzelden aan Rome afstaan. Onder hen bevindt zich ook zijn jongste zoon, die we later leren kennen als Antíochus IV Epífanes. Verder wordt hem een geweldig hoge oorlogsschatting opgelegd. Er blijft Antíochus niet veel anders over dan orde op zaken in zijn eigen land te stellen en zo mogelijk zijn macht naar het oosten uit te breiden of te versterken. Hij wijdt zich samen met zijn zoon Seleucus als mederegent aan die taak. Om de zware schatting van 1000 talenten 's jaars te betalen, wil Antíochus zijn wandaad van 211/0 herhalen, toen hij de tempel te Ecbatana plunderde. Hij laat nu zijn oog vallen op de tempel van Bel te Elymaïs. De bevolking weerstaat de koning echter heftig en deze wordt als een ordinaire rover ter dood gebracht (187 v.Chr.).

Ptolemaeus VI Philometor (=die zijn moeder liefheeft)

181 -145 v.Chr.

Gehuwd met Cleopatra II, zijn zuster 164-145 rijk verdeeld:

Ptolemaeus VI over Egypte en Cyprus,

Ptolemaeus VIII over Cyrene.

In de laatste jaren van zijn vader, Ptolemaeus V, had Egypte een klein herstel beleefd, waarbij de idee van herovering van Coele-Syrië weer begon op te leven.

Ptolemaeus VI is nog minderjarig bij zijn 'troonsbestijging'. Zijn moeder, Cleopatra I, oefent de regering voor haar zoon uit. Zoals we eerder gezien hebben, is zij een dochter van Antíochus III en een zuster van Seleucus IV. Zij heeft zich niet voor de plannen van haar vader laten gebruiken, maar behartigt de belangen van Egypte.

Ze is echter ook niet genegen vijandelijkheden tegen Syrië te beginnen.

Zo blijft het tot haar dood in 175 v.Chr. rustig tussen de beide rijken.

Seleucus IV Philopator (=die zijn vader liefheeft)

187-175 v.Chr.

Gehuwd met Laodice, zijn zuster.

Zijn grootste zorg is de schatting, aan de Romeinen verschuldigd, bij elkaar te krijgen. Hij schraapt daartoe alles bij elkaar en heeft de naam van 'koning-belastinggaarder' gekregen.

Bovendien heeft hij geld nodig voor zijn troepen die de Joden in bedwang moeten houden, die zich tegen het Syrisch bewind verzetten.

Om aan het benodigde geld te komen, zendt hij een zekere Heliodorus uit, die de opdracht krijgt om de schatten uit de tempel te Jeruzalem te roven. Dat mislukt echter.

De buitenlandse politiek van Seleucus wordt gekenmerkt door een anti-Romeinse houding. Het zal dan ook wel onder druk van Rome geweest zijn dat hij zijn zoon Demetrius naar Rome moet zenden als vervanger van zijn broer Antíochus IV. Terwijl deze te Athene vertoeft, wordt Seleucus door de eerder genoemde Heliodorus vermoord.

Hoewel er geen directe bewijzen voorhanden zijn, zijn de historici toch algemeen van mening dat de moord op Seleucus niet buiten Rome en Pergamus om gegaan is.

De toestand in Judea in deze tijd is wel vermeldenswaard. Simon de Rechtvaardige is als hogepriester opgevolgd door Onias III, die het min of meer met Hyrcanus houdt. Deze laatste is op de hand van Egypte en is - zoals we al eerder zagen - uitgeweken naar Transjordanië. Deze verborgene sympathie voor Egypte is Seleucus door verraad bekend geworden. Verder heeft de tempeloverste, Simon geheten, de Syrische overste Apollonius gesproken over schatten in de tempel en over de bezittingen van Hyrcanus. Deze stelt zijn meester van dit feit op de hoogte en Seleucus zendt op dat bericht Heliodorus naar Jeruzalem. De Syrische schatmeester dringt met geweld de tempel binnen, maar wordt volgens 2Makk.3 in het heiligdom door een engel dermate geslagen, dat hij de dood nabij is. Op voorbede van Onias geneest hij echter. Daarop vertrekt Onias III naar het koninklijk hof om zich te verdedigen tegen beschuldigingen die Simon tegen hem heeft ingebracht. Tevens om te pleiten voor zijn volk dat onder het geweld van Apollonius zwaar te lijden

heeft. Als hij in Antiochië aankomt, heeft Heliodorus Seleucus net vermoord. Zijn opvolger Antiochus IV Epífanés houdt Onias III min of meer in gijzeling in Antiochië.

met Rome bevriend was, wist hij zijn koningschap in Rome ‘erkend’ te krijgen. Vergelijk voor zijn karakter en optreden 8:23-25.

Slinkse streken: Het woord betekent ‘gladheden’ of ‘glibberigheden’. In Jer.23:12 vinden we het weergegeven met ‘glibberige paden’ (G.Ch. Aalders, p.243).

11:22

Alles overstromende strijdkrachten zullen voor zijn aangezicht weggespoeld en vernietigd worden, ja, ook een vorst van het verbond.

Dit vers geeft kennelijk een algemene beschrijving van de tactiek van de Syriër, die zonder zelf een groot leger te bezitten zijn vijanden weet te verslaan. Zijn succes moet blijkbaar op zijn listen en intriges geschreven worden. De gedachte dat we hier met een ‘vooruitlopende’ karakterisering te doen hebben, wordt gebaseerd op de algemene bewoordingen van dit en het volgende vers en op het feit dat uit de eerste regeringsjaren van Antiochus geen wapenfeiten bekend zijn, terwijl zijn geschiedenis ons vrij volledig is overgeleverd.

De woorden ‘ook een vorst van het verbond’ lijken hier op een specifiek geval te slaan en niet een algemeen kenmerk aan te duiden. Ze behoeven echter niet te betekenen dat hij zelf deze per-

Van Antiochus wordt veel voorzichtigheid vereist. De vredesvoorwaarden van Apamea die de Romeinen zijn vader Antiochus III hadden opgelegd, laten hem niet veel ruimte voor versterking van zijn macht. De aanwezigheid van zijn neef Demetrius in Rome, die de eigenlijke troonpretendent is, doet hem er wel voor oppassen het ongenoegen van de Romeinen op te wekken. Als ze Demetrius loslaten, kan dat immers grote binnenlandse onlusten oproepen. Het enige wat Antiochus zich veroorlooft, is de opbouw van een vloot; verder besteedt hij zijn eerste regeringsjaren aan de consolidatie van zijn rijk.

soon ter dood laat brengen. Maar wel dat het feit zal plaatsvinden en de regering van Antiochus er op de een of andere manier mee te maken heeft. Onder de vorst van het verbond verstaan A. de Bondt (p.55) en H. Veldkamp (p.175) een vorst met wie Antiochus een verbond gesloten heeft. Dat zou dan zijn neef Ptolemaeus Philopator kunnen zijn met wie Antiochus een verbond gesloten heeft (zo Van der Palm, p.330, vermoedelijk bedoelt hij Philometor). Van de andere meningen, dat bedoeld is: de hogepriester Onias; Epífanés zelf; God die met Israël een verbond heeft; Jezus Christus (vgl. 8:25); of het volk Israël - komt de eerste het meest in aanmerking. Onias is niet door Antiochus uit de weg geruimd, maar wel uit zijn ambt ontzet. Antiochus verkwanselt het hogepriesterschap aan Jason, die hij vervolgens voor Menelaus aan de kant zet. Daarmee eindigt de linie van legitieme hogepriesters.

G. Maier (p.389) wijst erop dat er vanaf dit moment onder de priesters een scheiding optreedt. Er is een groep die het met Antiochus houdt. Zij gaan later op in de Sadduceeën. Een tweede groep gaat in de oppositie. Onder de Makkabeeën binden de vertegenwoordigers hiervan de strijd met de Syriërs aan. En een derde groep wetsgetrouwen neemt de wijk, hetzij naar Egypte, hetzij naar de omgeving van de Dode Zee (Qumram). Uit deze laatste vormden zich de Essenen. De Dode Zeerollen zijn van een sekte die zich van de Essenen afscheidde.

Volgens 1Makk.2:29-48 zijn al voor de opstand van de Makkabeeën joden naar de woestijn van Judea uitgeweken. Toen de Hasmoneeën, nakomelingen van Mattatias - men veronderstelt namelijk dat hij afkomstig is van Hasmona en spreekt over zijn familie als die van de Hasmoneeën - de regering in handen kregen, werd hun steun door verschillende Syrische vorsten gezocht tegen rivaliserende troonpretendenten. Toen ze zich daarbij het hogepriesterschap door de Syrische koning lieten toebedelen, was dit voor vele getrouwe priesters in Jeruzalem die tot nu toe gebleven waren, het

sein om de stad te verlaten. Nu werden de priesters ‘zonen van Zadok’ genoemd. Maar kon men deze naam wel geven aan hen die het met de Hasmoneeën hielden? De vroegere regeringspartij onder het volk, de farizeeën, die hun regeermacht overgenomen zagen door deze ontrouwe priesters wisten er wel wat op. Ze veranderden de naam een beetje en uit die vervorming ontstond de naam sadduceeën (ontleend aan: Dr. H. Mulder, De Sadduceeën).

11:23

En wanneer men met hem een verbond heeft aangegaan, zal hij bedrog plegen; zo zal hij omhoog komen en sterk worden, met weinig volk.

Sommigen zien in dit vers een nadere uitwerking van vs.22b, waarbij ze onder de vorst van het verbond niet een bepaalde persoon verstaan. Volgens hen zegt de tekst alleen dat Antíochus met bondgenoten omspringt naar zijn welgevallen (zo Aalders, p.244). Maar men hoeft bij dit en het volgende vers niet te zoeken naar een exacte vervulling (H. Bultema, p.183) want ook dit vers geeft in algemene bewoordingen de onbetrouwbaarheid van de koning aan. Het geeft als kenmerk dat hij zich met list en bedrog omhoog werkt zonder een groot leger ter beschikking te hebben (zie Dan.8:24).

11:24

Onverhoeds zal hij in de vruchtbaarste streken van het landschap komen, en doen wat zijn vaderen noch zijn voorvaderen gedaan hebben: roof en buit en have zal hij voor zijn mannen uitstrooien; ook tegen de versterkte plaatsen zal hij plannen beramen - maar slechts voor een tijd.

De algemene beschrijving wordt min of meer vervolgd. Onverhoeds valt de koning die streken binnen waar buit te behalen valt. En met verkwistende vrijgevigheid deelt hij de buit uit om zijn soldaten aan zich te binden. Bij zijn voorvaderen was de betaling van de soldij altijd een probleem, Antíochus betaalt echter gull!! De ongewijde geschiedenis legt van dit feit een heel duidelijk getuigenis af. Antíochus deinst er echter ook niet voor terug versterkte steden aan te vallen, althans er plannen tegen te beramen. Hier moet gedacht worden aan zijn optreden binnen het vroegere rijksgedebiet van de Seleuciden. Over zijn oorlogshandelingen met Egypte wordt hier nog niet gesproken; daarover horen we pas in het volgende vers. Wel vermeldt vs.24 nog, dat zijn optreden (en dat blijkbaar niet alleen tegen de versterkte steden, maar in het algemeen) slechts voor een tijd is. Dat is een troostvol gegeven. De vijanden van Gods volk mogen woeden maar hun tijd is begrensd. De benauwdheid mag groot en niet door te komen zijn, God heeft de tijd ervan bepaald en uiteindelijk is die ‘kort’ (vgl. Dan.7:12,25; 8:13,14; 9:27; 12:11,12; Matth.24:22; 2Kor.4:17; Openb.12:12).

11:25, 26

Ook zal hij zijn kracht en zijn moed richten tegen de koning van het zuiden met een groot leger; en de koning van het zuiden zal zich ten strijde rusten met een uitermate groot en sterk leger; maar hij zal geen stand kunnen houden, want men zal plannen tegen hem beramen; zijn eigen tafelgenoten zullen hem afbreuk doen en zijn leger zal wegspoelen, en er zullen vele verslagenen vallen.

Eerst nu wordt er iets bericht over een speciale oorlogshandeling van Antíochus. Hij zal tegen Egypte optrekken, en hoewel de Egyptische vorst een groot leger op de been brengt kan hij toch niet tegen de Syriër op. De reden daarvan is de kuiperij aan het Egyptische hof.

11:27

En die beide koningen zullen kwaad in de zin hebben, en aan één tafel gezeten, zullen zij leugens spreken, maar het zal niet gelukken, want nog toeft het einde tot de vastgestelde tijd.

De Seleucide en de Ptolemeeër zijn in list en bedrog aan elkaar gewaagd. We kunnen ons voorstellen, dat Antíochus het doet voorkomen alsof hij Ptolemaeus VI Philometor wil helpen tegen Ptolemaeus Physcon, terwijl hij de heimelijke bedoeling heeft Egypte geheel in zijn macht te krijgen. En dat Ptolemaeus doet alsof hij daar positief op ingaat, maar onderwijl van plan is zich later tegen Antíochus te keren. Hun uiteindelijke doelstellingen bereiken ze echter geen van beiden. Daarvoor wordt een merkwaardige reden opgegeven, namelijk dat het einde nog toeft tot de vastgestelde tijd. De ontwikkelingen moeten doorgaan, het einde dat God voor ogen staat zal nog niet direct aanbrenken.

Bij dit vers merkt H. Bultema (p.184) op: ‘Alle mensen liegen, maar de groten liegen het meest’. De wereldpolitiek legt daaraan helaas maar al te zeer getuigenis af: elke dag een nieuw schandaal. Dit vers laat ook zien dat God het hart van de mensen doorgrondt en hun onuitgesproken raadslagen onderkent. Eenmaal komt er een tijd dat God alle raadslagen van de harten van de mensen zal openbaren (1Kor.4:5).

Aan één tafel: Met deze uitdrukking wordt de gemeenheid van de beide vorsten onderstreept. Iemand met wie je eet, die bedrieg je toch niet! Op die wijze wordt ook het in-gemene van de daad van Judas aangegeven (zie Ps.41:10; Joh.13:18; vgl. ook Ps.55:1315).

Nog toeft het einde tot de vastgestelde tijd: De grote vraag is, welk

In Egypte is **Ptolemaeus VI** na de dood van zijn moeder Cleopatra (176/5) onder de voogdij gekomen van **Eulaeus** en **Lenaeus**, over wie de geschiedschrijvers in het algemeen geen gunstig oordeel vellen. Het zijn deze twee die de volgende Syrische oorlog ontketenen, hetzij om hun prestige op te vijzelen en de aandacht van hun wanbeleid af te wenden, hetzij om de financiële situatie in Egypte te verbeteren door te verwachten inkomsten uit het te veroveren Coele-Syrië.

Uit de profetie zou men de indruk kunnen krijgen dat Antíochus de strijd tegen Egypte begint, maar zo is het waarschijnlijk toch niet geweest. Wel is er een bericht van Livius dat Antíochus in 172/1 zijn leger voor de strijd in gereedheid brengt. De juistheid daarvan wordt echter betwijfeld. Een leger verzamelen is trouwens nog niet hetzelfde als de oorlog ook daadwerkelijk beginnen. Anderen menen dat Antíochus lucht gekregen heeft van de Egyptische oorlogsplannen door het gezantschap dat hij bij het huwelijk van Ptolemaeus VI met diens zuster Cleopatra naar Alexandrië heeft gestuurd (175/2). In 2Makk.4:2 staat ‘ter gelegenheid van de troonsbestijging van koning Philometor’ (=Ptolemaeus VI Philometor). En dat hij daarop maatregelen ter verdediging heeft getroffen (zie 2Makk.4:21). Anderzijds is er het getuigenis van de Joden, die het initiatief tot de strijd van Antíochus laten uitgaan (1Makk.1:16).

einde met deze zinsnede bedoeld is. Er doen zich diverse mogelijkheden voor:

- a. het einde van de onderdrukking - in volstrekte zin - van Israël;
- b. het einde van Antíochus IV;
- c. het einde van Ptolemaeus VI;
- d. het einde van de strijd tussen die beiden.

De tweede en derde mogelijkheid kunnen we wel uitschakelen, want dan had er niet gestaan ‘het’ einde, maar ‘zijn’ of ‘hun’ einde. Van de overige twee mogelijkheden komt, in het licht van hst. 12:13, alleen de eerste in aanmerking (dit contra Aalders, p.247). We hebben namelijk te bedenken, dat deze profetie als een nadere informatie bedoeld is over de strijd en de verwoesting die

In ieder geval wordt door één van de twee partijen de oorlog ontketend in 170/169 v.Chr. Gezien de ongeïnteresseerdheid van Rome in de Egyptische zaken en het feit dat dit land bij de vrede van Apamea niet genoemd was onder de landen waarmee Syrië geen oorlog mocht voeren, meende Antíochus in deze strijd geen inmenging van Rome te vrezen te hebben. Maar dat zou op den duur anders uitpakken.

Bij het eerste treffen vlucht het Egyptische leger, en de verovering van Pelusium geeft Antíochus de sleutel tot de verovering van Egypte in handen. Dat het leger van Ptolemaeus zo gemakkelijk verslagen wordt, wordt aan verraad geweten, dat in de bijbeltekst is uitgedrukt met de woorden

‘men zal plannen tegen hem beramen’. Onder de ‘tafelgenoten’ die hem ‘afbreuk’ doen, moeten de beide regenten verstaan worden. Hun handelingen bezorgen de Egyptische vorst alleen maar nadeel.

Er moet onderhandeld worden, en dit gebeurt in Alexandrië. Beide rijken sturen een gezantschap naar Rome: Syrië om de aanval van Egypte te laten afkeuren, Egypte om zijn loyaliteit aan Rome te betuigen. De senaat treedt echter niet op en de beide gezantschappen worden met mooie, maar nietszeggende woorden naar huis gestuurd. De verantwoordelijkheid voor de oorlog wordt algemeen op de schouders van Eulaeus gelegd en Antíochus laat zijn rechten op Coele-Syrië met klem verdedigen. Men komt echter niet tot overeenstemming. Antíochus is dit niet onwelgevalig. Zijn troepen trekken nu steeds verder op in de richting van Alexandrië.

in hst.9:26 is aangegeven. De uitspraak die we daar vinden ‘tot het einde zal er strijd zijn’, wordt hier nader toegelicht.

11:28

Dan zal hij naar zijn land terugkeren met rijke have, en zijn hart zal zijn tegen het heilig verbond; zo zal hij doen en naar zijn land terugkeren.

Antíochus keert terug uit Egypte maar op doorreis door Palestina rooft hij uit de tempel gouden en zilveren voorwerpen en keert hij zich tegen de Joden die trouw blijven aan de dienst van God. Nu begint voor deze Joden een uiterst benarde tijd.

Om een indruk te geven van de handelingen die Antíochus tegen het verbond pleegde volgt hier weer een citaat uit het eerste boek van de Makkabeeën.

Alexander¹ stierf na twaalf jaar te hebben geregeerd. Na zijn dood namen zijn dienaren het bestuur van het gebied dat hun was toegewezen in handen, en bonden zich de diadeem om het hoofd en hun zonen volgden hen op. Gedurende vele jaren dat hun bewind duurde, brachten zij veel ellende over de aarde. Uit hun geslacht kwam een slecht mens voort, Antíochus Epífanes, de zoon van koning Antíochus, die in Rome gijzelaar geweest was. Hij werd koning in het honderd-zevenendertigste jaar² van de heerschappij van de Grieken.

In die tijd kwam in Israëel een geslacht op, dat zich om de wet niet bekommerde en velen wist te winnen voor de gedachte een verbond te sluiten met de volken rondom. ‘Want’, zeiden ze, ‘sinds we ons van hen hebben afgescheiden, hebben ons vele rampen getroffen’. Overtuigd van de juistheid van deze redenering verklaarden enige mannen uit het volk zich bereid om naar de koning te gaan. Deze verleende hun volmacht om de levenswijze van de heidenen in te voeren. Zij richtten in Jeruzalem een atletiekschool op, zoals bij de heidenen gebruik was; zij lieten zich weer een voorhuid maken en braken met het heilig verbond; zij bukten zich onder het juk van de volken en boden zich aan om kwaad te doen.

Toen Antíochus zijn heerschappij gevestigd zag, kwam in hem het verlangen op koning te worden van Egypte; dan zou hij de twee rijken regeren. Hij trok dus met een talrijk leger, met strijd-wagens en olifanten en met een grote vloot naar Egypte en viel Ptolemaeus, de koning van Egypte, aan. Ptolemaeus werd door vrees bevangen en nam de vlucht, terwijl velen van zijn mannen sneuvelden. Antíochus veroverde de versterkte steden in Egypte en plunderde dat land. Na zijn overwinning op Egypte aanvaardde hij in het jaar 143 de terugtocht. Met een talrijk leger trok hij naar Israëel en ging naar Jeruzalem. Daar drong hij in overmoed het heiligdom binnen, legde beslag op het gouden reukofferaltaar, de luchter met alles wat erbij hoort, de tafel van de toonbroden, de plengschalen, de bekers, de gouden wierookschalen, het voorhangsel, de kransen en de gouden versierselen aan de voorgevel van de tempel en haalde overal de goudlaag af. Hij nam het goud, het zilver, het kostbare vaatwerk en de verborgen schatten die hij kon vinden in beslag en nam alles mee naar zijn land. Vóór hij vertrok richtte hij een bloedbad aan en braakte schaamteloze taal uit. In stad en land van Israëel heerste een grote verslagenheid: Vorsten en oudsten zuchtten, maagden en jonge mannen kwijnden weg, de schoonheid der vrouwen verwelkte. De bruidegom hief een treurlied aan, de bruid rouwde in haar bruidsvertrek. Het land schokte van het verdriet van zijn bewoners, heel het huis van Jakob was met schaamte overdekt.

¹ Alexander de Grote

² Dat rekent men te beginnen in 312 voor Christus. Het 137e jaar is dus het jaar 175 v.Chr.

Het komt zover, dat niet slechts de gezanten, maar ook de beide koningen elkaar ontmoeten. Welke eisen Antíochus daarbij gesteld heeft, is ons uit de ongewijde geschiedenis niet bekend.

Er vindt dan in Egypte een opstand tegen Ptolemaeus plaats, waarbij zijn broer tot koning wordt uitgeroepen. Dit is de latere

Ptolemaeus VIII Euergetes II Physcon (= Dikbuik)

171-117 v.Chr.

Gehuwd met zijn zuster Cleopatra II, en later ook met Cleopatra III, zijn stiefdochter en nicht.

van 171-164 rivaal van Ptolemaeus VI van 164-145 rijk gedeeld. Ptolemaeus VIII over Cyrene. Nadat Ptolemaeus VI in 145 is vermoord, werpt diens weduwe, Cleopatra II, zich op als regentes voor haar zoontje **Ptolemaeus VII Neos** (= de nieuwe Ptolemaeus VII Neos [=junior] Philopator)

Bij gebrek aan aanhang accepteert ze een huwelijksaanzoek van haar broer, tevens haar zwager, Ptolemaeus VIII, die nu samen met zijn neefje Ptolemaeus VII zal regeren. Deze laatste wordt echter nog op de dag van de bruiloft vermoord. Later trouwt Ptolemaeus VIII met de dochter van Cleopatra II, te weten Cleopatra III, zodat er twee koninginnen zijn, moeder en dochter.

Antíochus legt het beleg om Alexandrië en doet voor alsof hij Ptolemaeus VI te hulp komt. Tegen het eind van 169 v.Chr. breekt hij het beleg echter op, naar men veronderstelt vanwege agitatie van de Joden te Jeruzalem (zie 1Makk.1:20). Daarbij laat hij Egypte over aan een mogelijke broederkrijg tussen de beide Ptolemeeën.

11:29, 30a

Ter bestemde tijd zal hij opnieuw in het zuiden binnenvallen, maar de laatste keer zal het niet zijn zoals de eerste: er zullen schepen der Kittiers tegen hem komen, zodat hij afgeschrikt wordt...

Zoals met de andere tijdsaanduidingen het geval was, zal ook hier bedoeld zijn de tijd naar Gods berekening, niet naar die van Antíochus.

‘Deze laatste keer’ verloopt inderdaad ‘niet zoals de eerste’, hoewel Antíochus zich dat wel zo voorstelt en het in het begin ook zo lijkt te gaan.

De schepen van de Kittieten zijn de schepen waarmee de Romeinse gezant Popilius van Griekenland naar Egypte is gevaren. Ze vervoeren geen Romeinse legioenen waardoor Antíochus afgeschrokken zou zijn, maar wel de vertegenwoordiger van de Romeinse macht. Hier ontmoeten we in deze profetie voor de tweede keer (vgl. vs.18) ‘het beest met zijn ijzeren tanden’ van Dan.7.

Voor Egypte betekent het ingrijpen van Popilius, dat het in feite een protectoraat van Rome wordt. Voor Antíochus houdt het in dat hij niet zijn leger, maar wel zijn gezicht verliest.

De laatste keer - niet zoals de eerste: De Statenvertaling heeft hier ‘doch het zal niet zijn gelijk de eerste noch gelijk de laatste keer’. Deze weergave wekt de indruk dat er dus drie (of meer) aanval-

len vergeleken worden waarvan dit de middelste (of een van de vele) is. G.Ch. Aalders (p.248) gaat op deze kwestie in en toont aan de hand van Joz.14:11; 1Sam.30:24 en Ezech.18:4 aan dat deze Hebreeuwse zegswijze moet weergegeven worden als ‘doch het zal niet zijn gelijk de eerste maal, zo ook de laatste maal’ wat in meer gangbaar Nederlands is: het zal de laatste maal niet zo gaan als de eerste maal’. In de genoemde teksten heeft de St.Vert. deze constructie ook, maar hier vreemd genoeg niet.

Kittieten: In Gen. 10:4 vinden we voor het eerst melding van de Kittieten. Ze worden daar genoemd als nakomelingen van Javan, de zoon van Jafeth. De naam Javan is later verbonden met ‘de verre kustlanden’ (Jes.66:10; zie ook Ezech.27:13) en hiermee wordt dan bedoeld op de kuststreek van Klein-Azië met zijn diverse Ionische (Griekse) handelssteden en eilandjes voor de kust. Ook Griekenland, dat in het Hebr. Javan wordt genoemd, is er vaak onder begrepen. De Kittieten moeten we dus in deze omgeving zoeken. Sommigen menen verband te kunnen leggen met de stad Kition of Kittion op Cyprus. Anderen menen dat de Kittieten in Zuid-Italië gevestigd waren. In ieder geval slaat het op een bevolkingsgroep die westelijk of noordwestelijk van Palestina gezocht moet worden, aan de overzijde van de Middellandse Zee, zoals uit Jer.2:10 blijkt. Zie verder Gen.10:4; Num.24:24; 1Kron.1:7; Jes.23:1,12; Ezech.27:6.

11:30b

...maar op de terugweg zal hij vergramd worden tegen het heilig verbond en tot daden overgaan; en teruggekeerd, zal hij zijn belangstelling wijden aan hen die het heilig verbond verzaken.

Nu keert Antíochus niet, zoals na zijn eerste tocht beladen met buit terug uit Egypte, maar beladen met schande. Hij reageert zijn ergernis af op de wetsgetrouwe Joden. De toestand voor hen wordt nu heel kritiek. De sluwheid van Antíochus blijkt hieruit dat hij de steun van de afvallige Joden zoekt om het hellenisme in Israël ingang te doen vinden.

Ook bij dit vers kunnen we niet beter doen dan enkele citaten te geven uit de boeken van de Makkabeeën. We herinneren eraan, dat het eerste boek van de Makkabeeën slechts over de eerste tocht van Antíochus naar Egypte spreekt en het tweede boek alleen de tweede tocht vermeldt. We geven dan eerst een citaat uit 1Makk.1:29-53 (vertaling Groot Nieuws Bijbel).

Twee jaar later zond de koning de hoofdambtenaar, belast met het innen van de belastingen, naar de steden van Juda. Met een sterk leger verscheen hij voor Jeruzalem en op sluwe wijze wist hij door vreedzame onderhandelingen het vertrouwen van de inwoners te winnen. Maar onverhoeds deed hij een aanval op de stad, trof haar zwaar en bracht veel Israëlieten om het leven. Hij plunderde de stad, stak haar in brand en liet de huizen en de stadsmuur omverhalen; vrouwen en kinderen werden gevangen weggevoerd en het vee werd in beslag genomen. De stad van David werd versterkt en voorzien van een grote, sterke muur met zware torens; ze werd een burcht waarin goddeloze soldaten en afvalligen zich verschansten. Zij sloegen er wapens en levensmiddelen in op en brachten er in veiligheid wat ze in Jeruzalem buit maakten.

Het was een geduchte valstrik, een hinderlaag voor het heiligdom, een kwaadaardige belager, die Israël steeds in het oog hield. Onschuldig bloed vergoten zij rond de tempel en zij ontwijdden de heilige plaats. Uit vrees voor hen namen de bewoners van Jeruzalem de vlucht en werd de stad een woonplaats van vreemdelingen; zo vervreemde Jeruzalem van haar eigen kroost en lieten haar kinderen haar aan haar lot over. Haar tempel lag verlaten als de woestijn, haar feesten waren dagen van rouw geworden, met de sabbat werd de spot gedreven; vroeger vereerd, werd nu de tempel veracht. Haar ontluistering evenaarde haar oude glorie, haar heerlijkheid was in ellende verkeerd.

Daarna vaardigde de koning voor heel zijn rijk het bevel uit dat allen één volk moesten worden en dat ieder zijn eigen gebruiken moest opgeven. Alle volken voegden zich naar het woord van de koning. Zelfs onder de Israëlieten waren er velen die gaarne de godsdienst van de koning aannamen, aan de afgoden offerden en de sabbat niet meer hielden. Ook naar Jeruzalem en de steden van Juda zond de koning boden met het schriftelijk bevel dat de Israëlieten de uitheemse gebruiken moesten overnemen en ophouden met de brand- slacht- en plengoffers in de tempel; dat ze sabbat en feestdagen moesten afschaffen en de tempel en de heilige personen ontwijdden, dat ze altaren, tempels en kapellen moesten oprichten voor afgoden en varkens en andere onreine die-

ren offeren; dat ze hun zonen niet meer mochten besnijden, en zich moesten bezoedelen door allerlei onreine en onheilige praktijken, om aldus de wet te vergeten en haar voorschriften te ontkrachten. Al wie niet zou gehoorzamen aan het bevel van de koning, zou gedood worden. Soortgelijke bepalingen liet hij in heel zijn rijk afkondigen. Tegelijkertijd stelde hij over het volk beambten aan die erop moesten toezien dat er in elke stad van Juda offers werden opgedragen.

Velen uit het volk richtten zich naar hun voorschriften en stoorden zich niet aan de wet. Zij stichtten zoveel kwaad in het land dat de goede Israëlieten gedwongen waren zich te gaan verbergen in alle mogelijke schuilplaatsen.

Enkele opmerkingen ter verduidelijking:

We moeten de tweede veldtocht van Antiochus dus plaatsen in het tijdsverloop van twee volle jaren waarover 1Makk.1:20,21 spreekt, dus in het jaar 167 v.Chr. Het is na deze veldtocht, dat de koning bijzonder vergramd wordt op de Joden ('tegen het heilig verbond') en tot daden overgaat. Over deze daden spreekt de rest van het citaat.

Antiochus wil het hellenisme in zijn rijk invoeren. In Palestina stuit dat op grote tegenstand. Velen van de getrouwe Joden zien zich genoodzaakt te vluchten. Helaas echter zijn er vele anderen die afvallig worden en 'het heilig verbond verzaken', zoals Daniël het uitdrukt. Op deze personen heeft 1Makk.1:52 betrekking. Aan de afvalligen wijdt Antiochus bijzondere aandacht, want hen wil hij gebruiken om de zaken in Palestina naar zijn hand te zetten.

Om duidelijk te maken over welke afvalligen het gaat en wat de afval inhoudt, grijp ik even terug op de ontwikkelingen die aan de eerste veldtocht van Antiochus tegen Egypte voorafgaan.

We hebben er bij stilgestaan dat tijdens het leven van Seleucus IV de broer van Antiochus IV de hogepriester Onias III naar Antiochië is gegaan en daar in gijzeling werd gehouden. Zijn broer Jeshuah gaat ook naar Antiochië. Hij heeft zo de smaak van het hellenisme te pakken, dat hij zich Jason laat noemen. Met de belofte schatting te betalen krijgt hij van Antiochus gedaan dat deze hem als hogepriester erkent. Jason bewerkt dan dat de koning de bepaalde godsdienstige garanties die Antiochus III aan de Joden had gegeven, intrekt, en hij doet zijn uiterste best de Griekse levensstijl onder de Joden in te voeren. 2Makk.4:7-20 (vert. Groot Nieuws Bijbel) geeft dit als volgt weer:

Na de dood van Seleucus nam Antiochus, bijgenaamd Epífanēs, het bestuur van het koninkrijk in handen. Jason, de broer van Onias, had een ontmoeting met de nieuwe koning en wist op slinkse wijze het hogepriesterschap aan zich te trekken: hij beloofde de koning 360 talenten zilver en verder 80 talenten uit andere bronnen. Bovendien verplichtte hij zich om nog 150 talenten te betalen, als de koning hem machtigde op eigen gezag een atletiekschool te bouwen, een opleidingsinstituut voor jongeren op te richten en de inwoners van Jeruzalem de officiële benaming van Antiochenen te geven. De koning gaf zijn toestemming.

Zodra Jason de macht in handen had, begon hij zijn volksgenoten naar Grieks model te hervormen. Hij schafte de voorrechten af, die de koningen welwillend aan de Joden hadden geschonken, dank zij de bemoeiingen van Johannes, de vader van Eupolemus, die deel zou uitmaken van het gezantschap dat met de Romeinen vriendschapsbetrekkingen zou aanknopen en een bondgenootschap tot stand brengen; de door de wet bepaalde instellingen ontbond Jason om gebruiken in te voeren die ermee in strijd waren. Hij had er plezier in, juist aan de voet van de tempelberg een atletiekschool te bouwen en de beste jongeren een Griekse opleiding te geven en de efebene hoed te doen dragen. Door de verregaande schaamteloosheid van de goddeloze en onpriesterlijke Jason greep de vergrieksing zo om zich heen en ging de overname van uitheemse gebruiken zo ver, dat de priesters niet meer voelden voor de altaardienst. Ze minachtten de tempel en verwaarloosden de offers, maar ze haastten zich om hun diensten te verlenen aan het onwettige bedrijf in het worstelperk, zodra de oproep tot het discusswerpen weerklonk. Ze stelden geen prijs op de ambten die bij hun voorvaders in ere stonden, maar hadden de hoogste achting voor wat bij de Grieken roemvol is. Door dat alles raakten ze in een jammerlijke toestand, want juist degenen, van wie ze de levenswijze trachtten over te nemen en die ze in alles wilden navolgen, werden hun vijanden en verdrukken. Men schendt niet ongestraft de wet van God; het verloop der gebeurtenissen zal dat bewijzen.

Toen in Tyrus de vijfjaarlijkse spelen in tegenwoordigheid van de koning werden gehouden, zond de smerige Jason er als afgevaardigden van Jeruzalem Antiochenen heen met 300 drachmen zilver voor het offer aan Herakles. Omdat het naar het oordeel van de afgezanten niet paste dat het geld aan het offer besteed werd, gaven ze het een andere bestemming. Zo werd het geld, dat door de afzender bedoeld was als een bijdrage voor het offer aan Herakles, door toedoen van degenen die het overbrachten, gebruikt voor de bouw van galeien.

Enkele opmerkingen ter verduidelijking:

Om de verontwaardiging van de getrouwe Joden over het meedoen aan de Griekse sportbeoefening te kunnen begrijpen, moeten we bedenken, dat deze sportbeoefening diende om mee te doen aan de spelen die aan de afgoden gewijd waren. Hier waren een lichaamscultuur en een eerezucht in het spel, die streden met de geest van de dienst van de Here. De sporten werden naakt beoefend, met als bijkomende factor dat de Joden om hun besneden zijn werden uitgelachen, wat er mee oorzaak van was dat men zijn kinderen niet meer besneed, en de eigen besnijdenis door een pijnlijk oprekken van het restant van de voorhuid ongedaan trachtte te maken (vgl. 1Kor.7:18a).

In onze tijd kunnen we ons de gevoelens van deze Joden heel goed

Ptolemaeus VIII wordt bij een nieuwe aanval van Antíochus IV samen met zijn zuster Cleopatra, de vrouw van zijn broer - die dus kennelijk naar hem overgelopen is - ingesloten in Alexandrië. Ptolemaeus VIII doet dan een beroep op Rome om op te treden tegen Antíochus en diens zogenaamde beschermeling Ptolemaeus VI. Rome stuurt slechts een gezant en niet een van de voornaamsten. Daaruit blijkt dat men nog niet van zins is in te grijpen.

De zaken in Egypte nemen daarop een keer. De beide broers en hun zuster verzoenen zich met elkaar. Ptolemaeus VI verbreekt de afspraken met Antíochus, die onder dwang en met huichelachtige bedoelingen zijn gemaakt.

Egypte roept de hulp van Griekenland in om troepen te zenden. De Romeinse veldheer Marcus Philippus, die daar de touwtjes in handen heeft, verbiedt de bond van Griekse stadsstaten echter manschappen te zenden.

Een tweede Egyptisch gezantschap naar Rome tracht de senaat te bewegen te hulp te komen. Rome is immers afhankelijk van het graan uit Egypte. Maar nog grijpt Rome niet in.

Antíochus heeft ook weer een gezant naar Rome gestuurd om te verklaren hoe volgens hem de zaken in elkaar zitten. Als reden kan hij niet het verdedigen van Coele-Syrië opgeven. Hij vindt echter in het 'verraad' van Ptolemaeus VI een motief. Hij veroverd Cyprus en de streek bij Pelusium, die hij bij de eerste fase ook al in bezit had.

Aangezien Ptolemaeus aan zijn eisen niet toegeeft, dringt Antíochus tot diep in Egypte door, tot Memphis toe. Volgens diverse geschiedschrijvers heeft hij zich daar tot Farao over Opper- en Neder-Egypte laten kronen. Anderen betwijfelen dit echter sterk. Daarna wendt Antíochus zich naar Alexandrië. En dan vindt de fameuze ontmoeting plaats met de in oosterse zaken zeer deskundige Romeinse gezant Popilius Laenas, die met een missie naar Griekenland en naar Egypte is gestuurd. Antíochus komt hem als oude vriend en met een glimlach op de lippen tegemoet. De gezant wijst de begroeting echter koeltjes af en overhandigt Antíochus een papier met eisen. Deze vraagt, nadat hij de tekst gelezen heeft, om bedenktijd, maar Popilius trekt met zijn staf een cirkel om de Seleucide en eist een beslissing voor hij uit de getrokken cirkel stapt. Antíochus, met de les die zijn vader had moeten leren in het hoofd, geeft toe aan de Romeinse eisen, die neerkomen op onmiddellijke beëindiging van de oorlog en terugtrekking uit Egypte.

indenken, nu de verwereldlijking binnen de christenheid hand over hand toeneemt. Denk aan de naaktcultuur op de stranden, de wijze en inhoud van de seksuele voorlichting, de sportverdwazing en zoveel andere dingen meer.

Na verloop van tijd wordt Jason vervangen door een zekere Menelaus, een Benjaminit (vgl. 2Makk.23 en 3:4), die zich als een ware tiran gedraagt en de tempel probeert te plunderen om te voldoen aan de verplichtingen die Antiochus hem had opgelegd. Hij slaagt daar niet in en komt in moeilijkheden en opspraak bij het volk. Hij vertrekt naar Antiochië om zich te verontschuldigen, maar vindt Onias III, die daar nog steeds in gijzeling vertoeft, tegenover zich. Deze beschuldigt hem van wangedrag. Menelaus heeft er dan de hand in dat Onias wordt vermoord.

Na de tweede veldtocht tegen Egypte is het prestige van de koning behoorlijk gedaald. Even circuleert er het bericht dat Antiochus gedood is en dat doet bij de Joden de hoop ontwakken het Syrische juk te kunnen afschudden. Jason probeert vanuit Transjordanië, waarheen hij de wijk genomen had, weer vaste voet in Judea te krijgen, maar dat gelukt hem niet; hij moet weer vluchten. Als Antiochus daarop Jeruzalem binnenvalt, verlost hij Menelaus, die door een volksoproer in het nauw gedreven is, en herstelt hem in het ambt van hogepriester.

Het zijn leidslieden als Jason en Menelaus aan wie de koning zijn belangstelling wijdt. Hij stelt hen onder verplichtingen in het ambt van hogepriester, zet hen aan de kant als hem dat dienstig is en speelt hen tegen elkaar uit.

11:31

Dan zullen strijdmachten door hem op de been gebracht worden; zij zullen het heiligdom, de vesting, ontheiligen, het dagelijks offer doen ophouden en een gruwel oprichten, die verwoesting brengt.

Nadat Antiochus Jeruzalem verlaten heeft, verheft zich de opstand opnieuw. Een strafexpeditie onder leiding van Apollonius is het gevolg en deze loopt erop uit, dat er in Jeruzalem een militaire bezetting gelegd wordt. De hellenistische Joden zoeken bescherming in de heidense legerplaats. De tempel wordt nu aangepast om te dienen als heiligdom voor de heidense soldaten in hun burcht. Er wordt een altaar van Zeus (de Syrische tekst van 2Makk. spreekt over een altaar gewijd aan Baäl-Shamem, zie Excursus V) op het altaar van Jahweh geplaatst. Zo wordt aan de joodse eredienst een eind gemaakt en voltrekt zich het beruchte feit, dat er 'een gruwel wordt opgericht, die verwoesting brengt' (vgl. 9:27). Vergelijk ook hst.8:9-12. We bespraken bij de behandeling van dat gedeelte dat de kleine horen in eerste instantie Antiochus voorstelt, maar dat deze als type van de antichrist gezien moet worden.

De vesting: Sommigen denken hierbij aan 'de burcht', de Akra die op de Davidsberg gebouwd werd, waarin de soldaten van Antiochus zich legerden (1Makk.1:35). Dit kan men een ontheiliging van de Davidsberg noemen, maar moeilijk een ontheiliging van de vesting. Anderen zien 'de vesting' als een bijstelling bij 'het heiligdom' en wijzen erop dat het tempelcomplex door een muur omringd moet zijn geweest, waardoor het het karakter van een vesting had (D. J. de Groot, p.171; G.Ch. Aalders, p.251). Zij beroepen zich daartoe op Neh.2:8 en 1Makk.4:60; 6:7.

Dagelijks offer: Zie bij 8:11.

Het eerste boek der Makkabeeën (1:54-64) geeft dit als volgt weer (vert. Groot Nieuws Bijbel):

De vijftiende Kislew van het honderdvijfenveertigste jaar liet de koning de gruwel der verwoesting bouwen op het brandofferaltaar; in de steden van Juda werden afgodsaltaren opgericht en voor de ingang der huizen en op de pleinen brandde men wierook. Alle schriftrollen die men kon opsporen werden verscheurd en verbrand en degene bij wie men een boek van het verbond aantrof, of die de wet nog onderhield, werd volgens koninklijk besluit ter dood gebracht.¹ De beambten deden de Israëlieten hun macht gevoelen door maandelijks in hun steden degenen terecht te stellen die op overtreding betrappt waren. De vijftienvintigste van de maand werd er een offer opgedragen op het afgodsaltaar dat op het brandofferaltaar stond. De vrouwen die hun kinderen hadden laten besnijden, werden volgens het voorschrift van de koning ter dood gebracht, met de zuigelingen, vastgebonden aan de hals van hun moeder. Ook doodde men de familieleden en degenen die de besnijdenis hadden voltrokken. Toch bleven vele Israëlieten standvastig en waren zij vastbesloten geen onreine spijzen te eten; zij wilden liever sterven dan zich met verboden spijzen te besmetten en het heilig verbond te schenden. Ze werden dan ook ter dood gebracht. Zeer zwaar drukte Gods toorn op Israël.

¹ Dit ziet op het koninklijk edict van dec. 167 v.Chr. dat de Joden verplicht tot het opgeven van geloof, zeden en godsdienstige gebruiken, en gebiedt hen de Griekse zeden aan te nemen (zie 1Makk.1:44,47,54,55).

Het ophouden van de offerdienst is al aan Daniël voorzien in het derde jaar van Belsazar (8:11). Deze voorzegging wordt herhaald in het eerste jaar van Darius waarbij vervolgens gesproken wordt over een vleugel van gruwelen waarover een verwoester zal komen (9:27). Nu, in het derde jaar van Kores, krijgt hij voor de derde maal een profetie over dit gebeuren, dat heel duidelijk in een historisch raam geplaatst wordt. En met de wandaad van Antíochus Epífanés in 167 v.Chr. lijkt deze profetie vervuld. Dat is ook een vervulling, maar... het is *slechts een vóórvervulling*, anders had de Here Jezus in zijn dagen niet over deze profetie kunnen spreken met de woorden: 'wanneer u dan de gruwel van de verwoesting zult zien staan in de heilige plaats'. Hier geldt hetzelfde als van het woord aangaande Elia. Elia komt, zo zegt de Heiland - maar tevens geeft Hij aan, dat Elia in de persoon van Johannes de Doper gekomen is. Zo kunnen we zeggen dat de gruwel der verwoesting is geplaatst (in de dagen van Antíochus Epífanés) en dat de gruwel nog geplaatst zal worden. Op de profetische strekking van deze woorden komen we echter nog terug, alsook op de gedachte als zou Christus niet op deze plaats, maar alleen op Dan.12:11 wijzen.

11:32

En degenen die zich misgaan tegen het verbond, zal hij door vleierijen tot afval bewegen, maar het volk dat zijn God kent, zal sterk zijn en daden doen.

Antíochus probeert het volk tot afval te bewegen. Begunstiging van hellenistisch gezinde Joden vindt plaats. Zij werden in vs.30 aangeduid als degenen, die het verbond verzaken. Hier wordt de sterkere uitdrukking gebruikt 'zij die zich tegen het verbond misgaan'. Met vleierij en begunstiging probeert hij hen tot totale afval van het voorvaderlijk geloof te brengen.

Ik wil er nogmaals op wijzen dat sommige moderne geschiedschrijvers geneigd zijn Antíochus af te schilderen als iemand die tamelijk onverschillig staat tegenover de godsdienst. Slechts waar zijn politieke belangen op het spel stonden zou hij tegen de Joden zijn opgetreden. Zij wijzen de schildering die de boeken van de Makkabeeën geven als gekleurd van de hand. Het zijn echter niet alleen de boeken van de Makkabeeën die Epífanés als vijand van het joodse geloof afschilderen. Hier hebben we de geïnspireerde tekst voor ons, die hetzelfde naar voren brengt.

Met de woorden 'het volk dat zijn God kent, zal sterk zijn en daden doen' wordt gezinspeeld op de Makkabeeën. Hun optreden leidt er tenslotte toe dat de tempel weer gereinigd wordt en de eredienst hersteld. Dit gebeurde op de 25e van de negende maand (Kislew) van het jaar honderd achtenveertig van het Griekse rijk, dat is in onze jaartelling 25 december 165 v.Chr. Dit is een herdenkingsdag voor de Joden geworden. In Joh. 10:22 wordt er melding van gemaakt met de woorden: 'En het was het feest van de tempelwijding te Jeruzalem'.

Van het optreden van de Makkabeeën geven de volgende citaten en samenvattingen uit de boeken der Makkabeeën een goed beeld.

Het begin van de strijd wordt door 1 Makk.2:1-70 zo weergegeven (vert. Groot Nieuws Bijbel):

In die tijd trok Mattatias, een zoon van Johannes en kleinzoon van Simeon, een priester uit het geslacht van Jojarib, weg uit Jeruzalem en vestigde zich in Modem. Hij had vijf zonen: Johannes, bijgenaamd Gaddi, Simeon, die Tassi genoemd werd, Judas, die de Makkabeeër genoemd werd, Eleazar, die Avaran genoemd werd, en Jonatan, die Affus genoemd werd. Bij het zien van de godslasterlijke dingen die in Juda en met name in Jeruzalem gebeurden, riep hij uit: 'Wee mij! Ben ik geboren om getuige te zijn van de vernietiging van mijn volk en de verwoesting van de heilige stad en machteloos te moeten toezien hoe de stad aan de vijanden is uitgeleverd en de tempel in de macht van vreemdelingen is? Jeruzalems tempel is als een man zonder aanzien, zijn prachtig vaatwerk is als buit weggevoerd. Jeruzalems kinderen zijn omgebracht op haar pleinen, haar jonge mannen door het zwaard van de vijand gedood. Is er een volk dat geen deel van haar koninkrijk heeft gekregen en dat zich niet aan haar bezit verrijkt heeft? Al haar sieraden zijn haar

ontnomen, van vrije vrouw is zij slavin geworden. Zie eens hoe ons heiligdom, ons pronkje weel, onze roem verlaten ligt, want de volken hebben het ontwijd. Waartoe leven we nog?

Mattatias en zijn zonen scheurden hun kleren stuk, hulden zich in zakken en gaven zich over aan bittere weeklachten.

Op zekere dag kwamen de koninklijke beampten die de bevolking tot afval van de wet moesten dwingen, ook in de stad Modein om er offers op te dragen. Veel Israëlieten gingen naar hen toe, maar Mattatias en zijn zonen hielden zich afzijdig. De koninklijke beampten richtten zich daarom tot Mattatias met deze woorden: 'U bent een man van gezag in deze stad; u geniet eer en aanzien en hebt de steun van zonen en broers. Treed dus als eerste naar voren om het bevel van de koning te volbrengen. Alle volken hebben er reeds gevolg aan gegeven en ook de Judeeërs, met name degenen die nog in Jeruzalem wonen. Doet u wat de koning vraagt, dan zullen u en uw zonen worden opgenomen onder de vrienden van de koning, dan zullen u en uw zonen geëerd worden met goud, zilver en allerlei andere geschenken'.

Hierop antwoordde Mattatias met luider stem: 'Al gehoorzamen ook alle volken in het rijk aan de koning, al valt iedereen van de godsdienst van zijn voorvaders af om zich te voegen naar zijn bevelen, ik, mijn zonen en mijn broers blijven trouw aan het voorvaderlijk verbond. Moge God ons ervoor behoeden de wet en haar geboden te verloochenen. Wij geven geen gehoor aan het bevel van de koning en zullen in geen enkel opzicht afwijken van hetgeen onze godsdienst ons gebiedt'.

Nauwelijks had hij dit gezegd of voor aller ogen trad een Jood naar voren om volgens het bevel van de koning op het afgodenaltaar van Modein te offeren.

Toen Mattatias dat zag, ontstak hij in hevige woede en hij trilde van verontwaardiging; hij gaf de vrije loop aan zijn rechtmatige toorn, sprong vooruit en sneed de Jood op het afgodsaltaar de keel af; daarna doodde hij ook de koninklijke beampte, die gekomen was om het volk tot offeren te dwingen, en vernielde het afgodsaltaar. Zo toonde hij zijn ijver voor de wet evenals Pinechas dat gedaan had met betrekking tot Zimri, de zoon van Sallum. Onmiddellijk trok Mattatias door de stad en riep met luider stem: 'Al wie zijn ijver voor de wet wil tonen en het opneemt voor het verbond, volg mij!' Hijzelf en zijn zonen lieten have en goed in de stad achter en vluchtten het gebergte in.

In die tijd waren velen die rechtvaardig en volgens de wet wilden leven, uitgeweken naar de woestijn en daar hadden ze zich gevestigd met hun zonen, hun vrouwen en hun vee; de toestand was hun ondraaglijk geworden. Toen aan de koninklijke beampten en het garnizoen dat in Jeruzalem in de Davidstad lag, gemeld werd, dat lieden die zich van het bevel van de koning niets hadden aangetrokken naar de schuilplaatsen in de woestijn waren uitgeweken, trokken zij met een groot leger op hen af. Zij slaagden erin hun schuilplaats te bereiken en sloegen hun kamp tegenover hen op. Op de sabbat ging het leger van de koning tot de aanval over, al roepend: 'Nu is het genoeg! Kom tevoorschijn en doe wat de koning beveelt, dan zullen jullie in leven blijven'. Maar de Joden antwoordden: 'Wij komen niet tevoorschijn: wij zijn niet van plan om op bevel van de koning de sabbat te schenden'. Onmiddellijk ging men tot de aanval over. Maar de Joden verweerden zich niet, slingerden geen stenen naar hen en sloten de toegang tot hun schuilplaats zelfs niet af. Zij riepen: 'Wij willen allen met een rein geweten de dood ingaan, hemel en aarde zijn onze getuigen dat jullie ons wederrechtelijk doden'. Het leger van de koning viel hen op de sabbat aan en ongeveer duizend personen, mannen, vrouwen en kinderen vonden met hun vee de dood.

Toen Mattatias en zijn vrienden daarvan hoorden, bedreven zij luidkeels rouw over hen. Daarop zeiden ze tegen elkaar: 'Als wij allemaal doen zoals onze broeders en niet voor het behoud van ons leven en onze geboden de wapens opnemen tegen de heidenen, zullen ze ons al heel gauw van de aarde verdelgd hebben'. Nog diezelfde dag namen ze dit besluit: 'Als men ons op sabbat aanvalt, zullen wij ons weren om niet te sterven zoals onze broeders, die in hun eigen schuilplaatsen zijn omgekomen'. In die tijd sloot de partij van de Chasideeën zich bij hen aan; het waren strijdvaardige Israëlieten die met hart en ziel voor de wet opkwamen. Ook al degenen die ten gevolge van de ellendige toestand de vlucht namen, kwamen hun gelederen versterken. Zij

vormden nu een leger en in hun toorn sloegen ze de zondaars neer en in hun woede degenen die zich om de wet niet bekommerden; de overigen wisten zich te redden door naar de heidenen te vluchten. Mattatias en zijn vrienden trokken door het land, vernielden de afgodsaltaren, lieten onbesneden kinderen die ze in het gebied van Israël aantreffen, desnoods met geweld besnijden, en verjoegen degenen die in hun grote overmoed een eind wilden maken aan de wet. Onder hun leiding kwam het verzet op gang; zij redden de wet uit de greep van de heidenen en hun koningen en ontnamen de zondaars hun macht.

Toen de laatste dagen van Mattatias gekomen waren, zei hij tegen zijn zonen: ‘Wij leven in een tijd waarin men de wet vermetel veracht, maar ook in een tijd van bestraffing, in een tijd van rampspoed en hevige toorn. Nu is het de tijd, mijn zonen, om uw ijver voor de wet te tonen en uw leven te geven voor het verbond van onze voorvaderen. Denk aan wat onze voorvaderen geslacht na geslacht hebben gedaan, dan zullen ook jullie grote roem verwerven en een onsterfelijke naam.

Is Abrahams trouw niet gebleken toen hij beproefd werd en rekende God hem dat niet als gerechtigheid aan?

Jozef hield zich aan zijn opdracht, ook toen hij in het nauw gebracht werd en hij werd heer van Egypte.

Pinechas, onze vader, heeft zijn ijver getoond voor de wet en daarom werd hem het priesterschap voor eeuwig toegewezen.

Jozua vervulde zijn opdracht en daarom werd hij rechter over Israël.

Kaleb heeft moedig getuigd voor het vergaderde volk en daarom kreeg hij bezit in het land.

Om zijn godvrezendheid verkreeg David voor altijd de koningstroon.

Elia heeft zijn ijver getoond voor de wet en daarom werd hij opgenomen in de hemel.

Chananja, Azarja en Misaël stelden hun vertrouwen op God en daarom zijn ze voor de vuurdood behoed.

Daniël werd om zijn rein geweten gered uit de muil van de leeuwen.

Zo kunnen jullie nagaan van geslacht tot geslacht dat allen die op God vertrouwen niet bezwijken. Weest dus niet bang voor het dreigen van de zondaar, zijn glorie gaat immers naar de mesthoop en de wormen; is hij vandaag nog hoog verheven, morgen is hij verdwenen, teruggekeerd tot het stof waaruit hij voortgekomen is en met zijn plannen is het gedaan. Kinderen, weest mannen en staat pal voor de wet, want daardoor zullen jullie glorie verwerven. Van jullie broeder Simeon weet ik dat hij een goed raadsman is: luistert steeds naar hem, hij zal jullie vader zijn. Judas de Makkabeeër is van jongsaf een dapper krijger geweest: hij zal jullie legeraanvoerder zijn en de oorlog tegen de heidenen leiden. Jullie moeten al degenen die de wet onderhouden rond jullie verzamelen, dan kunnen jullie ons volk wreken en de heidenen vergelden wat ze ons hebben aangedaan. Houdt je aan de voorschriften van de wet’. Na zijn zonen gezegend te hebben werd Mattatias met zijn voorvaderen verenigd. Hij stierf in het honderdzevenveertigste jaar en werd begraven in het familiegraf in Modem. Heel Israël treurde in diepe rouw over zijn dood.

Enkele opmerkingen ter verduidelijking:

Mattatias: De naam is een vergrieksing van Mattanja (=geschenk van Jahweh). De betekenis van de bijnamen van zijn zonen (zie vs.2-5) is als volgt:

Johannes Jaddis of Caddis, d.i. Johannes de gelukkige *Simon Thassi*, d.i. Simon de Zeloet (?)

Judas Makkabaeus, d.i. Judas die hamert (?) - zie onder) *Eleazar Avaran*, d.i. Eleazar die boort (?)

Jonathan Saphus of Aphus, d.i. Jonathan de sluwe(?)

Makkabaeus: De betekenis is onzeker, veelal beschouwt men de naam als een afleiding van het Heb. woord *maqqa* dat ‘hamer’ betekent. Deze naam werd aan Judas, de derde zoon van Mattatias, gegeven. In het meervoud, ‘de Makkabeeën’, slaat de naam op al zijn zonen en zelfs op heel zijn geslacht, dat zich tegen de Syriërs keerde.

1Makk.2:40,41 vermeldt de historische beslissing, dat de Joden zich op sabbat zullen verdedigen als ze worden aangevallen.

Judas organiseert het verzet en ziet kans diverse Syrische generaals te verslaan. In de eerste plaats Apollonius, de overste van Samaria, wiens zwaard hij buitmaakt en voortaan als zijn wapen gebruikt. Vervolgens Seron, aan wie een verpletterende nederlaag wordt toegebracht.

Als Antíochus hiervan hoort, besluit hij krachtdadig tegen Israël op te treden. Zelf gaat hij naar het Perzische gebied om schatting te innen om zijn leger te kunnen betalen, maar aan zijn veldheer Lysias geeft hij bevel over de helft van het leger en deze krijgt de opdracht met de opstandige Joden af te rekenen. Deze kiest als leiders Ptolemaeus, de zoon van Dorymenes, Nicanor en Gorgias en zendt hen met een leger van 40.000 man voetvolk en 7000 ruiters naar Judea. Gorgias bindt als eerste de strijd aan met een afdeling van 6000 man, maar hij moet het onderspit delven. Dan besluit Lysias zelf ten strijde te trekken, maar ook hij wordt verslagen. Nu acht Judas de tijd gekomen om het heiligdom te Jeruzalem te reinigen.

1Makk.4:36-53 zegt dit ervan (vert. Groot Nieuws Bijbel):

Nu zeiden Judas en zijn broers: 'Onze vijanden zijn verslagen: laten we dus optrekken om de tempel te zuiveren en wederom in te wijden'. Heel het leger verzamelde zich en trok op naar de berg Sion. Toen ze de verlatenheid van de tempel zagen met het ontwijde brandofferaltaar, met de door brand verwoeste poorten, met het struikgewas in de voorhoven even dicht als in een bos of op een berg, met de vernielde zalen, scheurden ze hun kleren, hieven een luide weeklacht aan, bestrooiden zich met as en wierpen zich plat ter aarde; en op het signaal van de trompetten riepen ze luide ten hemel.

Vervolgens wees Judas mannen aan, die de bezetting van de burcht in bedwang moesten houden zolang de reiniging van de tempel duurde. Verder koos hij priesters uit van onbesproken gedrag, die trouw waren aan de wet. om het heiligdom te zuiveren en de stenen die het ontwijd hadden, naar een onreine plaats af te voeren. Overleggend wat ze met het ontwijde brandofferaltaar moesten doen, kwamen ze op de goede gedachte het af te breken; dan zou dat altaar dat door de heidenen was ontwijd, nooit een reden kunnen zijn om met de Joden de spot te drijven. Ze braken het dus af, maar legden de stenen op een passende plaats op de tempelberg in afwachting van het optreden van een profeet die daarover een uitspraak zou doen. Daarna bouwden ze van ongehouwen stenen, zoals de wet dat voorschrijft, een nieuw altaar naar het model van het vorige. Zij herstelden de tempel en het inwendige van het tempelhuis en zuiverden de voorhoven. Zij vervaardigden nieuwe heilige vaten en plaatsten de luchter, het reukofferaltaar en de tafel voor de toonbroden in de tempel. Daarna brandden ze wierook op het reukofferaltaar en ontstaken de lampen op de luchter om de tempel te verlichten, plaatsten de broden op de tafel en hingen de gordijnen op; daarmee was het werk dat ze ondernomen hadden, voltooid.

In de vroege morgen van de vijfentwintigste van de negende maand, dus de maand van Kislew, van het jaar 148 droegen ze volgens de voorschriften van de wet op het nieuwe brandofferaltaar dat ze hadden gebouwd, een offer op.

Enige opmerkingen ter verduidelijking:

Vervolgens wordt er een veldslag geleverd door Simon in Galilea om de getrouwe Joden daar te bevrijden van hun onderdrukkers, terwijl Judas en Jonathan slag leveren in het Overjordaanse. Er vallen echter niet alleen overwinningen te melden. Een leger onder aanvoering van Jozefus en Azarja wordt namelijk door Gorgias verslagen.

11:33

En de verstandigen onder het volk zullen velen tot inzicht brengen, maar zij zullen een tijdlang struikelen door zwaard en vuur, door gevangenschap en beroving.

Met 'de verstandigen onder het volk' wordt volgens Aalders (p.253) bedoeld op degenen die in het vorige vers aangeduid worden als 'het volk dat zijn God kent'. Ik denk echter dat het eerder slaat op de leraars onder het volk dat zijn God kent. Zij zullen het volk onderwijzen in deze moeilijke tijd en het voorgaan (vgl. Jes. 30:20) en daarom bijzonder aan vervolging bloot staan. In het Hebreeuws

worden ze *maskillim* genoemd. We komen ze in 12:3,10 nog eens tegen. Ten overvloede: de getrouwe Joden noemde men *chasidim*, ‘*gunstgenoten* [van Jahweh]’ (zie 1Makk.2:40). In hst.7 ligt de nadruk op de heiligheid van de getrouwe Joden. Ze worden daar ‘heiligen’ genoemd. In dit hoofdstuk ligt de nadruk op inzicht in de gedachten van God. De leiders onder de getrouwen worden ‘de verstandigen’ genoemd.

De gewijde tekst legt veel nadruk op de vervolging en duidt de uitredding (zie volgende vers) slechts heel sober aan. In het eerste boek van de Makkabeeën ligt de klemtoon net andersom. De voorstelling van de feiten zelf stemt in beide gevallen echter overeen. Overigens moeten we bedenken dat deze woorden - over de tijd van Antíochus en de Makkabeeën heen - wijzen op de eindtijd, de tijd van grote benauwdheid voor het volk Jakob (Jer.30:7).

We kunnen bij dit gedeelte verwijzen naar Ps.42 en 43, waar de klacht van het gelovig overblijfsel wordt gehoord en de spot van de goddeloze die zegt: ‘Waar is uw God?’

11:34

Doch, terwijl zij struikelen, zullen zij een kleine hulp vinden; dan zullen velen zich in huichelachtigheid bij hen aansluiten.

De uitdrukking ‘een kleine hulp’ ziet kennelijk op de uitredding die God door Judas en de zijnen geeft. Door de overwinningen aangetrokken voegen zich velen bij Judas, maar hun hart zit niet op de rechte plaats. Zij zijn uit op gewin of op eer, of sluipen binnen om als verraders ‘dienst te doen’. En in ieder geval bevinden zich er mensen onder die niet uit het rechte hout gesneden zijn zoals Judas en de hem toegewijde Joden wel zijn. ‘Doch zij waren niet van het zaad van die mannen, door welker hand Israël behouden is gegeven’ (1Makk.5:62).

11:35

Sommige van de verstandigen zullen struikelen, opdat er onder hen loutering, schifting en zuivering teweeggebracht woede, tot aan de eindtijd; want deze toeft nog tot de vastgestelde tijd.

Van de leraars zullen er gedood worden, en dat zal bewerken dat zij die zich huichelachtig bij hen gevoegd hebben of willen voegen afgeschrikt worden. De vervolging werkt zuiverend. In dit vers wordt, uitgaande van de tijd van Antíochus Epífanes, duidelijk de ‘sprong’ naar de eindtijd gemaakt. Met het woord ‘eindtijd’ (zie ook vs.27 en 40) wordt namelijk niet het einde van de regering van deze Syrische vorst aangegeven en zelfs ook niet het eind van de Syrische overheersing. Het gaat om de tijd, dat de steen zonder handen afgehouden, het beeld vernietigen zal en tot een grote berg wordt, die de hele aarde vervult (Dan.2); dat de mensenzoon de heerschappij zal ontvangen en recht verschaft wordt aan de heiligen des Allerhoogsten (Dan.7); dat de gramschap voleindigd is (Dan.8); dat de zeventig weken afgelopen zijn en een eeuwige gerechtigheid zal zijn aangebracht, als gezicht en profeet bezegeld zijn (Dan.9); dat de grote benauwdheid voorbij zal zijn en allen zullen ontkomen, die in het boek geschreven zijn (Dan.12).

De profetische schets die dit hoofdstuk vanaf vs.5 tot en met vs.35 geeft is geschiedenis geworden. En we hebben gezien hoe letterlijk Gods Woord daarbij in vervulling is gegaan. We mogen dan ook zeker weten, dat het gedeelte dat nog op de toekomst slaat (vanaf vs.36, eventueel vanaf vs.40) net zo letterlijk vervuld zal worden. En dat geldt ook voor de typologische vervulling van wat aangaande Antíochus Epífanes in vs.21-35(39) is gezegd. Het woord van de profetie is namelijk geen mensenwoord, maar ‘(heilige) mensen van Godswege hebben, door de Heilige Geest gedreven, gesproken’ (2Petr.1:21).

Vs.35 geeft gelegenheid de geschiedenis van de Makkabeeën te vervolgen, want de inhoud ervan gaat verder dan de tijd van Antíochus Epífanes. Het nu volgende toont hoe de leiders van het volk ‘struikelen’ door het zwaard en er loutering en schifting plaatsvindt. Anderzijds zien we dat in later tijd het verval ook onder de Hasmoneeën optreedt en ze zich door politieke manipulaties staande proberen te houden. In plaats van op God te vertrouwen, zoals in het begin, zoeken ze steun bij Rome, het beest met de ijzeren Tanden en koperen klauwen.

Judas, zoon van Mattatias, 166-161 v.Chr.

Een lastige doorn in het vlees van de Joden is de bezetting van de burcht te Jeruzalem door Syrische soldaten, die van daaruit het heiligdom proberen te bestoken. Deze burcht, de Akra op de Davidsberg in het zuiden moeten we niet verwarren met de later gebouwde burcht Antonio ten noorden van het tempelcomplex. Als Judas zich opmaakt om de burcht te belegeren (voorjaar 163), komt Lysias met een groot leger de bezetting te hulp. Eleazer Avaran meent dat op een van de strijdolifanten Antíochus V Eupator (163-162) is gezeten, die zijn vader is opgevolgd. Hij baant zich een weg door de vijandelijke slagorden en staande onder het dier doodt hij het, maar wordt zelf door de vallende kolos verpletterd. *Hiermee valt de eerste van de vijf zonen van Mattatias*. Het joodse leger wordt daarop teruggedreven naar Jeruzalem en komt in grote nood. Omdat de overste Lysias zijn positie in het Syrische rijk belaagd ziet door een zekere Filippus, die met het leger dat in Perzië vertoeft tegen Syrië optrekt, overreedt hij de koning om Judas vrede aan te bieden. De hogepriester Menelaus heeft dus het pleit verloren. Hij was sterk gekant tegen Judas en de zijnen en hoopte op hun ondergang. Hij schiet zelfs het leven erbij in, want Lysias geeft hem de schuld van de ongelukkig afgelopen oorlog en laat hem doden te Beroë in Syrië. Een hellenistisch gezinde Jood, Alcimus, die eigenlijk Eljakim of Joachim heet, treedt daarna als hogepriester op.

In Juda is het nu zo, dat de meerderheid van de Joden tevreden is met de situatie. De hellenistische Joden zijn dat echter niet, want hun voornemen tot hellenisering van het volk is mislukt. Maar Judas en de zijnen zijn het ook niet. Zij willen de bezetting uit de burcht weg hebben, Jeruzalem weer versterken en de naleving van de wetten afdwingen. En ondertussen vertoeft de legitieme hogepriesterlijke opvolger, Onias IV, in Egypte, hopen op een herstel van het hogepriesterschap in de vaderlijke lijn. Hij wordt in Egypte de gunsteling van Ptolemaeus Philometor en richt later in 149 v.Chr. met een beroep op Jes.19:18-21 in Heliopolis een tempel op naar het model van die te Jeruzalem.

In 162 v.Chr. vlucht Demetrius I Soter (162-150), de zoon van Seleucus IV, uit Rome en laat zich tot koning uitroepen. Hij doodt Lysias en zijn neef Antíochus V Eupator. Vervolgens zendt hij zijn vriend Bacchides met een leger naar Judea. Deze bevestigt het hogepriesterschap van Alcimus. Huichelachtig biedt Bacchides de Joden vrede aan, maar daarna vertonen koning en gezant hun ware gedaante en doden velen die Judas getrouw zijn. Dit heeft tot gevolg dat diverse Joden weer naar de vijand overlopen. De koning zendt nogmaals een veldheer, Nicanor geheten; deze probeert Judas te bedriegen, maar gelukkig krijgt de Makkabeeër dit door. In een daarop volgende veldslag weet hij het vijandelijke leger te verslaan, waarbij Nicanor gedood wordt. Het is met recht een tijd van schifting en loutering. Ondertussen zijn Judas berichten over het optreden van de Romeinen ter ore gekomen. En in plaats van verder te vertrouwen op de God der vaders, sluit hij met de Romeinen een verbond.

1Makk.8:17-21 geeft dit als volgt weer:

‘En Judas verkoos Eupolemus, de zoon van Johannes (de zoon) van Accos, en Jason, de zoon van Eleazar, en hij zond hen naar Rome, om met hen vriendschap en gemeenschap van wapenen te maken. En om van hen het juk weg te nemen, overmits zij zagen dat het rijk der Grieken Israël tot een dienstbaarheid in slavernij bracht. En zij reisden naar Rome, en de weg was zeer lang, en gingen in het senaatsgebouw en antwoordden en zeiden: Judas Makkabaeus en zijn broeders en de menigte der Joden hebben ons tot u gezonden, opdat wij met ulieden gemeenschap van wapenen zouden maken, en vrede, en dat wij opgeschreven mogen worden onder uw medestrijders en vrienden. En deze rede was aangenaam voor hen’.

Dit feit is profetisch gezien van veel belang, omdat de Joden in de toekomst opnieuw op het vierde wereldrijk (het Beest) zullen vertrouwen om er hulp bij te vinden tegen de omringende vijanden. Bij de bespreking van hst.9 hebben we er al bij stilgestaan dat de uitdrukking ‘hij zal het verbond voor velen zwaar maken’ op dit verdrag kan slaan; vgl. Jes.28, waar dit een verbond met de dood genoemd wordt. Rome is vooralsnog niet in staat (en misschien ook niet genegen) tot daadwerkelijke hulp. Demetrius I zendt namelijk opnieuw een sterk leger naar Jeruzalem onder leiding van Bacchides en Alcimus. Deze keer wordt Judas verslagen. Hijzelf blijft dood op het slagveld achter. De schifting die daarna optreedt, wordt in 1Makk.9:27 beschreven als *eer, grote verdrukking als er geen was geneest vanaf de tijd van het wegrallen van de profeten*. Bac-

chides laat door goddeloze mannen de aanhangers van de Makkabeeën opsporen en ter dood brengen.

Jonathan, zoon van Mattatias, 161-143, vanaf 153 hogepriester

Jonathan wordt door de getrouwen gevraagd de plaats van zijn broer Judas in te nemen. Kort daarop wordt *Johannes tijdens een expeditie overvallen en ter dood gebracht*, zodat slechts Jonathan en zijn broer Simon overblijven. De beide broers zien kans Bacchides meer dan één keer te verslaan, waarna er voor de Joden een tijd van rust aanbreekt. In 152 v.Chr. tracht Alexander I Balas (150-147), die zich voordeed als zoon van Antíochus IV Epífanes, Demetrius I aan de kant te schuiven. Beide rivalen willen Jonathan aan hun zijde krijgen. Deze kiest de partij van Alexander, die hem tot hogepriester aanstelt. Alexander verslaat Demetrius en doodt hem (150 v.Chr.). Daarop sluit Alexander I Balas een vriendschapsverdrag met Ptolemaeus VI Philometor, dat wordt bekrachtigd door een dynastiek huwelijk, want de Farao geeft aan de Syrische vorst zijn dochter Cleopatra Thea (=godin) tot vrouw. Jonathan wordt bij de bruiloft te Ptolemaïs ook als gast uitgenodigd en ontvangt grote eer van de koning. De rust is echter van korte duur, want in 147 v.Chr. valt Demetrius II Nicator (146/5-140; 129-126 v.Chr.), de zoon van Demetrius I, het rijk binnen en trekt tegen Jonathan en Simon ten strijde. Dezen weten een leger van 10.000 man op de been te brengen, waarmee zij Apollonius, de veldheer van Demetrius II, verslaan, wat hen een bijzonder eerbewijs van Alexander Balas oplevert. Daarop echter verbreekt Ptolemaeus zijn verdrag met Alexander. Hij trekt met een grote krijgsmacht noordwaarts en verovert de steden langs de kust van de Middellandse Zee. Hij neemt Alexander zijn vrouw Cleopatra af en geeft haar aan Demetrius II. Alexander vlucht daarop naar Arabië, waar hij door moordenaars-hand de dood vindt. Kort daarna sterft Ptolemaeus VI Philometor. Jonathan zoekt vervolgens de gunst van Demetrius II en dit gelukt, ondanks het feit dat hij indertijd niet de partij van diens vader gekozen heeft. Als daarop Demetrius in het nauw komt te zitten, omdat hij zijn krijgsvolk ontslagen heeft, en een voormalig overste van Alexander Balas, Tryfon, de 'baatzuchtige' genoemd, het koninkrijk tracht te verwerven voor diens zoon Antíochus VI Epífanes Dionysos (144-142), brengt het leger van Jonathan hem uitredding. Helaas vergeldt Demetrius zijn joodse vazal kwaad voor goed. Hij heft de bezetting van de burcht te Jeruzalem niet op, zoals hij beloofd had en eist bovendien nog achterstallige schatting op. Tryfon weet vervolgens de overhand te krijgen en Antíochus VI tot koning te maken. Antíochus VI, sinds 144 als koning gekroond, biedt Jonathan zijn gunst en deze aanvaardt de uitgestoken hand. De troepen van Demetrius II die Israël binnenvallen, weet hij te verslaan. Na het verbond met de Romeinen vernieuwd te hebben, levert Jonathan opnieuw slag met de krijgsmacht van Demetrius II en dat met gunstig gevolg. Daarna raakt hij verstrikt in de listen van Tryfon, die hem naar Ptolemaïs ontbiedt. Hij wordt door deze gegijzeld en vervolgens te Baskana in Gilead vermoord.

Simon, de zoon van Mattatias, 143-135 v. Chr.

Nu treedt Simon, als laatste van de vijf, als leider op. Tryfon blijkt het om het koningschap te doen te zijn, want hij laat Antíochus VI ombrengen en zet de koningskroon op. Daarop kiest Simon partij voor Demetrius II, die hem veel vrijheden schenkt, zodat 1Makk.13:41 vermeldt: 'In het honderd en zeventigste jaar (142 v.Chr.) is het juk der heidenen van Israël weggenomen'. Koopaktes en dergelijke werden zelfs vanaf dat jaar gedateerd. *Van deze tijd af rekent men de Hasmonese heerschappij te beginnen*. Zelfs gelukt het Simon de burcht te Jeruzalem te veroveren, welk feit jaarlijks herdacht zal worden. Zijn zoon Johannes stelt hij vervolgens aan tot krijgsoverste. De Romeinen vernieuwen het eenmaal met Judas gesloten vriendschapsverdrag. Langere tijd heeft het land nu rust.

Ondertussen tracht Demetrius II Tryfon van de troon te stoten, maar hij wordt door Arsaces I, koning van Medië, gevangen genomen. Deze behandelt hem goed en geeft hem zijn zuster Rodogune tot vrouw. Cleopatra Thea wordt daarop ontrouw aan Demetrius en huwt zijn broer Antíochus VII Euergetes (Sidetes, 'de jager') in 141 v.Chr. Die probeert op zijn beurt het koninkrijk op Tryfon te bemachtigen. Hij roept daarbij de hulp van Simon in aan wie hij het recht verleent om eigen munten te slaan. Het gelukt de koning om Tryfon te verslaan, die, wellicht door zelfmoord, een eind aan zijn leven maakt. Als Antíochus de handen vrij krijgt, houdt hij zich niet aan de beloften die hij eerder aan Simon gedaan heeft. Hij eist zelfs een zware schatting en wil

een Syrische bezetting in Jeruzalem leggen. Simon accepteert dat niet. De Syriër zendt daarop de veldheer Cendebeus met een leger. Judas en Johannes, zonen van Simon, verslaan Cendebeus echter, waarbij Judas gewond raakt.

Ptolemaeus, de schoonzoon van Simon, die overste is van Jericho, wil zich op aanraden van Antíochus van de heerschappij in het land meester maken. Hij nodigt zijn schoonvader uit en diens beide zonen die nog bij hem zijn, Mattias en Judas, en laat hen tijdens de maaltijd die hij aange-richt heeft, lafhartig vermoorden (135/4 v.Chr.). *Zo vindt Simon, de laatste der Makkabeeën net als zijn broer Jonathan de dood door moordenaarshand.*

Johannes Hyrcanus I, zoon van Simon, 135-104 v. Chr.

De schoonzoon van Simon tracht ook zijn zwager Johannes te doden, maar dat lukt hem niet; en deze wordt koning en hogepriester in de plaats van zijn vader Simon onder de naam Johannes Hyrcanus. Deze bijnaam dankt hij aan zijn dappere optreden in Hyrcanië toen hij destijds Demetrius terzijde stond. De droevige familietwist onder de Hasmoneeën geeft Antíochus VII een voorwendsel om in te grijpen. Jeruzalem wordt langdurig door hem belegerd en capituleert in 131 v.Chr. Zo worden de Joden weer onderworpen en schatplichtig gemaakt. Hyrcanus blijft echter hogepriester en de joodse godsdienst wordt niets in de weg gelegd. Antíochus VII sneuvelt daarop tijdens een veldtocht die dient om het Perzische gebied weer te onderwerpen. Zijn rivaal Demetrius II, die ondertussen vrijgelaten is uit gevangenschap in Medië, zetelt zich weer in Antiochië. De verwikkelingen tussen Syrië en Egypte, die ontstaan door het optreden van Ptolemaeus VIII Physcon en een opstand in Syrië stellen Johannes Hyrcanus in staat zijn gebied uit te breiden ten koste van de Arabieren en de Samaritanen. De senaat te Rome erkent deze overwinningen. Later dreigt hij zijn onafhankelijkheid niet te kunnen bewaren in de twist tussen de Ptolemeeër en Demetrius. Johannes doet dan weer een beroep op Rome en de Romeinen verbieden de beide koningen om met hun legers Palestina te betreden. In Syrië ontstaat na de dood van Demetrius II een strijd om de troon waarbij doodslag en gifmoord niet geschuwd worden. Zo wordt Seleucus V eigenhandig door zijn moeder Cleopatra doodgestoken (126). De goddeloosheid en wreedheid van de mens komen daar wel heel kenmerkend in naar voren. Johannes Hyrcanus weet echter in al die verwikkelingen zijn onafhankelijkheid te bewaren. Terwijl de beide rivalen Antíochus VIII Grypos (126-96 v.Chr.), zoon van Demetrius II en Antíochus IX Cyzice-nus (116/3-95 v.Chr.), zoon van Antíochus VII Sidetes elkaar bevechten, versterkt Hyrcanus zijn macht. Hij verwoest de tempel van de Samaritanen op de Gerizim en dwingt de Edomieten zich te laten besnijden en op te gaan in het joodse volk. Dit toont zijn godsdienstig fanatisme, en het breekt het volk op want de Romeinen zetten later koningen over Israël aan uit deze Edomieten, de bekende Herodessen. *In 104 v.Chr. sterft Hyrcanus na een staatkundig wijs bestuur. Van zijn godsdienstig beleid kan dat laatste evenwel niet gezegd worden.*

Aristobulus, zoon van Johannes Hyrcanus, 104-103 v.Chr.

Johannes Hyrcanus liet bij zijn dood vijf zonen na en daar er niets over de opvolging bepaald was, bleven moeilijkheden niet uit. De oudste zoon Aristobulus werd de opvolger van zijn vader als regeerder en hogepriester. Net als zijn vader in diens latere regeerperiode koos hij niet de partij van de farizeeën, maar die van de sadduceeën. Hij was voorstander van de Grieks-Hellenistische beschaving. Dat wat de Makkabeeën tot de opstand aanzette werd nu helaas door een van hun nakomelingen gepropageerd. Dezelfde wreedheden en moorden die aan het Egyptische en het Syrische hof schering en inslag waren deden nu ook hun intrede onder de joodse regeerders. Aristobulus liet namelijk zijn moeder en drie broers gevangen zetten. De moeder kwam daarbij van ontbering om. Zijn jongste broer Antigonos, die hij eerst begunstigde liet hij later uit afgunst en achterdocht vermoorden. Spoedig daarop werd hij ziek en stierf hij. Het enige positieve wat van hem gezegd kan worden is dat hij de broedermoord betreurd heeft.

Alexander Jannaeus, zoon van Johannes Hyrcanus I, leider en hogepriester 103-76 v. Chr.

Salome, de vrouw van Aristobulus, ook Alexandra genoemd, geeft na de dood van haar man haar drie zwagers direct de vrijheid. De oudste van de drie, Alexander Jannaeus, wordt koning en neemt haar tot vrouw. Helaas wordt ook hij uit achterdocht de moordenaar van een van zijn broers. Als de Syrische stad Ptolemaïs zich aan de macht van Jannaeus tracht te onttrekken

maakt hij zich op om de bewoners tot de orde te roepen. De inwoners, verstoken van hulp van de Seleuciden, vragen Ptolemaeus IX Soter II Lathyrus (116/5-107; 88-80) om hulp. Deze is door zijn moeder Cleopatra III als gouverneur naar Cyprus gestuurd, want ze wil haar jongste zoon koning van Egypte maken. Het volk van Alexandrië is het daar echter niet mee eens. Ptolemaeus IX wordt teruggeroepen en de jongste zoon Ptolemaeus X Alexander I (114-107 koning van Cyprus, 107-88 koning van Egypte) neemt zijn plaats op Cyprus in, zij het slechts tijdelijk. Cleopatra ziet in 107 toch kans haar oudste zoon de laan uit te sturen. Deze weet zich als onafhankelijk vorst op Cyprus te vestigen tot 88. Van Cyprus uit komt hij dus de stad Ptolemaïs te hulp. Hij landt in Phoenicië, maar Ptolemaïs sluit onverwacht toch de poorten voor hem. Jannaeus waagt zich niet aan een gevecht met de Egyptenaar, maar weet met geld hem op zijn hand te krijgen en het gebied van de Karmel tot aan Gaza te verwerven. Als Ptolemaeus verneemt dat Jannaeus ook met Cleopatra III te Alexandrië onderhandelt, breekt hij met de Hasmoneeën, bezet Galilea en behaalt op de Joden een overwinning, die de val van Ptolemaïs en Gaza met zich meebrengt. De broederstrijd tussen Ptolemaeus IX en zijn broer Ptolemaeus X (die in 88 eindigt doordat de oudste van de twee de jongste verslaat en deze op de vlucht gedood wordt), stelt Jannaeus in staat de uitbreiding van zijn rijk weer ter hand te nemen.

Ook de ontwikkelingen in Syrië begunstigen dat. Seleucus VI Epífanēs Nikator (96-95) de oudste zoon van Antíochus VIII Grypos doodt Antíochus IX Cyzicenus, maar diens zoon Antíochus X Eusebes Philopator (95-83) betwist hem de troon. In de strijd met deze rivaal valt Seleucus VI door moordenaarshand. De tweelingbroers Antíochus XI Epífanēs Philadelphus (95) en Philip-pus Epífanēs Philadelphus (95-83) bezetten samen de troon in Cilicië. Op hun beurt raken ze met voornoemde Antíochus X in strijd verwickeld. Antíochus XI bezwijkt daarbij. En Antíochus X lijdt een nederlaag tegen de Parthen. Onderwijl heeft de vierde zoon van Antíochus Grypus Demetrius III Philopator Soter 'Eucháirus' (95-88) zich in Damascus als koning geïnstalleerd.

Deze wilde politieke ontwikkelingen in Egypte en Syrië zijn Jannaeus dus gunstig gezind, maar het hellenisme van de vorst/hogepriester roept in eigen land de oppositie van de farizeeën op. Jannaeus ziet zich zelfs genoodzaakt huursoldaten te gebruiken om de opstand te bedwingen. Zijn tegenstanders roepen daarop Demetrius III Eucháirus te hulp (88), die Jannaeus een gevoelige nederlaag toebrengt. Uit vrees voor een nieuwe overheersing door de Seleuciden voegen zijn joodse tegenstanders zich toch weer bij hem. Daar Demetrius III in strijd met zijn broer Philip-pus is geraakt, ziet Jannaeus kans zijn macht te verstevigen ten koste van zijn tegenstanders; een bloedbad onder de farizeeën en hun aanhang is het treurig resultaat. Hij laat zelfs een achthonderd farizeeën kruisigen. Daarom geven de Joden hem de bijnaam 'de Thraciër'. Thraciërs waren berucht om hun wreedheid.

Aan de strijd tussen Philippus en Demetrius komt door oorzaken van buitenaf een eind. Demetrius raakt namelijk in oorlog met de Parthen. Deze nemen hem gevangen en de vorst heeft Syrië niet meer teruggezien. Philippus vindt dan zijn jongste broer Antíochus XII Dionysus (87/686/5) tegenover zich, die de troon te Damascus bezet heeft. De laatste botsing tussen Joden en Seleuciden vindt plaats ten tijde van deze Antíochus XII. Deze wil de Syrische macht weer in het zuiden vestigen alvorens zich met een omtrekkende beweging tegen de Nabateërs te keren, die het oog op zijn rijk geslagen hebben. Jannaeus probeert de Syriër te Joppe tegen te houden. Dat lukt hem echter niet. Antíochus breekt door, maar wordt verslagen en gedood door de Nabateër Aretas. Zijn Damasceens koninkrijk wordt vervolgens door de Arabieren ingenomen (85.v.Chr.). Als Alexander Jannaeus in 76 v. Chr. aan een ziekte sterft, heeft hij aan het rijk van de Hasmoneeën een behoorlijke gebiedsuitbreiding gegeven. Helaas is dat het enige positieve dat van hem gezegd kan worden, als men het tenminste positief kan noemen. Op dat ogenblik is er eigenlijk geen Seleucidisch rijk meer. Er zijn nog wel twee troonpredententen (zie onder) maar de bevolking van Antiochië is de onophoudelijke strijd en de toestand van anarchie zo moe, dat ze in 83 het koninkrijk aanbiedt aan Tigranes van Armenië. Het gevolg is, dat het Syrische rijk zeven jaar lang ophoudt te bestaan.

Alexandra Salonre, vrouw van Alexander Jannaeus, 76-67 v. Chr. en Hyrcanus II, 67 v. Chr.

Toen Alexander Jannaeus in 76 v.Chr. stierf, droeg hij de macht over aan zijn weduwe en zijn twee zonen. De oudste, Hyrcanus II, wordt door zijn moeder voorgedragen voor het hogepries-

terschap. De jongste, Aristobulus II, droomt ervan de overwinningen van zijn vader voort te zetten. Onder het bewind van Alexandra en Hyrcanus II weten de farizeeën alle hoge staatsposten te bezetten. De sadduceeën worden onderdrukt en nemen met toestemming van Alexandra de wijk naar steden buiten Jeruzalem. Als Alexandra in 67 v.Chr. sterft, roepen de farizeeën Hyrcanus tot koning uit. Aristobulus heeft echter de steun van het volk en verslaat zijn broer bij Jericho waarna hij kroon en hogepriesterschap opeist.

Aristobulus II, zoon van Alexander Jannaeus, 67-63 v. Chr.

De farizeeën laten het er niet bij zitten. Ze roepen de hulp in van Antipater, de vader van Herodes de Grote, de gouverneur van Idumea. Deze steunt Hyrcanus II. Samen zoeken deze twee in 65 v. Chr. steun bij Nabateër Aretas III, koning van de Arabieren. Die stelt Hyrcanus 50.000 man ter beschikking mits de laatste, als hij koning wordt, hem de twaalf steden teruggeeft, die Jannaeus indertijd op hem, Aretas, veroverd heeft.

Ondertussen heeft de Romeinse macht zich steeds verder oostwaarts uitgebreid. In 148 is Macedonië tot een Romeinse provincie gemaakt, in 146 is het met de onafhankelijkheid van heel Griekenland gedaan. Vervolgens wordt het koninkrijk van Pergamus onderworpen en de Romeinse provincie Asia gecreëerd (129 v.Chr.). Daarna volgt Bithynië. Met Mithradates, koning van Pontus, hebben de Romeinen nogal wat moeite, maar in 66 v.Chr. moet ook hij het veld ruimen en spoedig daarop moet Tigranes zich aan Rome onderwerpen. Voor Syrië betekent dit dat de Seleucide Antiochus XIII Asiaticus (69-64), zijn zoon Antiochus X (?) en Cleopatra Selene, aan de regering komen met als tegenkandidaat Philippus II Philorhomaius (67-63), zoon van Philippus I Epifanes Philadelphus. Antiochus blijft niet lang in het bezit van zijn rijk. Hij wordt gevangen genomen door de Arabische vorst Sampsikéramus en in 65/4, als marionet van de Arabier in Antiochië geplaatst waar Pompejus hem aantreft als die in 64 in Syrië doordringt. Antiochus hoopt dat zijn rechten door de veldheer erkend zullen worden, als dat niet het geval blijkt te zijn vlucht hij naar Arabië, waar hij door Sampsikéramus ter dood gebracht wordt. Philippus die uit handen van de Arabieren heeft weten te blijven en in 67 optreedt in Antiochië heeft al eerder zijn einde gevonden door een oproer. Zo verdwijnen de laatste Seleuciden van het toneel. Syrië wordt een Romeinse provincie.

Maar terug naar Hyrcanus. Diens veldtocht verloopt heel voorspoedig, zijn broer Aristobulus wordt tot achter de muren van de tempel teruggedreven. Maar dan bemoeien de Romeinen zich ook met de joodse zaak. Ze steunen eerst Aristobulus. De veldheer van Pompejus beveelt Hyrcanus en Aretas III de belegering van Aristobulus in Jeruzalem op te heffen. Daarop verslaat Aristobulus zijn twee tegenstanders. In een later stadium kiest Pompejus echter partij voor Hyrcanus. Hij trekt op tegen Jeruzalem waar Aristobulus nu de scepter voert. Deze laat het niet op een gevecht aankomen. Hij gaat de Romein tegemoet en geeft zich aan hem over. De aanhangers van Hyrcanus openen daarop de stad voor de Romeinen. De partij van Aristobulus heeft zich echter op de tempelberg verschanst. Na drie maanden wordt de tempel stormenderhand ingenomen, waarbij alle verdedigers op wrede wijze gedood worden door de aanhangers van Hyrcanus, die met de Romeinen gemene zaak maken. Deze actie van de Romeinen in 63 v.Chr. betekent het einde van de joodse staat. Hyrcanus II mag als ethnarch verder regeren onder supervisie van Rome (63-40 v.Chr.). Na zijn dood komt (Mattatias) Antigonus, zoon van Aristobulus II in deze functie aan het bewind (40-37 v.Chr.). Daarna is het volkomen met de heerschappij van de Makkabeeën gedaan en benoemen de Romeinen Herodes de Grote tot viervorst.

De zo mooi begonnen loopbaan van de Makkabeeën eindigt roemloos, ontsierd door bloedvergieten en geweld. Zeker zijn er ook in die tijd getrouwen geweest die God oprecht gediend hebben, zoals in later tijd een Zacharias, Elizabeth, Simeon, Anna, Jozef, Maria en vele anderen. Deze zullen gezucht hebben onder de ontwikkelingen. Maar van verstandigen die het volk inzicht verschaffen is in de latere Makkabeeënperiode geen sprake meer. De inhoud van de verzen 34 en 35 is dan ook slechts heel ten dele op de Makkabeeëntijd van toepassing. De volle vervulling zal eerst in de eindtijd gezien worden.

In het jaar 31 wordt in de slag bij Actium de ‘opstandige’ Romeinse veldheer Antonius die zich met Cleopatra VII Thea Philopator verbonden heeft, verslagen. Dit betekent het einde van het rijk van de Ptolemeeën, want Rome lijft Egypte in. Er is nu geen koning van het noorden meer

en evenmin een van het zuiden. Menselijkerwijs gesproken is daarmee aan een toekomstige vervulling van Dan.11:36-45 de doodsteek gegeven. Gods plannen falen echter niet. Het profetisch woord moet in vervulling gaan. En zie, na de tweede wereldoorlog is daar weer een onafhankelijk Syrië, een onafhankelijk Egypte en zijn tegen aller verwachting in de Joden teruggekeerd naar Palestina waar ze een eigen staat gevestigd hebben. Het hele decor in het Midden-Oosten is als het ware klaar voor de laatste acte. Die zal eerst de valse Messias voor het voetlicht doen treden, de Antíochus van de toekomst, maar die acte wordt besloten door de verschijning van Hem van wie de wet en de profeten gesproken hebben, Jezus Christus onze Heer, die de valse Messias zal verdoen door de adem van zijn mond en zijn eeuwig koninkrijk van vrede en gerechtigheid zal oprichten.

Standpuntbepaling:

Voor we overgaan tot de bespreking vanaf vs.36 zijn twee opmerkingen van belang:

(1) In de inleiding hebben we ons gedistantieerd van die uitleggers, die vanaf vs.5 alles wat in dit hoofdstuk staat als totaal onvervulde profetie beschouwen en van een historische vervulling niets willen weten. We distantiëren ons echter ook van hen die tot en met vs.35 (eventueel vs.31) alleen maar aan een historische vervulling willen denken. Of die daarin wel een typologisch aspect zien, maar dat niet verdisconteren in hun uitleg. Dat geldt dan vooral van het oprichten van de gruwel der verwoesting. Voor ons is Antíochus Epífanés een zodanig type van de antichrist wat zijn optreden in Palestina betreft dat zijn optreden tegen het joodse volk en de dienst van God in de eindtijd een herhaling zal vinden.

(2) Bij de uitleg van Gods Woord staan we bloot aan twee gevaren. Het ene bestaat daarin dat we zaken gaan vereenzelvigen die de Schrift duidelijk onderscheidt. Een bekend voorbeeld is dat men kerk en koninkrijk gelijkstelt en bijvoorbeeld de uitspraak van Matth.13:30 die voor het koninkrijk geldt op de kerk gaat toepassen waardoor men in conflict komt met 1Kor.5:13. Het andere gevaar is dat we van elk verschil in benaming of beschrijving een wezensverschil gaan maken. Een bekend voorbeeld daarvan is dat men het Koninkrijk Gods wezenlijk onderscheiden acht te zijn van het Koninkrijk der Hemelen. In de uitleg van Dan.11:31 merken we iets dergelijks ook op. Zij die eenzijdig of totaal de nadruk leggen op de historische vervulling van dit vers overaccentueren het verschil in bewoordingen. In hst. 11:31, zo zegt men, gaat het om de gruwel van hem die verwoest of van de verwoester, terwijl in 12:11 sprake is van de gruwel, die verwoest. Op grond van dit verschil stelt men dan dat de Heer Jezus zich in zijn rede op de Olijfberg niet beroepen heeft op Dan.11:31, maar alleen op Dan.12:11 (zie W. Kelly, p.217,218). Dit onderscheid is echter fic-

288

tief want Dan.12:11 slaat zonder meer terug op 11:31. Het is één doorlopende profetie. Zo ook slaat Dan.12:3 en 10 terug op 11:33,34. We kunnen ons dan ook beter vinden in wat J.N. Darby (C.W.V, p.185) over vs.31 schrijft:

Wat betreft de geschiedenis, het is duidelijk wat er plaatsvond. Het waren de generaals van Antíochus Epífanés die het heiligdom ontheiligden. Dit betekende echter beslist niet de vervulling, anders zou de Heer niet over dit gebeuren gesproken hebben als iets toekomstigs.

Dan.11:36vv.

Ook wat het nu te behandelen gedeelte aangaat is een standpuntbepaling van belang. Hier hebben we in hoofdzaak eveneens - bijbelkritische beschouwingen daargelaten - met twee meningen te doen:

(1) Vs.36-39 (en eveneens vs.40-45) spreken in directe zin van Antíochus Epífanés. Deze is tot op zekere hoogte een type van de antichrist. Daar de meeste voorstanders van deze opvatting niet geloven in een geestelijk herstel van het volk Israël en de profetieën dienaangaande vergeestelijkt toepassen op de Kerk, is men zeer beperkt in de typologische verklaring.

Als argument wordt aangevoerd, dat iedere aanwijzing ontbreekt dat het in vs.36 over een andere persoon dan Antíochus IV gaat, (G.Ch. Aalders, p.256).

(2) Vanaf vs.36 wordt de persoon van Antíochus niet meer voorgesteld. We hebben in vs.36-39 een directe profetische beschrijving van de antichrist. In vs.40-45 wordt de laatste strijd van de koning van het noorden en die van het zuiden beschreven, waarbij Israël met de antichrist (de ‘hem’ en de ‘deze’ van vs.40) in ‘t nauw komen te zitten. De hier beschreven noordelijke macht wordt in andere schriftplaatsen als het Assur van de eindtijd voorgesteld.

Argumenten voor deze mening:

(a) Het eindtijdelijk karakter van deze profetie is onmiskenbaar (zie 10:14; 11:27,35,40; 12:1-13). Daarvan uitgaande moet er ergens een overgang zijn van de tijd van Antíochus Epífanēs naar de eindtijd, en vs.36 (zie het slot van vs.35) geeft die overgang.

(b) In vs.36 is sprake van ‘de koning’, en niet van ‘deze koning’ of van ‘de koning van het noorden’. Tot ondersteuning van dit punt voert men aan dat in de Schrift meer van die abrupte voorstellingen van ‘de’ koning gegeven worden. Vgl. Jes.30:31-33 en 57:9. We zien daar de ondergang van Assur voorgesteld, maar ook is een brandstapel gereed gemaakt voor ‘de’ koning, en dat is dan de valse koning van de Joden.

(c) In vs.40 gaat het om drie koningen, namelijk de koning van het zuiden, de koning van het noorden en ‘de’ koning van vs.36, die hier met ‘hem’ is aangeduid.

(d) De beschrijving gaat vanaf vs.36 niet meer op met betrekking tot Antíochus Epífanēs.

Naar mijn overtuiging zijn beide opvattingen niet vrij te pleiten van eenzijdigheid. De eerste doet onvoldoende recht aan het eindtijdelijk karakter van dit gezicht van Daniël, en de tweede doet geen recht aan de ‘geschiedkundige’ waarde en het tekstverband van dit gedeelte. Men neemt (te) plotse-linge overgangen aan, die uit de tekst zelf niet af te leiden zijn. Vandaar dat ik hiernaast stel als derde mening:

(3) Vanaf vs.36 hebben we nog steeds te doen met Antíochus Epífanēs. Maar meer nog dan in vs.21-35 komt de nadruk te liggen op de typologische betekenis van deze vorst. Daarbij wordt Antíochus Epífanēs voorgesteld als een dubbeltype. In vs.35-39 zien we zijn *moreel/religieus karakter* als type van *de antichrist*, die zich tegen God verheft, een valse eredienst instelt en met listig gunstbetoon de mensen verleidt zijn valse godsdienst te volgen. In vs.40-45 zien we zijn *politiek/staatkundig optreden* als een beeld van *de koning van het noorden* die in de eindtijd in strijd gewikkeld raakt met de koning van het zuiden.

Ten aanzien van de eerste opvatting geldt dat vs.36 en 40 in ieder geval geen *afdoende* argumenten verschaffen om te stellen dat het om een andere persoon gaat dan Antíochus Epífanēs. Anderzijds moeten we bedenken, dat de beschrijving van iemand als ‘type’ elementen kan bevatten die van deze persoon zelf niet in volle zin gelden, maar alleen van degene die hij als type voorstelt. Er is dan dus sprake van een overgang, en die kan vrij abrupt wezen. We worden daarop niet door een bijzondere vermelding geattendeerd. Salomo, de zoon van David, is als bouwer van de tempel en als wijze en glorieuze vredesvorst een type van Jezus Christus, de grote Zoon van David. Over Salomo wordt gesproken in 2Sam.7:12-15. De woorden van vs. 14 zijn echter maar in beperkte zin op hem van toepassing. In volle zin gelden ze alleen van Christus, zoals Hebr.1:5 laat zien. De overgang op Christus wordt in 2Sam.7 echter niet aangegeven. Hetzelfde vinden we bijvoorbeeld in Ps.16. De eerste verzen van die psalm zijn op David zelf toepasselijk. Daarin wordt hij getekend als type van Jezus Christus. Vs.10 spreekt echter beslist niet meer over David zelf, maar slaat alleen op Christus.

Wat de tweede mening aangaat, ondersteunen we het beroep op het eindtijdelijk karakter van deze profetie. Maar de overgang naar de eindtijd hoeft niet in te houden dat in de beschrijving het inmiddels historisch geworden element totaal ontbreekt.

Verder is het niet erg aannemelijk dat met vs.36 de geschiedenis van de koning van het zuiden en de koning van het noorden abrupt wordt afgebroken en er dan gesproken zou worden over een andere vorst die in het voorgaande totaal niet genoemd is, terwijl dan daarna in vs.40 de geschiedenis van de beide koninkrijken (die heel deze profetie vanaf vs.5 beheerst) weer wordt voorgesteld.

Dat het gebruik van het bepalend lidwoord in de uitdrukking ‘de koning’ niet dwingend hoeft te betekenen dat dit vers terugslaat op de koning waarover het in vs.21-31 gaat, omdat het lidwoord

kan wijzen op de grootheid of buitengewoonheid van iets of iemand, willen we graag van Bultema (p.190) aannemen. Anderzijds echter is het niet verwonderlijk dat er in vs.36 over 'de' koning wordt gesproken en niet over 'de koning van het noorden' of over 'deze' koning. De vorige vermelding van de volle titel 'koning van het noorden' staat in vs.15. Vanaf dat vers wordt hij enkel aangeduid met 'hij', behalve in vs.27 waar hij begrepen is in de uitdrukking 'die beide koningen'. Nu zou vs.36 kunnen vervolgen met 'hij', maar aangezien vanaf vs.33 'de verstandigen' onderwerp zijn, zou 'hij' verwarring kunnen geven. Een aanduiding over wie het gaat is dus gewenst en daartoe wordt het woord 'koning' herhaald. Dat sluit voldoende alle misverstand uit, het is niet nodig er 'van het noorden' achter te voegen of te spreken over 'deze' koning.

Het beroep op Jes.30:31-33 en 59:9 is niet sterk. Van deze verzen kan ook een aanvaardbare andere uitleg gegeven worden.

Als men eenmaal 'de koning' van vs.36 als derde persoon heeft ingevoerd kan men in vs.40 drie personen onderscheiden, maar de tekst op zichzelf geeft daar geen aanleiding toe, en kan eenvoudig gelezen worden als betrekking hebbend op de koning van het zuiden en die van het noorden. Het woordje 'hem' in 'met hem in botsing komen' ziet dan op de koning van vs.36-39 en dat slaat weer terug op de koning van het noorden over wie het tot aan vs.32 ging.

Er is nog iets: in het voorafgaande gedeelte is er constant sprake van strijd tussen de koning van het noorden en die van het zuiden, waarbij Israël speelbal van die beide machten is. Zouden we dan nu opeens een voorstelling krijgen waarbij deze beide koningen onafhankelijk van elkaar tegen de antichrist optrekken om vervolgens elkaar te lijf te gaan? Dit is niet erg aannemelijk. Bovendien zou er dan in vs.40 nog sprake zijn van de antichrist ofwel 'de' koning, maar dat is dan ook het laatste wat er van hem gezegd wordt. En dat terwijl hij in vs.36-39 de hoofdpersoon is. We zouden verwacht hebben dat over de ondergang van deze boze vorst iets gezegd zou worden, maar niets daarvan - volgens deze opvatting althans!

Toegegeven moet worden dat de toepassing op de tijd van Antíochus moeilijk is. Bepaalde gegevens zijn niet te plaatsen. Maar dat betekent niet dat we de band met hem geheel moeten doorsnijden. Trouwens, we hebben aan de hand van 2Sam.7:14 en Ps.16 laten zien, dat bij een type bepaalde gegevens soms niet te plaatsen zijn. Er worden zaken vermeld die alleen van het antitype gelden.

Terecht merkt Kliefóth (aangehaald bij Seiss, p.246) ten aanzien van vs.36vv. op:

Wat hier van *den koning* wordt gezegd overtreft in alle opzichten de daden van Antíochus.

En Seiss zelf vervolgt met:

Men kan wel toestemmen, dat deze dwingeland en vervolger der Joden in deze beschrijving opgesloten is. Maar het verband tussen Antíochus en *den koning* op welk woord hier de nadruk wordt gelegd, is niet groter dan dat tussen Cyrus en Christus...

De hierboven uiteengezette derde mening handhaaft de eenheid van voorstelling, maar laat het eindtijdelijk karakter eveneens tot zijn recht komen.

Ze plaatst ons niet voor abrupte onderbrekingen en onverwachte wendingen in de uitleg. We moeten er altijd voor waken in een bijbelgedeelte abrupte overgangen aan te nemen als de tekst zelf daar niet heel concrete aanwijzingen voor geeft. Het grote gevaar is anders dat de wens de vader van de uitleg wordt. Geschiedkundige betekenis (als vervulde profetie) en eindtijdelijk karakter sluiten elkaar in dit gedeelte niet uit. Beide zagen we al uitkomen in vs.21-32. Het gaat in die verzen om het optreden van Antíochus Epífanés, maar in dat optreden is hij duidelijk een type van de antichrist, zoals Hiëronymus en velen na hem gesteld hebben. Maar van vs.36-39 is dat precies zo; alleen komt het typologisch karakter daar nog veel sterker uit.

Dat we in het gedeelte tot vs.40 Antíochus zien als een type van *de antichrist* vindt steun daarin dat in dit gedeelte niets staat over verwickelingen met de koning van het zuiden. Daarentegen wordt wel iets gezegd over het godsdienstig -optreden van Antíochus. Vanaf vs.40 is echter wel sprake van verwickelingen met de koning van het zuiden. En daar kunnen we hem dus heel wel beschouwen als type van de toekomstige koning van het noorden. Het bezwaar dat men tegen een dubbeltype zou kunnen aanvoeren valt weg als we bedenken dat in Openb.17 de zeven koppen van

het beest zowel zeven koningen voorstellen als zeven bergen waar de vrouw op zit. Als een zinnebeeldige voorstelling twee zo verschillende betekenissen kan hebben, zou een persoon dan niet - al naar zijn optreden - als type twee verschillende personen kunnen voorstellen?

11:36

En de koning zal doen wat hem goeddunkt; hij zal zich verhovaardigen en zich verheffen tegen elke god, zelfs tegen de God der goden zal hij ongehoorde woorden spreken, en hij zal voorspoedig zijn, totdat de maat van de gramschap vol is; want wat vastbesloten is, geschiedt.

Nadat de aandacht gevestigd is op de verstandigen die in de verdrukkingstijd het volk zullen voorlichten, neemt vs.36 de draad van vs.32 weer op en wordt de beschrijving van Antíochus Epífanés voortgezet. We moeten echter nog even terug naar vs.35b waar gesteld is, dat de loutering van de getrouwen doorgaat tot aan de eindtijd. Het eindtijdelijk karakter komt in dit vers niet voor de eerste keer naar voren; er werd ook al op gewezen in vs.27. Net als daar wordt hier het eind van de malversaties van en de verdrukking onder Antíochus gezien als voorafschaduwning van de werkelijke eindtijd. Op het moment dat de gebeurtenissen van vs.27 en vs.31 ten tijde van Antíochus in vervulling gingen wisten de getrouwe Joden, dat het eind van de verdrukking nog niet direct voor de deur stond. Het zou komen, maar dan op Gods tijd. Als in de tijd van benauwdheid in de toekomst dat wat in deze verzen staat volle realiteit zal worden, weten de getrouwen dat het eind er nog niet is en worden ze er door opgewekt vol te houden.

De uitdrukking 'hij zal doen wat hem goeddunkt' komen we ook tegen in 8:4; 11:3,16 (vgl. 5:19). Ze geeft aan, dat de betreffende vorsten - zeker in hun eigen land - de handen vrij hadden en de mogelijkheden bezaten om te doen wat ze wilden. Dat deze uitdrukking niet in onbeperkte zin geldt, hebben we bij Antíochus III gemerkt, want hij werd door de Romeinen gevoelig op de vingers getikt. Maar in beperkte zin deden deze vorsten inderdaad wat ze wilden; alles lukte hun (vgl. 8:24). Tevens is ermee aangeduid dat ze doen wat ze *zelf* willen. De eigenwil van de mens zit hier in het zadel. En dat is *het* kenmerk van de zonde zoals we dat zien uitkomen bij Adam en Eva. Het is niet slechts het overtreden van een gebod (wetsovertreding), het is het zich niet storen aan enig gebod ('wetteloosheid', zie 1Joh.3:4; vgl. Matth.24:12; 2Thess.2:7,8). Men is zichzelf tot wet en doet wat men zelf wil. Dat is de mens eigen. Bekering houdt niet in dat onze wil gebroken wordt, zoals wel eens wordt gezegd, want dan zouden we slappe, willoze christenen zijn; nee, het betekent dat we onze eigen wil oordelen en onze wil erop richten God te dienen naar zijn Woord.

Hoogmoed en zelfverheffing zijn de koning ook niet vreemd. Dat komt uit in de woorden, dat 'hij zal zich verheffen tegen elke god' (vgl. Nebukadnezar, 4:30,32; Belsazar, 5:22,23; Darius, 6:7-10), en in de uitspraak 'zelfs tegen de God der goden zal hij ongehoorde woorden spreken' (zie 8:11,25; vgl. 7:25 en Openb.13:6 wat de dictator van het Romeinse rijk aangaat). Dit betekent niet dat deze koning geen enkele afgod vereert, vs.38 leert ons wel anders. Ook hij kan niet zonder een voorwerp van verering. Het betekent wel, dat hij zijn eigen godsdienst invoert en die god eert, die hij wil.

Van Antíochus IV Epífanés gaat dit in die zin op, dat hij in zijn rijk de dienst van Zeus wilde invoeren en hij zichzelf als Zeus liet verheerlijken zoals uit munten met zijn beeldenaar blijkt. Een ervan draagt als opschrift 'Van koning Antíochus, de geopenbaarde god' (Aalders, p.256). Het spreken tegen de God der goden ziet op de smaad die hij Jahweh in Jeruzalem en Judea aandeed. Zoals gezegd is Antíochus IV daarin een type van de antichrist, van wie Paulus zegt dat hij '*zich verheft tegen al nat God heet* (let op de overeenkomst met Dan. 11:36) of een voorwerp van verering is' en zich in de tempel zal zetten om zich als God te laten verheerlijken (2Thess.2:4). En Johannes onthult in het boek de Openbaring dat hij een nieuwe beeldendienst ter ere van het Romeinse rijk zal invoeren (Openb.13).

De koning zal succes hebben (vgl.8:12), maar dat is slechts tijdelijk. Het duurt totdat de maat van de gramschap vol is. Deze mededeling is typisch 'eindtijdelijk'. Zo lezen we in Jer.23:5,6 de profetie over de rechtvaardige Spruit. In zijn dagen 'zal Juda behouden worden en Israël veilig wonen'. Vervolgens vermeldt Jeremia het oordeel over de valse profeten en schrijft dan in vs. 19 en 20: 'Zie, een stormwind des Heren, *gramschap*, vaart uit, een wervelende storm; op het hoofd der goddelozen stort hij zich uit. De toorn des Heren zal zich niet afwenden, tot Hij heeft volvoerd en tot stand

gebracht de raadslagen van zijn hart; *in het laatst der dagen* zult gij dat duidelijk inzien' (vgl. Jer.4:26,27).

Er is dus toorn of gramschap die in het laatst der dagen vol zal worden. In Jer.32:36-44 wordt de ballingschap naar Babel en het herstel daaruit in profetisch licht geplaatst. Vs.38-40 leveren daarvoor het bewijs. Welnu, ook in dit gedeelte is sprake van de toorn en de gramschap van de Here. Eenzelfde gedachte hebben we in Jes.51:17,20,22. Uit dat gedeelte blijkt dat de gramschap van God zich eerst richt op Israël, maar daarna op de volken die Hij gebruikt heeft om Israël te tuchtigen (vgl. Jes.10:5-14,15; 13:5-13; 26:20; 30:27-33; 60:10). Ook in Dan.8:19 is sprake van deze gramschap des Heren, en dat in verband met de eindtijd en in connectie met de valse eredienst in de tempel (vs.11,12). En ook Micha spreekt ervan (Micha 5:14, vgl. ook Zef.3:8).

Antíochus kan zijn gang gaan omdat God vertoornd is op zijn volk. Net als de Assyriër (zie Jes.10:5vv.) is hij een tuchtroede van God. Maar als de gramschap van God ten volle over Israël is uitgeoefend (8:19; vgl. 9:27; Jes.10:25) zal zich Gods gramschap op Antíochus ontladen. Over de tijd van Antíochus heen ziet deze voorzegging op het einde van de toorn van God over zijn volk in de eindtijd, waarvan in vele profetieën gewag wordt gemaakt.

De woorden '*wat vast besloten is*' grijpen onmiskenbaar terug op het slot van hst.9 waar we lezen: 'en op een vleugel van gruwelen zal een verwoester komen, en wel tot aan de voleinding toe, en waartoe vast besloten is, dat zich zal uitstorten over wat woest is'. Waarmee het typologisch eindtijdelijke karakter van Dan.11:36 nog eens onderstreept wordt! Deze uitdrukking komen we ook elders tegen in eindtijdelijk verband, zie Jes.10:22,23; 28:22. Wat God besloten heeft, gebeurt. Niets loopt Hem uit de hand.

God der goden: God der goden heet Israëls God hier, niet omdat Hij de eerste is onder vele andere goden, maar om zijn geheel uitzonderlijke majesteit uit te drukken, vgl. Deut.10:17; Joz.22:22; Ps.50:1; 136:2. Misschien mag bij 'goden' ook gedacht worden aan engelenmachten ofwel gezagdragers in de geestelijke wereld (vgl. Ex.7:1; 22:9,28; 1Kor.8:5; Ps.82:6 en Joh.10:34,35).

11:37-39

Ook op de goden zijner vadersen zal hij geen acht slaan; op de lieveling der vrouwen noch op enige andere god zal hij acht slaan, want tegen alle zal hij zich verheffen. Maar in hun plaats zal hij de god der vestingen vereren: de god die zijn vadersen niet gekend hebben, zal hij vereren met goud en zilver en edelgesteenten en kostbaarheden. En hij zal optreden tegen de versterkte vestingen met de hulp van de vreemde god; ieder die deze erkent, zal tot grote eer komen; hij zal hen tot heersers maken over velen en grond aan hen toedelen als beloning.

Antíochus was van afstamming een Griek; zijn geslacht woonde echter al anderhalve eeuw in Syrië en was in de loop der jaren beslist niet meer 'raszuiver'. Het *niet acht geven op de goden van zijn vadersen* moet dus gezien worden als het negeren van de Syrische godheden. Nu was daarin al van Griekse invloed sprake, want naast de oude inheemse goden vereerde men Apollo, de zoon van Zeus, als hoofdgod. Antíochus verruilde deze echter voor Zeus, de oppergod van de Grieken.

De 'gruwel' te Jeruzalem was ook aan Zeus gewijd. Edouard Will (p.283-286) is het met deze algemeen aanvaarde voorstelling van zaken niet eens. Hij beweert dat het een Griekse interpretatie is van de verandering in eredienst die heeft plaatsgevonden. Hij zegt:

De Syrische tekst noemt de nieuwe god van de tempel Baäl-Shamem, en de naam van de Syro-Phoenicische hemelgod was (net als Zeus Olympios overigens) het beste equivalent dat men voor Yahweh vinden kon. In feite is aangetoond dat de tempel te Jeruzalem toen niet ingericht werd tot een hellenistisch heiligdom, maar tot een Syrisch heiligdom, dat wil zeggen aangepast aan de godsdienstige behoeften van de gestationeerde militairen op de Akra (de burcht), waarvan de meerderheid van Syro-Phoenicische afkomst was.

Overigens staan de beide overleveringen niet zo haaks op elkaar als Will dat tekent. Het is namelijk heel goed mogelijk dat Baäl-Shamem dezelfde god is als (of een Syrische equivalent voor) Zeus Olympus of Jupiter Capitolinus. We houden de joodse traditie dan ook aan zoals de boeken van de Makkabeeën die geven.

De Romeinse naam voor Zeus Olympios is Jupiter Capitolinus. Het Capitool is de burcht te Rome waar de tempel van Jupiter naast stond. Aan deze god brachten de soldaten hun offers en deden ze hun geloften (Zöckler, p.226). In hem werd de Romeinse krijgsmacht geëerd. Daarmee is dan tevens verklaard dat Antíochus de god van de vestingen of burchten eert (zelfde woord als in vs.7,10,19). Deze dienst van Zeus is bij Antíochus - zoals gezegd - tevens een verering van zichzelf. Bij de Seleuciden treffen we al vanaf de tijd van Antíochus III de vergoddelijking van de koning aan (of zelfs vanaf Seleucus I Nicanor). Bedenk ook dat diens zoon Antíochus II Theos ('God') heette. Antíochus zet deze verering voort en laat zich daarbij op munten als Zeus afbeelden.

Dat het niet eren van de god van zijn vaders als een bijzonderheid vermeld wordt, is te begrijpen in het licht van het feit, dat godsdienst heel diep ingrijpt in het geestelijk leven van de mens. Van nature is de mens daaraan zo gehecht, dat hij niet geneigd is de voorvaderlijke godsdienst op te geven. Duizenden jaren lang vereren volken dezelfde goden, en wee degene die er verandering in probeert te brengen! Echnaton waagde een poging daartoe in Egypte en Nabonidus in Babel, maar hun pogingen liepen op niets uit. We lezen als treurige bijzonderheid in de Schrift dat Israël doet wat geen ander volk heeft gedaan, namelijk dat het zijn 'goden verruilde' (Jer.2:10-13). Welnu, Antíochus Epífanēs zal iets dergelijks in zijn rijk doorvoeren. Bekend is dat hij in zijn rijk prachtige beelden voor Zeus oprichtte en die van kostbaarheden voorzag.

Het is niet moeilijk dit kenmerk in zijn diepere geestelijke zin 'over te brengen' op de man van wie Antíochus hier een type is, dat wil zeggen op de antichrist, die tevens de valse Messias van de Joden is. In dat laatste karakter wordt hij hier voorgesteld. Met 'de God van zijn vaders' is in typologische zin de God van Abraham, Izaäk en Jakob bedoeld. Hierbij moeten we drie dingen bedenken:

(a) 'Elohim', betekent letterlijk 'goden', maar wordt op vele plaatsen voor God gebruikt. Dat begint al in Gen.1:1: 'In het begin schiep God (Elohim) hemel en aarde';

In plaats van 'geen acht geven op de goden van zijn vaders' mogen we dus net zo goed lezen 'geen acht geven op de God van zijn vaders'.

(b) Het joodse volk zal nooit iemand als Messias aannemen die geen Jood is.

(c) De term 'de God zijner vaders' is heel sterk joods getint.

Hoewel deze tekst dus toepasbaar is op de handelwijze van Antíochus Epífanēs, ziet ze in diepere zin op het gedrag van de valse joodse Messias.

Deze valse Messias zal zich met leugen en bedrog bij het joodse volk indringen, voorgevend dat hij de Messias is. Op een bepaald moment zal hij echter zijn ware gedaante vertonen en de dienst van God vervangen door de verering van zichzelf en van de staatsmacht. Als 'beest uit de aarde' genoemd in Openb.13 maakt hij een beeld voor het eerste beest, het Romeinse wereldrijk en zijn dictator. Daar hij de uitvoerende macht in het rijk is (Openb.13:12), verheerlijkt hij daarmee zichzelf. En deze verering zal hij ook in Israël doorvoeren.

Van het niet acht slaan op de lieveling der vrouwen heeft men legio verklaringen gegeven. Het zou zien op:

a. de wreedheid van Antíochus Epífanēs, die mannen en kinderen doodde en zich van de tranen van de vrouwen en moeders niets aantrok (wat de kinderen betreft: zie Hos.9:16; Micha 1:16);

b. het vernielen van de tempels in zijn land waarin afgoden vereerd werden die bij de vrouwen zeer geliefd waren ofwel zeer speciaal:

c. het verachten van de dienst van de godin des hemels, die blijkens Jer.7:18 en 44:17 ook in Israël ingang gevonden had. Deze oudste vrouwelijke godheid werd onder diverse namen (zoals Istar, Isis, Baältis, Nanaea, Aphrodite, Astarte, Astoreth, Mylitta, Artemis, Diana) door de diverse volken geëerd, en dat bijzonder door vrouwen;

d. de zedeloosheid van Antíochus waardoor hij de huwelijksliefde van zijn vrouwen versmaadde;

e. het kwetsen van het gevoel van zijn vrouwen (vooral dat van zijn joodse echtgenote) met zijn wreedheid (tegen haar volk);

f. Gen.3:16 waar van de vrouw gezegd wordt dat haar begeerte tot haar man zal uitgaan; de antichrist zou zich tegen Gods ordinantie van het huwelijk keren;

g. het verachten van de Tammoez-verering;

h. het feit, dat de koning de wens van de joodse vrouwen, te weten de Messias te mogen voortbrengen, veracht door zichzelf als zodanig op te werpen.

Het is goed te bedenken dat de uitspraak 'op de lieveling der vrouwen zal hij geen acht slaan' ingeklemd zit tussen twee andere uitspraken die allebei zien op het niet achten van bepaalde goden. Dat is een aanwijzing, dat de verklaring van deze uitspraak op het godsdienstig vlak gezocht moet worden. We achten de laatste twee verklaringen dan ook het meest aannemelijk (eventueel ook verklaring c), en deze gaan heel goed samen. Wat Antíochus Epífanēs zelf betreft gaat verklaring onder g (of c) genoemd op, en als we hem zien als type van de antichrist is die onder h zeer aannemelijk. Van de verering van Tammoez wordt ook in de Bijbel gesproken en wel in Ezech.8:14. Zowel uit de heidense bronnen als uit de boven aangeduide tekst blijkt dat de Tammoezdiensd speciaal door vrouwen werd verricht. Bij de Syriërs stond Tammoez bekend als 'de driewerf-begeerde' (G.Ch. Aalders, p.257). Deze dienst bestond bij de Babyloniërs, Assyriërs en Phoeniciërs in feite uit de verering van het natuurverschijnsel dat in de herfst de natuur (plantenwereld) sterft, om dan in de lente weer tot leven te komen. De heidenen verbonden daaraan het verhaal van god Tammoez, die stierf, maar door de godin Istar tot het leven werd teruggeroepen. Het sterven inspireerde tot gevechten, de herleving werd met vreugdebetoon gevierd. Bij de Grieken werd deze god vereerd onder de naam Adonis. Deze werd als jongeling door de godin Aphrodite om zijn schoonheid bemind. Op jonge leeftijd stierf hij, maar na een half jaar in de onderwereld vertoefd te hebben, werd hij daaruit bevrijd en weer met Aphrodite verbonden. In het leven van Antíochus moet dit kenmerk gezocht worden in de hellenisering die hij in zijn rijk wilde doorvoeren. Dat betekent niet dat hij de Tammoezdiensd uitroeide, maar dat volgt ook niet uit dit bijbelvers. Er staat alleen dat de koning geen acht slaat op de begeerte der vrouwen; hij negeert die.

Met betrekking tot de vervulling in de eindtijd betekent deze uitspraak, dat de antichrist geen acht zal slaan op de lieveling of de begeerte der vrouwen, dat wil zeggen op de wens van de joodse vrouw, dat is de wens de moeder van de Messias te zijn. Uiteraard konden alleen vrouwen uit het geslacht van David deze hoop koesteren, maar alle anderen zagen mee daarnaar uit. De zinsnede betekent dus dat de antichrist op de ware Messias geen acht zal slaan. Hij zal voorgeven zelf de Messias te zijn..

Verder verheft de vorst zich boven elke god: Het gaat hem om de verering van zichzelf. Zijn oorlogshandelingen, ook die tegen de steden (versterkte vestingen) in Israël, verricht hij in naam van *de god der vestingen*, waarmee hij zich identificeert. En zij die deze god eren zal hij met eer overladen. Hij geeft hun een goed baantje of een flink stuk grond. Een voorbeeld van deze handelwijze van Antíochus hebben we in zijn manipulaties in Jeruzalem met het hogepriesterschap.

De Statenvertaling zegt, dat de koning het land uitdeelt om prijs. Dat zou inhouden, dat Antíochus ambt en land verkwanselt. Die vertaling vindt in zover steun in de handelwijze van Antíochus dat deze het hogepriesterschap van Jason afnam en aan Menelaus verkwanselde omdat die er meer geld voor gaf.

Het *eren van de god der burchten* zien we bij de antichrist in het vereren van de militair afgedwongen staatsmacht, waarbij de vorst zich met de staat vereenzelvigd.

We hebben een voorbeeld hiervan gehad in Dan.3 waar Nebukadnezar zich in de verering van het beeld laat groot maken. Hetzelfde wordt aangekondigd in Openb.13 waar het beest en zijn beeld verheerlijkt worden. Dat beest (uit de zee) is het vierde, ofwel het Romeinse rijk in zijn laatste fase; tevens is het de aanduiding van de vorst over dat rijk. Onlosmakelijk met hem verbonden is het beest uit de aarde met de lamshorens, die de uitvoerende macht in het rijk bezit. Rijk en persoon worden met elkaar vereenzelvigd (zie Dan. 2:38).

Nu lezen we van de antichrist twee dingen die met elkaar in strijd schijnen te zijn, namelijk dat hij zichzelf in de tempel zet als was hij een god (2Thess.2); en anderzijds dat hij een staatsgodsdienst met beeldcultus invoert (Openb.13).

Dat zijn evenwel niet twee verschillende, elkaar uitsluitende zaken, want de staat is de vorst en de vorst is de staat. Men denke aan het woord van Lodewijk XIV van Frankrijk 'L'état c'est moi' (de staat, dat ben ik). En daar de antichrist de uitvoerende macht in het rijk van het beest is, vereert hij dus niet alleen het beest, maar ook zichzelf.

En dat ook de antichrist zijn aanhang in het gevele wil komen met gunstbewijzen (zie vs.39b), kunnen we ons gemakkelijk voorstellen, al wordt het in het Nieuwe Testament niet met zoveel woorden gezegd.

De antichrist: De antichrist heeft een betrekking tot de Joden namelijk als valse messias, én een betrekking tot de (afvallige) christenheid namelijk als degene die de Vader en de Zoon loochent. We willen in de Schrift nagaan wat er in deze beide aspecten van hem gezegd wordt en daarbij het contrast met de ware Messias, met Jezus de Christus, laten uitkomen:

a. De antichrist geeft voor de koning van de Joden te zijn. In dit karakter zien we hem *in type* voorgesteld in Antíochus Epífanés in Dan.8:9-11 en 11:36-39. Zijn geslachtsregister staat nergens vermeld. Van een poging tot bijbelse legitimatie staat er niets.

Daartegenover is Christus de ware Koning, de Zoon van David, de Zoon van Abraham (Matth.1:1), geboren te Bethlehem (Luk.2:4-6,11) en dat op Gods tijd (Gal.4:4).

b. De valse messias is de dwaze, nietswaardige herder, waarover Zach.11:15,16 spreekt. Deze bekommert zich niet om het wel of wee van de schapen, maar behandelt hen met ruwheid en geweld. Hij beantwoordt op en top aan de beschrijving die Ezech.34:1-10 van de eigenzuchtige herders geeft. Wat een contrast met Christus, de goede Herder, door God aangesteld (Ezech.34:23), gekomen door de deur (Joh. 10:1), door de weg die God aangegeven had, en die zijn leven ingezet heeft voor zijn schapen (Joh.11:10-18,27,28; 1Joh.3:16).

c. De pseudo-christus komt in zijn eigen naam en het afvallige Israël zal naar hem horen. Christus echter kwam in de naam van zijn Vader en men verwierp Hem schandelijk (Joh.5:43).

d. De antichrist zal de offerdienst van God in de (herbouwde) tempel te Jeruzalem vervangen door de dienst van een gruwel, tot eer van hemzelf. Als zodanig wordt hij gezien in type in hst.8:11; 11:31. Christus daarentegen is het ware offerlam naar Wie de Oudtestamentische offers vooruitzien en op Wie de toekomstige offerdienst volgens Ezech.40-48 terugziet. Hij zal de tempel des Heren bouwen (Zach.6:12) in plaats van die te verontreinigen.

e. Voor de afvallige christenheid is de antichrist de mens van de zonde, de zoon van het verderf, die zich verheft tegen al wat God heet of een voorwerp van verering is, de wetteloze. Hij zal zich in de tempel van God zetten en zichzelf vertonen dat hij God is (2Thess.2:3-10). Het zal hem gelukken door krachten, tekenen en wonderen de leugen ingang te doen vinden. Wat een tegenstelling met Christus van Wie gezegd wordt dat Hij geen zonde gedaan heeft (1Petr.2:22), dat Hij geen zonde (in Zich) gekend heeft (2Kor.5:21), dat in Hem geen zonde is (1Joh.3:5). Hij is de zondeloze Mens, die het eeuwig leven is en geeft aan elk die gelooft. Hij was God gelijk en vernederde Zich in plaats van Zich te verheffen (Fil.2:6-8) of voor zijn eigen eer te leven (Joh.8:50; 17:3). Hij was geen wetteloze, Hij deed niet zijn eigen wil, maar deed altijd de wil van zijn Vader (Joh.4:34, 8:28, 10:17,18; vgl. Jes.50:4-6). En dat Hij door God gezonden was, werd bewezen door krachten, wonderen en tekenen die God door Hem verrichtte (Hand.2:22). Dat waren geen wonderen van de leugen, maar van de waarheid (Joh.10:25,37,38).

f. De valse messias van de Joden wordt door de apostel Johannes gekenschetst als de antichrist. In dat karakter treedt hij op als degene die voorgeeft de Christus te zijn en die loochent dat Jezus de Christus is. Hij loochent de Vader en de Zoon, de kern van het christelijk geloof (zie 1Joh.2:18,22; 4:3; 2Joh.:7). Het contrast met Christus is hier op zichzelf al duidelijk.

g. In Openb.13:11-18 zien we deze sinistere figuur aangeduid als het beest uit de aarde met twee horens aan die van een lam gelijk. Deze uitdrukking geeft al aan, dat we niet in het eerste beest, maar in het tweede met de antichrist te doen hebben. Dit wordt nog versterkt door het feit, dat hij in 19:20 'de valse profeet' genoemd wordt. Dat staat in contrast met 'de profeet', Christus, van Wie Deut.18:15 spreekt en op Wie Joh.1:21 en Hand.3:22 betrekking hebben. Verder staat er dat hij te-

kenen voor het eerste beest deed. Dat stemt overeen met 2Thess.2:9, en we zagen al dat dit een valsing is van wat van de Here Jezus gezegd wordt (Hand.2:22).

11:40

Maar in de eindtijd zal de koning van het zuiden met hem in botsing komen, en de koning van het noorden zal op deze aanstormen met wagens en ruiters en vele schepen; en hij zal de landen binnenvallen, en als een overstroming steeds verder om zich heen grijpen.

Na de morele, godsdienstige karakterschets van Antíochus die een nadere verklaring of uitwerking geeft van wat in vs.30-32 gezegd is, komt nu de tegenkanting van de koning van het zuiden en die van het noorden weer ter sprake. Zoals eerder gezegd wordt het verband met Antíochus hier nog losser dan in vs.35-39. Steeds meer valt de nadruk op hem als type en wel zo, dat bepaalde kenmerken soms niet eens bij Antíochus terug te vinden zijn. De uitdrukking ‘in de eindtijd’ geeft dat ook aan. In eerste instantie denken we aan de slotperiode van de geschiedenis van Antíochus, maar Antíochus en zijn optreden is niet meer dan een heel onvolledig ‘plaatje’ van wat in de eindtijd in Israël zal plaatsvinden.

In dit gedeelte zien we Antíochus niet meer als type van de antichrist in zijn antigoddelijk karakter, maar als type van de laatste koning van het noorden.

Er ontbrandt opnieuw strijd tussen de oude rivalen Syrië en Egypte. Volgens ons vers gaat de actie van Egypte uit. Maar over Egypte wordt verder niet veel meer gezegd. Alle aandacht valt op de koning van het noorden. Deze zal een geweldige macht ontplooiën en diverse landen binnenvallen. Niet alleen over land, maar ook over zee komt hij in actie. De intensiteit van de aanval komt uit in de woorden ‘aanstormen’ (letterlijk: ‘als een wervelwind’) en ‘als een overstroming’.

Zij die Antíochus hier helemaal niet meer in beeld zien, zelfs niet als type, brengen naar voren dat deze veldtocht in de geschiedenis van Antíochus IV niet is terug te vinden. Deze opmerking is in zoverre juist dat de grote geschiedschrijvers er over zwijgen, maar daarbij moeten we bedenken, dat de berichten over de laatste regeringsjaren van Antíochus erg schaars zijn, en dat bovendien Porphyrius wél van een dergelijke tocht gewag maakt.

Ten aanzien van deze Porphyrius laat ik hier een citaat volgen van G.Ch. Aalders, (p.260):

Bovendien mogen wij erop wijzen, dat er dan toch althans één heidense bron is, die deze expeditie wel vermeldt. Het is (volgens het getuigenis van de kerkvader Hieronymus) de bekende Neo-Platonicus en bestrijder van het Christendom Porphyrius. Wel heeft men dit getuigenis zoeken te verzwakken door er de aandacht op te vestigen dat Porphyrius, behalve een paar details, eigenlijk niets anders mededeelt, dan wat ook wel uit de voorzegging in het boek Daniël zou zijn op te maken, en met name dat de naam van de plaats Apedno, waar Antíochus volgens hem zijn tent zou hebben opgeslagen, niets anders kan zijn dan het Hebr. woord ‘appadno’ (paleis) uit 11:45, hetgeen door de Griek blijkbaar verkeerd was begrepen. Maar als men in het oog houdt dat Porphyrius de eerste is geweest die de voorzeggingen in het boek Daniël als vaticinia ex eventu (voorspellingen na afloop van het gebeurde) heeft zoeken te verklaren, en dat hij als historicus het toch wel zou hebben opgemerkt, indien er ernstige discrepantie bestond tussen deze voorzeggingen en de historie, te meer waar hij de schrijver is geweest van een geschiedwerk dat in beknopte vorm heel de historie behandelde tot op zijn eigen tijd toe, en waaruit anderen onder meer juist de lijst van de Egyptische koningen, die tot het geslacht der Ptolemeeën behoorden, hebben ontleend, dan is het al bijzonder onwaarschijnlijk dat hij zijn mededelingen uit het boek Daniël zelf zou hebben geput.

Bovendien zijn er dan ook die enkele details, die daaraan in elk geval niet ontleend zijn. En wat eindelijk de plaatsnaam Apedno betreft, we hebben hier te doen met een woord dat in het gehele Oude Testament slechts één enkele maal voorkomt, en indien we gelijk ook onze mening is, hier niet met een eigennaam te doen hebben, is het een oorspronkelijk Perzisch woord, dat in het Hebreeuws, evenals in andere verwante talen, moet zijn overgenomen. Maar reeds door de oude Griekse vertaling van Theodotion werd het voor een eigennaam gehouden, en zo zou een vergissing, hetzij bij Porphyrius zelf, of, waarschijnlijker bij Hieronymus in het overbrengen van diens getuigenis, zeer goed verklaarbaar zijn. Doch dit behoeft nog geen reden te wezen om het

hele getuigenis van Porphyrius te wraken. Indien er in het geheel geen derde expeditie van Antíochus tegen Egypte geweest was, zou Porphyrius die zeker niet aan het boek Daniël hebben ontleend.

Hiermee zijn alle tegenwerpingen nog niet weerlegd. Men wijst er namelijk op, dat een derde veldtocht van Antíochus tegen Egypte zeer onwaarschijnlijk moet worden geacht, want de Romeinen zouden een dergelijke actie nooit hebben toegestaan, gezien hun houding bij de tweede tocht van Antíochus. Inderdaad is het moeilijk voorstelbaar dat de Romeinen bij zo'n actie van Antíochus werkeloos zouden hebben toegezien. In de wereldpolitiek gebeuren echter wel meer dingen die we niet verwachten, of blijven acties achterwege die men zich wel had voorgesteld. We weten namelijk niet altijd welke factoren allemaal een rol spelen. Verder moet in het geding worden gebracht dat hier de actie niet van Syrië uitgaat, maar van Egypte, en dat Rome een terechtwijzing van dit laatste land oogluikend kan hebben toegestaan, intussen de vinger aan de pols houdend om in te grijpen wanneer Antíochus te ver zou gaan. In de te berde gebrachte bezwaren zien we dan ook niet voldoende reden om Antíochus als type te laten vallen.

De genoemde overweging is echter niet het belangrijkste. We hebben immers aan de hand van 2Sam.7:14 en Ps.16 laten zien dat het antitype het type kan overstijgen, waardoor bepaalde zaken worden vermeld die van het type niet opgaan. Iets dergelijks is hier heel wel mogelijk. Bovendien gaat het in diepste zin om een beschrijving van de eindtijd, en wat het toekomstig perspectief betreft maakt het weinig uit of we Antíochus in het beeld betrekken of niet, als we maar vasthouden hier een profetie voor ons te hebben die - al of niet via Antíochus - heenwijst naar de eindtijd.

11:41-43

Ook het Sieraadland zal hij binnenvallen, en telen zullen struikelen; maar aan zijn macht zullen ontkomen: Edom, Moab en de keur der Ammonieten. En hij zal zijn hand uitstrekken tegen de landen, en het land Egypte zal niet ontkomen, maar hij zal de schatten bemachtigen van goud en zilver en alle kostbaarheden van Egypte; en Libiërs en Ethiopiërs zullen in zijn gevolg zijn.

De koning van het noorden zal bij zijn zegetocht ook Kanaän binnenvallen, dat hier weer als het Sieraadland (zie 8:9; 11:16; vgl. 11:45 en Ezech.20:6) wordt aangeduid.

Met 'struikelen' wordt net als in vs.33,34 bedoeld: in de strijd sneuvelen. Gezien het verband zal hier bijzonder gedacht moeten worden aan Joden die het slachtoffer worden. Als bijzonderheid wordt vermeld dat Edom en Moab aan de macht van deze koning zullen ontkomen; eveneens is dat het geval niet 'de keur van Ammonieten'. Zo weergegeven moet daar het beste deel van het land der Ammonieten onder verstaan worden, of de keurtroepen van dat volk, die ontsnappen. (Een andere vertaling, de Syrische Pesjitta, heeft dit woord weergegeven met 'de rest der Ammonieten', wat meer voor de hand ligt. Het is echter gevaarlijk om op één enkele oude vertaling af te gaan).

Het kan zeer wel zijn dat God deze volken uitzondert omdat zij zich als broedervolken wel heel laaghartig tegenover zijn volk gedragen hebben (Edom: Ps.137:7; Ezech.25:25; Ammon: Ezech. 25:6; Zef.2:8; Moab: Zef.2:8) en Hij het oordeel over hen in eigen hand houdt en dit via het herstel-de volk Israël laat uitoefenen (zie Jes.11:14; Ezech.25: 6,7,14; Obadja:17-19; Zach.12:6). Deze gedachte is meer waarschijnlijk dan dat deze oude vijanden met de koning van het noorden gemene zaak maken. Deze laatste gedachte vindt weliswaar steun in Ps.83:1-9 dat naar de mening van velen profetisch heenwijst naar de eindtijd, maar het woord 'ontkomen' sluit hier in Dan.11:41 die betekenis vrijwel uit. Toch zijn de beide plaatsen wel met elkaar in verband te brengen. De koning van het noorden kan zich eerst van het streven van de genoemde volken bediend hebben om later toch zijn eigen doelstellingen te willen verwezenlijken om het gehele Midden-Oosten in zijn macht te krijgen. Daniël vermeldt verder dat het land Egypte niet aan de macht van de koning van het noorden ontsnapt, en hem een grote buit oplevert. Zoals bij de koning van het noorden gedacht kan worden aan een noordelijke federatie, zo hoeft bij de koning van het zuiden niet alleen gedacht te worden aan Egypte maar ook aan andere Afrikaanse volken, die met Egypte verbonden zijn. Hier worden als vertegenwoordigers daarvan Ethiopië en Libië genoemd. Deze worden in Jer.46:8,9; Ezech.30:4,5; Nah.3:9 als verbonden met Egypte geschetst. In de eindtijd wendden ze zich echter van Egypte af en houden ze het met de koning van het noorden. Die uitleg is waarschijnlijker dan dat de

Syrische vorst ze als krijgsgevangenen in zijn gevolg heeft. De geschiedenis van deze hoogmoedige, godvijandige vorst eindigt niet in majeur. Integendeel - met vs.43 is het nog niet afgelopen.

11:44, 45

Doch geruchten uit het oosten en uit het noorden zullen hem ontstellen, zodat hij in grote grimmigheid zal uittrekken om velen te verdelgen en te vernietigen. Hij zal zijn staatsietenten opslaan tussen de zee en de berg van het heilig Sieraad - maar dan komt hij aan zijn einde, zonder dat iemand hem helpt.

De zegetocht van de koning van het noorden tegen Egypte wordt onderbroken door geruchten uit het oosten en noorden die hem ontstellen. Het 'uittrekken' van vs.44 moet gezien worden als een trekken in noordelijke richting om aan dreigend gevaar het hoofd te bieden. Ook hier hebben we weinig aanknopingspunten met de geschiedenis van Antíochus. Van hem is wel bekend dat hij in zijn latere regeringsjaren net als Antíochus III een veldtocht naar Perzië en Armenië op touw gezet heeft. Maar in tegenstelling tot wat G.Ch. Aalders (p.262v.) opmerkt, lijken ons de geruchten van opstand van deze volken niet te beantwoorden aan wat hier staat.

Deze volken waren namelijk al vrij lang bezig zich aan de macht van Syrië te onttrekken en berichten van opstand e.d. kunnen Antíochus moeilijk in de war gebracht hebben. We hebben hier veeleer te doen met geruchten aangaande een inval van een buitenlandse mogendheid. Het is dan ook helemaal niet onmogelijk dat geruchten betreffende een ingrijpen van het Romeinse rijk in het noorden gepaard met die van een vijandelijk optreden in het oosten, hier bedoeld zijn. Wat dit laatste betreft geeft Openb.9:12-16 en 16:12-16 misschien een aanwijzing. De geweldige natuurverschijnselen en het optrekken van de koningen 'van de opgang van de zon' (Aziatische volken, zoals China, Japan) waar dat gedeelte over spreekt, kunnen hier zeer wel bedoeld zijn. Deze geruchten doen de koning van het noorden afzien van een verder doordringen in het land van zijn aartsrivaal. Hij zal uittrekken om de vijand in het noorden het hoofd te bieden en hij legerd zich daarbij tussen de zee, dat is de Middellandse Zee, en de berg van het heilig Sieraad, waarmee ongetwijfeld de berg van het huis des Heren bedoeld is (vgl. Jes.2:2). Dan echter is zijn einde plotseling daar. Zonder iemand die hem helpt gaat hij zijn ondergang tegemoet. In Dan.8:25 is de ondergang van Antíochus zo geschilderd dat hij 'zonder mensenhanden vernietigd zal worden'. Hier lijkt het of hij zijn ondergang in de strijd vindt, maar dat staat er niet. Er wordt slechts aangegeven dat hij zijn ondergang tegemoet gaat en er niemand is die hem helpt. Evenmin staat er dat de koning in Palestina zijn einde vindt, al lijkt dat op het eerste gezicht wel zo. De geschiedenis verhaalt dat Antíochus IV in 165 v.Chr. naar het oosten vertrokken is. Hij moet daarbij de opstandige satraap Artaxis tot onderwerping gedwongen hebben en Armenië en Medië doorgetrokken zijn. Daarna wilde hij waarschijnlijk het hele Iraanse gebied weer onderwerpen om zich vervolgens tegen de Parthen onder Arsaces te keren. Hij heeft daarvoor echter niet de tijd gehad, want in 164/3 sterft hij. Het schijnt dat dit gebeurd is na een poging om de tempel te Elymaïs te plunderen. (Sommigen menen dat het bericht hiervan slechts een herhaling is van het verhaal van zijn vader Antíochus III, dat op Epífanos zou zijn overgedragen, zodat het geen geschiedkundige waarde zou hebben.)

Daarna werd hij ernstig ziek en stierf hij in Tabae ten noorden van Susa in Perzië. Voor die tijd zou hij volgens joodse bronnen het bevel tot vervolging van de Joden ingetrokken hebben. De brief waarin dat staat, is niet gericht aan Judas de Makkabeeër, maar via Menelaus aan de oudsten te Jeruzalem. Dat bericht komt erop neer dat de opstandige Joden Menelaus als hogepriester moeten accepteren, anders zal de strijd worden voortgezet. De geschiedschrijvers zijn het er over eens, dat Antíochus in ieder geval aan het eind van zijn leven uit zijn evenwicht geslagen was. Sommigen beschouwen hem als waanzinnig. De schrijver van 1Makkabeeën ziet in zijn latere jaren zijn ziekte als een terugslag op de berichten omtrent de strijd van de Joden en hun reiniging van de tempel.

We hebben geopperd dat Antíochus Epífanos als een dubbeltype fungeert. Wat zijn godsdienstige handelingen in Kanaän betreft stelt hij de antichrist voor, wat zijn strijd met Egypte aangaat zien we in hem een beeld van de koning van het noorden. Deze gedachte wordt daardoor ondersteund dat het einde van Antíochus model staat voor het einde van die twee. Van de antichrist geldt volgens 2Thess.2:8 dat hij in directe zin plotseling verdelgd zal worden door de 'adem' van de Heer Jezus Christus als Deze verschijnt (zie ook Dan.8:25). Van de koning van het noorden lezen we iets dergelijks hier in Dan.11:45.

De diepere zin van dit gedeelte is, dat God ons onthult wat er in de eindtijd gebeuren zal met betrekking tot Israël. Het gaat erom dat de machten die het Sieraadland en zijn inwoners vertrapten, eens roemloos aan hun einde zullen komen en land en volk voor altijd bevrijd zullen worden. We herhalen ten overvloede nog eens de argumenten voor het eindtijdelijk karakter van deze profetie. Dit eindtijdelijk karakter blijkt (a) uit de term einde in 10:14; 11:27,35;40; (b) uit de mededeling van vs.31 in verbinding met Matth.24:15vv.; (c) uit de uitspraak ‘totdat de maat van de gramschap vol is’. Het wordt boven elke tegenspraak verheven door de inhoud van hst.12.

De zee: Dit woord staat in het meervoud en is door de Statenvertalers ook zo vertaald. Het meervoud betekent echter niet dat per se aan twee zeeën (in dit geval de Middellandse en de Dode Zee) gedacht moet worden. Het meervoud kan op grootheid duiden, en in Richt.5:17 is met ‘zeeën’ bevestigd de Middellandse Zee bedoeld.

Voor alle duidelijkheid geven we nog een beknopt overzicht van de machten die in de eindtijd een rol zullen spelen.

Het hersteld Romeinse wereldrijk

Dit is het rijk van ijzer en leem van Dan. 2; het vierde dier van Dan. 7; het beest uit de zee (Openb.13:1-10), het beest uit de afgrond (Openb. 11:7;17:8), het scharlakenrode beest (Openb. 17:3), het beest (Openb. 19:19-21). De dictator van dat rijk wordt gezien als de kleine horen van Dan. 7:8 en 21-26 die met het rijk zelf te vereenzelvigen is.

De antichrist

Zie voor de benamingen Excursus IV.

De koning van het noorden

Als type voorgesteld door Antiochus Epifanes. Mogelijkerwijs hoofd van een noordelijke federatie van volken.

Assur of Assyrië

Hier moeten we iets meer van zeggen. Vanouds is Assyrië een rijk met Ninevé tot hoofdstad. Het overweldigde onder Salmaneser het tienstammenrijk in 721 v.Chr. en voerde het weg. In de dagen van Hizkia omstreeks 10 jaar later probeerde Sanherib, de koning van Assyrië, ook Juda dit lot te laten delen, maar God waakte over volk en vorst en een engel Gods sloeg het leger van de Assyriër (zie 2Kon.18:9-19:37). Een eeuw later werd Assyrië onderworpen door Nabopolassar van Babylon en was het met zijn hoogheid gedaan. Daarmee is de geschiedenis van Assyrië echter niet afgelopen. Er zijn namelijk profetieën die slechts ten dele vervuld zijn in de ondergang van het oude Assur. Daarnaast bevatten ze echter elementen die nog een vervulling wachten. Bovendien wordt er over Assur geprofeteerd in verband met de eindtijd. Assur zal in de toekomst dan ook weer een rol spelen. Dat blijkt uit schriftgedeelten als: Jes.7:17-20; 10:5-27; 11:11-16; 30:27-31; Micha 5:1-14. Het oordeel over Assur wordt daar verbonden met het Messiaanse heil over Israël.

Gog en Magog

Een noordelijke machtsconcentratie van volken waarvan sprake is in Ezech.38 en 39.

Voor een gelijkstelling van Assur en Gog-Magog is veel te zeggen: (1) het betreft twee machten ten noorden van Israël (Ezech.38:15,39); (2) het gaat om een optreden in de eindtijd (Jes.10:12,25; Ezech.38:8,16), waarbij men Israël binnenvalt, als dat volk in rust in het land woont (Micha5:3; Ezech.38:8,11,12,14); (3) in beide gevallen wordt van te voren aangegeven dat de aanval tot mislukken gedoemd is (Micha 5:5; Ezech.38:22); (4) beiden vinden hun ondergang in het land Israël (Jes.31:8; Joël 2:20; Ezech.39:4); (5) Ezech.38:17 kan zo opgevat worden dat vroegere profeten over Gog-Magog geprofeteerd hebben, en als dat zo is dan moeten dat wel de profetieën over Assur zijn.

Jeruzalem een steen die alle natiën moeten heffen

Terecht is gezegd, dat de laatste wereldoorlog niet in Europa, Amerika, Afrika of Azië zijn einde vinden zal, maar in Palestina, rond Jeruzalem.

De profetie van Zach.12-14 spreekt van het centrale belang van dat land en die stad in verband met de toekomstige wereldomvattende gebeurtenissen.

Einde hoofdstuk 11.

Lees verder over het boek Daniël : <http://www.verhoevenmarc.be/daniel.htm>

verhoevenmarc@skynet.be - www.verhoevenmarc.be - www.verhoevenmarc.be/NieuwsteArtikelen.htm